

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
POLITOLOGIJA

**AGRESIJA I GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991 - 1995
I ULOGA EVROPSKE ZAJEDNICE/UNIJE**

-magistarski rad-

Kandidat: Nedim Salihagić

Mentor: prof. dr. Smail Čekić

Broj indeksa: 451/II

Sarajevo, februar 2019.

Sadržaj

1.	Uvodno razmatranje	3
2.	Teorijsko-metodološki dio.....	6
2.1.	Problem istraživanja	6
2.2.	Područje naučne analize.....	6
2.3.	Ciljevi istraživanja	6
2.4.	Sistem hipoteza	6
2.5.	Varijable.....	7
2.6.	Indikatori:.....	7
2.7.	Metode	7
2.8,	Vremenski plan istraživanja:	7
3.	Pojmovna analiza	8
4.	Skraćenice	14
5.	Evropska zajednica/unija.....	16
5.1.	Evropska ekonomска zajednica	16
5.2.	Status	17
5.3.	Pravna osnova	18
5.4.	Historijski razvoj Evropske unije	18
6.	Raspad SFR Jugoslavije - uvod u agresiju na RBiH	20
6.1.	Obnova velikosrpskog pokreta	20
7.	Agresija i genocid u Bosni i Hercegovini.....	22
8.	Neefikasnost i nejedinstvo Evropske unije u događajima u BiH	30
8.1.	Embargo na uvoz oružja SFR Jugoslaviji	35
8.2.	Međunarodna konferencija za Jugoslaviju	39
8.3.	Kutiljerov plan.....	42
8.4.	Londonska konferencija	46
8.5.	Vens-Ovenov mirovni plan	48
8.6.	Oven-Stoltenbergov mirovni plan	52
8.7.	Vašingtonski sporazum	56
8.8.	Plan Kontakt grupe	58
8.9.	Daytonski sporazum	61
9.	Zločini evropskih snaga unutar UNPROFOR-a u “sigurnoj” zoni UN-a Srebrenici	63
9.1.	Tužba protiv Velike Britanije	67
10.	Komparacija vanjske politike SAD-a prema RBiH sa politikama članica EZ/U-a.....	70

11.	Zaključno razmatranje.....	73
12.	Bibliografija.....	75

1. Uvodno razmatranje

U ovom radu se nećemo toliko baviti o dokazivanju zločina, koliko ulogom Evropske Unije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Ulogu Evropske Unije moći ćemo vidjeti kroz različite mirovne planove, koji su propadali jedan za drugim uslijed nedosljednosti i popustljivosti određenih subjekata unutar Evropske Unije prema agresoru. U radu ću nastojati prezentirati i tok agresije i genocid koji se desio u BiH, sa posebnim fokusom na indolentnost Evropske Unije prema događajima u BiH.

Agresija - predstavlja upotrebu oružane sile od strane jedne države protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države, na način protivan Povelji Organizacije ujedinjenih nacija i duhu međunarodnog prava.¹

Ako obratimo pažnju na definiciju agresije, onda možemo zaključiti da je u periodu 1991.-1995. upravo dogodila agresija na BiH, pored ostalih organizacija koje su zakazale da do toga ne dođe i Evropska Unija snosi dio krivice što su dozvolile da na njihovom kontinentu se desi agresija na međunarodno priznatu državu.

Genocid je, između ostalog, „najteži, najkompleksniji i najgnusniji oblik zločina u historiji čovječanstva, te jedan od najsloženijih društvenih procesa i pojava koji je rezultat kolektivne ideologije, politike i prakse“. Genocid ima svoje „faze, sistematski i planski karakter, širi kontekst, dinamiku i intenzitet i vrši se u kontinuitetu, uglavnom nad nezaštićenim, bespomoćnim, nedužnim i nenaoružanim žrtvama, odabranim samo zato što pripadaju nekoj, po međunarodnom pravu, zaštićenoj grupi“. Genocid se sastoji od „niza međusobno funkcionalno povezanih različitih djela, počinjenih od strane velikog broja organizovano udruženih učesnika u procesu koji karakteriše planiranje, pripremanje, organizovanje i izvođenje, uz potpunu saglasnost, koordinaciju, neposredno učešće i kontrolu najviših državnih organa vlasti“², što je karakteristično i za genocid nad Bošnjacima - muslimanima u Bosni i Hercegovini 1991 - 1995.

Evropska unija (kratica EU) jedinstvena je međuvladina i nadnacionalna zajednica europskih država, nastala kao rezultat procesa suradnje i integracije koji je započeo 1951. godine između šest država (Belgije, Francuske, Njemačke, Italije, Luksemburga i Nizozemske). Evropska unija formalno je uspostavljena 1. novembra 1993. godine stupanjem na snagu Ugovora o Europskoj uniji (poznatiji kao Ugovor iz Maastrichta).

Evropska unija danas broji 28 država članica. Prostire se na 4.381.324 km², a broji oko 508 milijuna stanovnika.

¹ Rezolucija 3314 (XXIX) Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, od 14. decembra 1974; *Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda* od 17. jula 1998, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 2, 6. mart 2002, član 5; International Criminal Court, *Elements of crimes*, 2000.

² Smail Čekić, *Sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida*, Korak, Glasilo Udruženja za očuvanje tekovina borbe za BiH, broj 18, Sarajevo, januar-februar 2010., str. 1

Pet je glavnih ciljeva zajedničke vanjske i sigurnosne politike:

- štititi zajedničke vrijednosti i temeljne interese Unije,
- ojačati sigurnost EU,
- očuvati mir i ojačati međunarodnu sigurnost,
- promicati međunarodnu suradnju i
- razvijati demokraciju i vladavinu prava, uključujući ljudska prava.

Osim toga, jedan je od ciljeva EU osnažiti svoj identitet na međunarodnoj sceni, posebno putem provedbe zajedničke vanjske i sigurnosne politike, uključujući progresivno stvaranje zajedničke obrambene politike što bi moglo voditi zajedničkoj obrani.

Ako obratimo pažnju na pet glavnih ciljeva vanjske i sigurnosne politike, onda možemo primjetiti da su oni u događajima u Bosni i Hercegovini toku 1991-1995, posve zanemarena i pogažena.

Pored ovoga, bitno je naglasiti kako su sve članice Evropske zajednice/unije ujedno bile i članice i drugih međunarodnih organizacija. Ono što je u kontekstu naučno-istraživačkog bitno je njihovo članstvo u Organizaciji ujedinjenih nacija čime su, pored obaveza koje imaju kao članice Evropske zajednice/unije, preuzele i obaveze koje proizilaze iz Povelje, te rezolucija i konvencija UN-a.

Ujedinjene nacije decenijama pomažu da se obustave konflikti, često preko svog organa Vijeća sigurnosti, inače primarnog organa za pitanje međunarodnog mira i sigurnosti. Ono na što ćemo se mi posebno fokusirati u svom istraživanju je Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 9. decembra 1948. godine, a prema čijem se Članu VIII „svaka ugovorna strana može (se) обратити nadležnim organima Ujedinjenih nacija u cilju preuzimanja mera u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, koje smatraju adekvatnim za sprječavanje i suzbijanje akata genocida ili bilo kojih drugih djela taksativno navedenih u članu III”.

Na osnovu brojnih naučnih istraživanja, stranih i domaćih, temeljenih na izvorima različite provenijencije, mogu se utvrditi dvije nepobitne činjenice vezane za rat u Bosni i Hercegovini 1991 - 1995:

„- prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu /je/ izvršena klasična agresija, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što znači da se radi o međunarodnom oružanom sukobu, i

- drugo, na okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine i gradovima pod opsadom, nad Bošnjacima je izvršen najteži zločin - zločin genocida.“³

³ Smail Čekić, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, KULT/B Sarajevo, 2004, str. 111.

U ovom radu će pokušati podrobnije prikazati kako Evropska Unija, odnosno njene države članice, snose odgovornost za događaje u Bosni i Hercegovini.

2. Teorijsko-metodološki dio

2.1. Problem istraživanja

Da li je Evropska zajednica/Evropska unija izvršila svoju pravnu obavezu, koja im pripada prema osnovnim načelima, o sprječavanju i zaustavljanju agresije i genocida u Bosni i Hercegovini?

2.2. Područje naučne analize

Interdisciplinarno – istraživanje se vrši sa politološkog i pravnog aspekta.

2.3. Ciljevi istraživanja

Naučni:

- deskriptivni: opisivanje dijela historije Bosne i Hercegovine 1991 – 1995 u kojem je na nju počinjena agresija i genocid nad njenim narodom, mirovnim konferencijama o slučaju Bosne i Hercegovine, opisivanje Evropske zajednice/Evropske unije, te njenih pravnih obaveza
- eksplanacijski: otkrivanje pravnih obaveza koje je prekršila Evropska zajednica/Evropska unija u slučaju agresije i genocida u Bosni i Hercegovini
- prognoza: otkriti da li je moguće dodatno rasvijetliti ulogu Evropske zajednice/Evropske unije u agresiji i genocidu u Bosni i Hercegovini, te na taj način učiniti napor na sprječavanju budućih sličnih aktivnosti, odnosno neaktivnosti Evropske zajednice/Evropske unije, te poboljšati njen rad.

2.4. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza

Evropska zajednica/Evropska unija nije izvršila svoju pravnu obavezu, o sprječavanju sukoba na evropskom kontinentu,a mirovne konferencije, čiji je cilj bio sprječavanje i zaustavljanje agresije i genocida u Bosni i Hercegovini, su se pokazale neuspješnim.

Pomoćna hipoteza

1. Evropska zajednica/Evropska unija nije adekvatno reagovala kako bi spriječila izbijanje agresije na Bosnu i Hercegovinu, tada međunarodno priznatu i suverenu državu.
2. Evropska zajednica/unija nije adekvatno reagovala na sprječavanju zločina genocida nad Bošnjacima/muslimanima u Bosni i Hercegovini.

3. Mirovnim planovima Evropske zajednice/unije pokušavan je nametnuti nepravedan mir u Bosni i Hercegovini, odnosno podijeliti Republiku Bosnu i Hercegovinu po tzv. „etničkim linijama“ ostvarenim osvajačkim ratom i genocidom.
4. U cilju nametanja nepravednog mira Evropska zajednice/unije je konstantno pribjegavala relativizaciji zločina i izjednačavanju žrtve i agresora.
5. Tumačenjem Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a, koju su podržale i članice Evropske zajednice/unije Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska, kojom je nametnut embargo na oružje SFR Jugoslaviji, na način da se isti odnosi i na Republiku Bosnu i Hercegovinu, prekršeno je njeni neotuđivo i prirodno pravo na samoodbranu garantovanu Poveljom UN-a.

2.5. **Varijable**

Zavisna varijabla:

Agresija i genocid u Bosni i Hercegovini.

Nezavisna varijabla:

Neizvršavanje pravnih obaveza od strane Evropske zajednice/Evropske unije, te neuspješnost mirovnih konferencija koje su trebale donijeti stalan mir u Bosni i Hercegovini

2.6. **Indikatori**

- Pravne obaveze Evropske zajednice/Evropske unije
- Mirovne konferencije
- Načela Evropske zajednice/Evropske unije

2.7. **Metode**

Teorijski rad na literaturi i analiza sadržaja: Rad na širokoj literaturi koja se bavila ovom ili sličnom problematikom, čime se dolazilo do sekundarnih podataka, te analiza sadržaja različitih dokumenata (presude različitih nacionalnih ili međunarodnih sudova, rezolucije, konvencije i ostali dokumenti organa UN-a i sl.), čime se dolazilo do primarnih podataka.

2,8, **Vremenski plan istraživanja**

Istraživanje će se vršiti u periodu od tri do četiri mjeseca.

3. Pojmovna analiza⁴

Agresija - predstavlja upotrebu oružane sile od strane jedne države protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države, na način protivan Povelji Organizacije ujedinjenih nacija i duhu međunarodnog prava.⁵

Aparthejd - izraz kojim se označava politički sistem u kojem se negiraju prava građana na rasnoj ili drugoj osnovi; rasna diskriminacija.

Badinterova komisija - arbitražna komisija Konferencije Evropske zajednice o Jugoslaviji formirana u novembru 1991. godine na čelu sa Robertom Badinterom. Bavila se procjenom statusa jugoslavenske federacije u procesu njenog raskola i uslovima za priznanje nezavisnosti nekih republika bivše Jugoslavije od Evropske zajednice. Bila sastavljena od predstavnika vrhovnih sudskeh tijela šest članica Evropske zajednice: Francuske, Njemačke, Italije, Belgije, Luksemburga i Holandije.

Distrikt - administrativno-teritorijalna jedinica, oblik političke teritorijalne organizacije i uređenja teritorija u nekim zemljama sa posebnim nadležnostima i većim ili manjim stepenom autonomije lokalne samouprave.

Država - pravno lice kojeg karakterišu: stalno stanovništvo, jasno određena teritorija, vlast nad stanovništvom i teritorijom, te sposobnost da sa drugim ravnopravnim pravnim licima stupa u međusobne odnose. Pravno lice kojem nedostaje jedan od pomenutih kriterija ili koje kao svoj koristi jednu od karakteristika koja pripada drugoj državi naziva se *paradržava*.⁶

Embargo - u međunarodnim odnosima prisilne mjere zadržavanja javne i privatne imovine strane države, njenih državljanima ili određene vrste robe koje se poduzimaju protiv te zemlje od međunarodne zajednice ili grupe zemalja.

Enklava - dio državnog teritorija odvojen od matice zemlje područjem neke druge države ili vojnim snagama agresora. Etnička, jezička ili bilo koja druga grupa odvojena od svoje glavnine.

Entitet - posebnost, zasebnost. Pojam tek odnedavno u političkoj upotrebi. Bosna i Hercegovina je trenutno, na administrativno-teritorijalnoj osnovi, a kao posljedica agresije i

⁴ Ovo poglavlje je urađeno na osnovu sljedeće literature: Smail Čekić i Dževad Termiz, *Žrtve zločina u Sarajevu 1992. - 1996.*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, KULT/B Sarajevo, 2007. i Izet Beridan, Ivo M. Tomić i Muharem Kreso, *Leksikon sigurnosti*, DES Sarajevo, 2001.

⁵ Rezolucija 3314 (XXIX) Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, od 14. decembra 1974; *Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda* od 17. jula 1998, „*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*”, br. 2, 6. mart 2002, član 5; International Criminal Court, *Elements of crimes*, 2000.

⁶ *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*, član 1, Montevideo (Urugvaj), 26. decembar 1933; P. Dallier - A. Pellet, *Droit International Public*, Paris, 2003; A. Pellet, *The opinions of the Badinter Arbitration Committee: A second breath for the self-determination of peoples*, *European Journal of International Law*, tom 3, br. 1 (1992); P. Samarasinghe, *Tamil minority problem in Sri Lanka in the light of self-determination and sovereignty of states*, Sydney (magistarski rad, University of West Sydney, 2005, str. 124 - 141).

genocida protiv nje i njenog naroda, podijeljena na dva *entiteta*: Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku.

Evropska unija - jedinstvena nadnacionalna zajednica evropskih demokratskih država i struktura sui generis (svoje vrste), kroz koju članice ostvaruju zajedničke interese kao što su unaprjeđenje mira i prosperiteta, uravnotežen ekonomski i društveni razvoj, povećanje nivoa zaposlenosti, te zaštita prava i interesa građana. Nastala je nakon Drugog svjetskog rata, kao rezultat težnje evropskih zemalja da onemoguće ponovne sukobe na evropskom tlu. U Parizu je 1951. godine potpisani Ugovor o Evropskoj zajednici za ugalj i čelik koji označava početak evropskih integracija. Kroz svoj razvoj od Evropske zajednice za ugalj i čelik do Evropske unije više puta je mijenjala naziv. Evropska unija u današnjem smislu nastala je Ugovorom iz Maastrichta 1992. (stupio na snagu 1993. godine), a neposredno prije toga organizacija je nosila naziv *Evropska zajednica*, stoga se u radu mogu susresti oba termina, zavisno od perioda o kojem se govori.

Genocid - prema Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Generalne skupštine Ujedinjenih nacija⁷ „bilo koje od sljedećih djela (akata), počinjenih s namjerom da se, potpuno ili djelimično, uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva:

- a) ubijanje pripadnika grupe;
- b) uzrokovanje (nanošenje) teških tjelesnih ili psihičkih povreda pripadnicima grupe;
- c) namjerno nametanje grupi životnih uslova, sračunatih da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja;
- d) uvođenje (nametanje) mjera kojima je namjera sprječavanje rađanja unutar grupe;
- e) prisilno premještanje djece iz jedne u drugu grupu.

Članom III su određena kažnjiva djela:

- a) genocid;
- b) udruživanje radi (iz)vršenja genocida;
- c) direktno i javno podsticanje na (iz)vršenje genocida;
- d) pokušaj (iz)vršenja genocida;
- e) saučesništvo u genocidu.

Gradanski rat - masovan i intenzivan oružani sukob između različitih političkih struktura (nacionalnih, socijalnih, političkih, klasnih i drugih antagonističkih društvenih grupa) unutar jedne države. Javlja se kao posljedica nagomilanih i neriješenih društvenih proturječja, historijski najčešće kao oblik borbe za vlast i hegemoniju unutar države. Da bi se izbjegle međunarodne sankcije, u novije vrijeme se i neke klasične agresije pojedinih država na druge države u cilju tobožnje zaštite pripadnika svojih etničkih grupa nastoje predstaviti kao građanski rat u tim državama, što je slučaj i u agresiji SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1991 - 1995.

Humanitarna intervencija - vojna intervencija čiji je cilj humanitarne, a ne strateške prirode.

Konfederacija - složena državna zajednica nastala na osnovu ugovora dvije ili više samostalnih država u kojoj svaka država članica zadržava u potpunosti svoju samostalnost i suverenost povjeravajući, prema ugovoru, dio vlastitih poslova i nadležnosti zajedničkim konfederalnim organima.

Konvencija - (lat. „conventio“ - dogovor) sporazum, međunarodni ugovor dvije ili više država kojima se regulišu određena pitanja međunarodnih odnosa.

Kvisling - pežorativni naziv za saradnika fašističkih okupatorskih režima. Naziv prema majoru Vidkunu Quislingu, norveškom kolaboracionistu koji je u Drugom svjetskom ratu, na štetu svoje zemlje, a u korist okupatora, sarađivao sa njemačkim fašističkim snagama. Sinonimi: izdajnik, saradnik okupatora, *kolaboracionist*, osoba koja radi za neprijatelja, *petokolonaš*.

Masakr - označava krvoproljeće, pokolj, klanje, masovno ubijanje nedužnih ljudi, u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, uz fizičko mrcvarenje, unakažanje i sakačenje.⁸

Međunarodno pravo - sistem pravila koja obavezuju države i određuju njihove odnose.

Mirovne operacije - skup mjera i aktivnosti koje UN odobri, poduzima i organizuje u cilju očuvanja međunarodnog mira i sigurnosti, a u skladu sa svojom Poveljom, njenim Članom XXIV, kojim je za taj zadatak ovlašteno Vijeće sigurnosti (poduzimaju se u cilju osiguranja preventivnih mjera: osnovni preduslov je već sklopljeni mirovni ugovor); upućivanje oružanih snaga u svrhu obavljanja sigurnosne i redarstvene službe: održavanje mira, sprječavanje izbijanja oružanog sukoba i uspostavljanje mira, a da se oružane snage ne upotrijebe niti protiv jedne snage u sukobu - zato se nazivaju i interpozicione snage (tu se ubrajaju i posmatračke misije i misije posredovanja). U Bosni i Hercegovini učinjen je presedan slanjem mirovnih misija bez prethodno potpisanih mirovnih ugovora.

NATO - međunarodna organizacija vojno-političke prirode osnovana 1949. godine potpisivanjem Sjevernoatlantskog ugovora (Washingtonski ugovor) između dvanaest država tadašnjeg Zapadnog bloka. Osnova NATO-a je ugovor država članica, koji je po svojoj prirodi međunarodni ugovor. Ugovor priznaje i podržava njihova pojedinačna prava, kao i njihove međunarodne obaveze u skladu sa Poveljom UN-a. Obavezuje svaku državu članicu da sudjeluje u rizicima i odgovornostima, uspostavlja sistem zajedničke odbrane, te zahtijeva od svake od njih da ne prihvata nikakve međunarodne obaveze koje bi mogle biti u suprotnosti s Ugovorom. Do raspada Istočnog bloka osnovni cilj NATO-a bilo je suprotstavljanje istom, nakon čega je redefinisao ciljeve, te sve više radi na politici proširenja.

Okupacija - (lat. „occupare“ - zauzeti, uzeti u posjed), u međunarodnom ratnom pravu definisan kao privremeno zaposjedanje cjeline ili dijela teritorija jedne države od druge države koja pri tome vrši uspostavljanje cjelovite vlasti (najčešće se ostvaruje ratom, ali može i bez borbenih dejstava, npr. prevarom). Okupacije nema ako na zaposjednutoj teritoriji

⁸ F.B. Saulnier, *Massacres et victimisation en masse*, Dictionnaire pratique du droit humanitaire, Paris, 2006; P. Verri, *Dictionnaire du droit international de conflit armé*, Genève 1998; International Criminal Court, *Elements of crimes*, 2000, član 8 (2) (c) (i) - 2.

postoji organizovan otpor. Faktička okupaciona vlast je, prema međunarodnom pravu, ostvarena samo ako je stanovništvo prizna i ponaša se na način kako to okupator želi.

Opsada - djelovanje oružanih snaga prema kojem se određeno mjesto nađe u kontinuiranoj izolaciji i pod neprestanim napadom, odnosno vrsta međunarodno-pravno zabranjenog borbenog dejstva i stanje u kojem je određenom području, naselju, mjestu, objektu onemogućena komunikacija sa drugim područjima, a oko kojeg su postavljeni položaji neprijateljskih oružanih snaga.⁹

Organizacija ujedinjenih nacija - međunarodna organizacija za održavanje mira i sigurnosti u svijetu, razvijanje dobrosusjedskih odnosa, ekonomsku saradnju, širenje tolerancije i promicanje poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda čovjeka. S ciljem ostvarivanja zamisli o uspostavi svjetske organizacije za osiguravanje mira, a u skladu sa pojedinim međunarodnim dokumentima i sporazumima, poput Atlantske povelje od 14. avgusta 1941, Deklaracije Ujedinjenih nacija od 1. januara 1942. i Moskovske deklaracije iz oktobra 1943. godine, izrađen je u Dumbarton Oaksu opširan tekst budućeg ustava organizacije, koji je služio kao podloga za rad na konferenciji u San Franciscu od 25. aprila do 26. juna 1945. godine. U San Franciscu prihvaćena je od 50 prisutnih država Povelja Ujedinjenih nacija, koja je stupila na snagu 24. oktobra 1945. godine i time označila službeni početak djelovanja Ujedinjenih nacija. Bosna i Hercegovina postala je član Ujedinjenih nacija 22. maja 1992. godine (Rezolucijom Generalne skupštine UN-a 757).

Generalna skupština je glavni organ UN-a i čine je sve države članice koje su zastupljene ravnopravnim izaslanstvima svojih vlada. U ovom organu, svaka država ima jedan glas. Generalne skupštine se održavaju u sjedištu (New York) svake godine u septembru i traju do polovine decembra. Odluke se donose prostom većinom glasova, osim za pitanja od izuzetnog značaja (mir i međunarodna sigurnost, prijem novih članica, proračun i sl.) kada je potrebna dvotrećinska većina.

Vijeće sigurnosti snosi najveću odgovornost za osiguranje mira i sigurnosti u svijetu kao glavne zadaće UN-a. Sastoji se od 15 članova. NR Kina, Francuska, Velika Britanija, Rusija i SAD su stalne članice Vijeća sigurnosti i imaju pravo veta. Deset ostalih članica Vijeća bira Generalna skupština na razdoblje od dvije godine, s tim da se svake godine bira po pet članica Vijeća, tako da se njegov sastav mijenja svake godine. Sve članice UN-a imaju obavezu primjenjivati Odluke Vijeća sigurnosti. Ovo vijeće može se sastati bilo kada i to na zahtjev jednog člana Vijeća, jednog člana Ujedinjenih nacija, na zahtjev Generalne skupštine ili Generalnog sekretara. Odluka Vijeća sigurnosti je usvojena ako se doneše potvrđnim glasanjem barem devet članica, pri čemu se potvrđno moraju izjasniti sve stalne članice Vijeća. U posebne organe Vijeća sigurnosti, pored mnogobrojnih odbora, ubrajaju se i mirovne misije i dva tribunala za Ruandu i bivšu Jugoslaviju.

⁹ ICTY, član 3; P. Verri, *Siege*, Dictionnaire du droit international de conflict armé, Geneve, 1998; Princeton English Dictionary, Princeton, New Jersey, 2006; Vojna enciklopedija, Beograd, 1973, str 419.

Međunarodni sud pravde - pravni organ Ujedinjenih nacija čiji je Statut sastavni dio Povelje UN-a. Svaka država koja postane članica Ujedinjenih nacija istovremeno postaje ugovorna strana Međunarodnog suda. Kao strane u sporu pred sudom mogu se pojaviti samo države i njihovo sudjelovanje u postupku pred sudom je dobrovoljno ali ako prihvate jurisdikciju suda, tada su obavezne poštovati njegove odluke. Sud sudi na temelju međunarodnih ugovora, međunarodnog običajnog prava i opštih pravnih načela. Sud čini 15 sudaca koje bira Generalna skupština i Vijeće sigurnosti na period od 9 godina sa pravom reizbora. Sjedište suda se nalazi u Hagu.

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju - ad hoc sud Ujedinjenih nacija koji se bavi zločinima počinjenim tokom sukoba na području bivše SFR Jugoslavije tokom 1990-tih godina. Ustanovljen je u maju 1993. od strane Ujedinjenih nacija kao odgovor na masovna zvjerstva počinjena tokom agresije SR Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju sudi pojedincima optuženim za ratne zločine, uključujući i zločin genocida.

Paravojne formacije - grupe civila obučenih i organizovanih kao vojne formacije, a čije je djelovanje u vrijeme oružanog sukoba borbene prirode.¹⁰

Sukcesija država - stanje (ili novo stanje) nastalo teritorijalnim promjenama, na koje se primjenjuju sva pravila međunarodnog prava. Postoji šest glavnih tipova teritorijalnih promjena:

Ustup (cesija) - postojeća država prethodnica ustupa dio svog područja postojećoj državi slijednici. Taj tip teritorijalnih promjena ne dovodi ni do nestanka postojeće, niti do nastanka neke nove države.

Prisajedinjenje (pripajanje, asimilacija) - država prethodnica u cijelosti postaje dijelom druge, već postojeće države slijednice. Dakle, država prethodnica prestaje postojati, a država slijednica proširuje svoje područje (npr. uključenje DDR-a u SR Njemačku 1990.).

Ujedinjenje - dvije ili više država prethodnica se ujedinjuju u novu državu slijednicu i time gube svoju državnost. Dakle, nastaje jedna nova država slijednica (npr. ujedinjenje AR Jemen i DNR Jemen u Republiku Jemen 1990).

Odvajanje (secesija) - na dijelu ili dijelovima područja države prethodnice nastaju jedna ili više novih država slijednica. Dakle, država prethodnica i dalje postoji ali na umanjenom području, a istovremeno nastaju jedna ili više novih država.

Raspad (disolucija) - država prethodnica prestaje postojati, a na njenom području nastaju dvije ili više novih država slijednica (npr. SFRJ). Dakle, za razliku od secesije,

¹⁰ F. B. Saulnier, *Dictionnaire pratique du droit humanitaire*, Paris, 2006; R. Thackrah, *Dictionary of terrorism*, New York, 2001., str. 345.

država prethodnica pri raspadu prestaje postojati, a sve države slijednice su nove države.

Podjela (particija) - više susjednih država slijednica međusobno podijele područje države prethodnice koja prestaje postojati. Takav tip promjena danas je teško zamisliv.

UNPROFOR - Zaštitne snage Ujedinjenih nacija osnovane 21. februara 1992. Rezolucijom 743 Vijeća sigurnosti, a raspuštene 31. marta 1995. godine. Misija je pokrivala područje bivše Jugoslavije (bez Slovenije), a glavnina snaga bila je raspoređena na teritorijama Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Glavni štab misije bio je smješten u Zagrebu.

Zajednica nezavisnih država - politička i ekomska zajednica 11 zemalja bivših članica Sovjetskog saveza osnovana u decembru 1991. godine.

4. Skraćenice

AP - Autonomna Pokrajina

ARBiH - Armija Republike Bosne i Hercegovine

AVNOJ - Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije

BiH - Bosna i Hercegovina

CIS - Commonwealth of Indenpendent States (Zajednica Nezavisnih Država)

CAS - Close Air Support (Bliska zračna podrška)

EU - Evropska unija

EZ - Evropska zajednica

GS - Generalna skupština

HDZ - Hrvatska demokratska zajednica

HR - Hrvatska Republika

HV - Hrvatska vojska

HVO - Hrvatsko vijeće obrane

HZ - Hrvatska zajednica

ICJ - International Court of Justice (Međunarodni sud pravde)

ICTY - International Criminal Tribunal for former Yugoslavia (Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju)

JNA - Jugoslovenska narodna armija

KEBS - Konferencija za evropsku bezbjednost i saradnju

NATO - North Atlantic Treaty Organization (Organizacija Sjevernoatlantskog ugovora)

NOP - Narodnooslobodilački pokret

NR - Narodna Republika

OUN - Organizacija ujedinjenih nacija

RBiH - Republika Bosna i Hercegovina

RSK - Republika Srpska Krajina

SAD - Sjedinjene Američke Države

SANU - Srpska akademija nauka i umetnosti

SAO - Srpska autonomna oblast

SAP - Socijalistička Autonomna Pokrajina

SDA - Stranka demokratske akcije

SDB - Služba državne bezbednosti

SDS - Srpska demokratska stranka

SFR - Socijalistička Federativna Republika

SFRJ - Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SKJ - Savez komunista Jugoslavije

SR - Socijalistička Republika

SRJ - Savezna Republika Jugoslavija

SSSR - Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

UK - Ujedinjeno Kraljevstvo

UN - Ujedinjene nacije

UNHCR - United Nations High Commissioner for Refugees (Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice)

UNPF - United Nations Peace Force (Mirovne snage Ujedinjenih nacija)

UNPROFOR - United Nations Protection Forces (Zaštitne snage Ujedinjenih nacija)

UPI - United Press International (Ujedinjeni međunarodni mediji)

UZP - Udruženi zločinački poduhvat

VJ - Vojska Jugoslavije

VRS - Vojska Republike Srpske

VS - Vijeće sigurnosti

ZAVNOBiH - Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine

ZND - Zajednica Nezavisnih Država

5. Evropska zajednica/unija

Evropska zajednica/unija (European Community – EC) jedna je od najznačajnijih svjetskih organizacija i osnovana je 25. marta 1957. potpisivanjem Rimskog ugovora. Tada je nosila naziv Evropska ekonomska zajednica (European Economic Community). Riječ ekonomska je uklonjena iz naziva 1992. pri potpisivanju Maastricht ugovora kojim je Evropska Zajednica učinjena jednom od prva tri osnovna stuba Evropske Unije, koji se i nazivaju stubovi društva.

Evropska zajednica je ime dano zajedničkoj organizaciji European Economic Community (EEC), the European Atomic Energy Community (Euratom) i Evropskoj zajednici za ugalj i čelik (ECSC), kada su njihovi organi ujedinjeni ugovorom iz 1967. Tehnički danas se naziv odnosi samo na Euratom i EE pošto je 2002. ECSC istekao.

EEC, koja je osnovana 1958. i kojoj su budući ugovori samo povećavali sfere djelovanja, je uskoro postala najvažnija od ove tri organizacije. Druge dvije organizacije su ostale relativno ograničene. ECSC je prestao postojati kada je istekao ugovor kojim se ova organizacija osnovala. Nisu učinjeni naporci da se ona održi a njena sredstva i imovina su preneseni na EC.

Stupanjem Maastrichtskog ugovora na snagu Evropska Ekonomska Zajednica je promijenila ime u Evropska Zajednica. Ova Evropska zajednica zajedno sa ECSC-om i Euratom je postala poznata kao Evropska unija koja postoji i danas.¹¹

5.1. Evropska ekonomska zajednica

Evropska ekonomska zajednica (European Economic Community - EEC) je organizacija ustanovljena potpisivanjem Rimskog Ugovora između Belgije, Francuske, Italije, Luksemburga, Holandije, i Zapadne Njemačke, zemalja koje su poznate i kao Zajedničko tržište (Common Market) ili Šest (the Six). Cilj EEC-a je bio ekonomska unija zemalja članica koja bi vodila i njihovoj političkoj uniji. Kretala se prema slobodnoj trgovini robe, rada i kapitala i razvijanju jedinstvenih politika o socijalnoj brizi, radu, poljoprivredi, transportu i vanjskoj trgovini.

Godine 1956. Ujedinjeno Kraljevstvo je predložilo uključivanje Zajedničkog tržišta (Common Market) u šira evropska područja slobodne trgovine. Nakon što su prijedlog izglasali predsjednik Charles de Gaulle i Francuska u novembru 1958., Velika Britanija i Švedska su osnovali European Free Trade Association (EFTA) kojoj su se pridružile i druge zemlje izvan Zajedničkog Tržišta. EFTA i EEC su potpisale brojne sporazume kojima se postigla uniformisanost ove dvije organizacije i do 1995. sve osim četiri zemlje su se pridružile Evropskoj Uniji.

¹¹ Poglavlje rađeno na osnovu: Ljerka Mintas Hodak, *Europska unija*, Mate d.o.o, Zagreb, 2011.

Jedna od prvih značajnih postignuća EECa je bilo uspostavljanje jedne vrijednosti poljoprivrednih proizvoda (1962), a već 1968. neke takse unutar zemalja potpisnica su bile ukinute.

Potpisani ali neratificirani Evropski Ustav će ujediniti Evropsku Zajednicu sa ostala dva stuba nosača Evropske Unije tako da će Evropska Unija postati pravni nasljednik i EECa i sadašnje Evropske Unije.

Evropska unija (skraćeno: EU) je unija (zajednica) dvadeset osam evropskih država. Unija je oformljena pod sadašnjim imenom Ugovorom o Evropskoj uniji (više poznatim pod imenom Maastrichtski ugovor) 1992. godine. Mnogi aspekti EU su postojali i prije potpisivanja ovog ugovora, preko raznih organizacija oformljenih pedesetih godina dvadesetog vijeka.

Političke aktivnosti Evropske unije se ispoljavaju u mnogim sferama, od politike zdravstva i ekonomске politike do inostranih poslova i odbrane. U zavisnosti od razvijenosti svake zemlje ponaosob, organizacija Evropske unije se razlikuje u različitim oblastima. EU je definisana kao federacija u monetarnim odnosima, agrokulturi, trgovini i zaštiti životne sredine; konfederacija u socijalnoj i ekonomskoj politici, zaštiti potrošača, unutrašnjoj politici; i kao međunarodna organizacija u spoljnoj politici. Glavna oblast na kojoj EU počiva je jedinstveno tržište koje se bazira na carinskoj uniji, jedinstvenoj monetari (usvojenoj od strane 12 članica), zajedničkoj agrokulturnoj politici i zajedničkoj politici u sferi ribarstva.

Dvadeset i devetog oktobra 2004, predsjednici i premijeri evropskih država donijeli su prvi ustav Evropske unije, koji trenutno čeka ratifikaciju pojedinačno svake zemlje potpisnice.¹²

5.2. Status

Evropska unija je najmoćnija regionalna organizacija koja trenutno u svijetu postoji. Kao što se iz prethodnog može vidjeti, u nekim oblastima gdje su države članice svoj suverenitet prepustile Evropskoj uniji, može se reći da je Evropska unija federacija ili konfederacija. Unija nema pravo da premjesti dodatna ovlašćenja drugih članica na sebe bez dopuštenja određene članice. Isto tako, određeni broj članica rukovodi samostalno svojim politikama od nacionalnog interesa, kao što su inostrani poslovi, odbrana, valuta.

Zahvaljujući ovakvom ustrojstvu, Evropska unija se ne može definisati ni kao internacionalna organizacija ni kao konfederacija ili federacija. Moglo bi se reći da je *sui generis* cjelina.

Trenutni i budući status Evropske Unije je predmet velike političke pažnje unutar nekih članica EU.¹³

¹² <http://ec.europa.eu>; 07.05.2014.

¹³ Isto

5.3. Pravna osnova

Pravna osnova Evropske unije su ugovori između njenih članica. Oni su donošeni tokom godina. Prvi takav ugovor je Ugovor u Parizu (1951) kojim je oformljena Evropska zajednica za ugalj i čelik između šest evropskih zemalja. Ovaj ugovor je istekao prije donošenja kasnijih ugovora. Sa druge strane, Rimski ugovor (1957) i dalje traje, poslije njega je donesen Maastrichtski ugovor (1992), koji je Evropsku uniju konstituisao pod tim imenom. Najviše amandmana na Rimski ugovor se ticalo pristupa 10 novih članica 1. maja 2004.

Članice EU su se nedavno dogovorile oko teksta Evropskog Ustava koji će, ako se ratificuje od strane članica, postati prvi zvanični ustav EU zamjenjujući sve dotadašnje ugovore.

Ako Ustav ne prođe prilikom ratifikacije svih članica, onda bi bilo neophodno ponovo otvoriti pregovore u vezi njegovog donošenja. Većina političara i državnih zvaničnika se slažu oko toga da je sadašnji predustav nije odgovarajući za trenutnih 28 država članica (kao i za buduće). Stariji političari (naročito u Francuskoj) imaju stav da ako ustav ne ratificuje nekoliko članica treba nastaviti bez njih.¹⁴

5.4. Historijski razvoj Evropske unije¹⁵

Pokušaji da se ujedine disparatne nacije Europe prethode nacionalnoj državi. Oni su se dešavali konstantno kroz historiju kontinenta još od propasti Rimskog carstva. Franačko carstvo Šarlemanja, Sveti Rimski carstvo i Poljsko-Litvanski Komonvelt ujedinili su velika prostranstva. Mnogo kasnije, tokom 19. vijeka - carinske unije pod Napoleonom i osvajanja nacističke Njemačke '40. godina dvadesetog vijeka su imala samo trenutno postojanje.

S obzirom na izvorne jezičke i kulturne različitosti u Evropi, ovi pokušaji obično su podrazumjevali vojno potčinjavanje nevoljnih i neposlušnih nacija, što bi potom dovelo do nestabilnosti i konačnog neuspjeha. Jedan od prvih prijedloga za mirno ujedinjenje kroz saradnju i jednakost članstva dao je začetnik pacifizma Viktor Igo (1851). Nakon katastrofa Prvog, a zatim i Drugog svjetskog rata, pokretačka snaga za osnivanje Evropske unije (odnosno onoga iz čega će se ona potom razviti) značajno je porasla, vođena željom da se Evropa obnovi i spriječi mogućnost da se takvi užasi rata ikada ponove. Evropska zajednica za ugalj i čelik (oformljena 1951, a koju su činile: Zapadna Njemačka, Francuska, Italija i zemlje Beneluksa) je bila inicijalna kapsula za dalje ujedinjenje Evrope.

Prva carinska unija, koja se izvorno zvala Evropska ekonomski zajednici, osnovana je Rimskim ugovorom 1957, a implementirana 1. januara 1958. Kasnije se promjenila u Evropsku zajednicu, koja je sada "prvi stub" Evropske unije. EU se razvila od trgovačkog sistema do ekonomskog i političkog partnerstva.

¹⁴ Isto

¹⁵ Isto

Nakon niza različitih proširenja, Evropska unija od 1. jula 2013. godine ima 28 zemalja članica.

Članice Evropske unije su: Austrija, Belgija, Bugarska, Kipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Grčka, Hrvatska, Irska, Italija, Litva, Latvija, Luksemburg, Mađarska, Malta, Holandija, Njemačka, Poljska, Portugal, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska, Velika Britanija.

6. Raspad SFR Jugoslavije - uvod u agresiju na RBiH

Disolucija SFR Jugoslavije službeno je okončana 1992. godine¹⁶ kada je ona prestala da postoji kao takva. Međutim, proces njenog raspada seže godinama unazad. Nakon smrti Josipa Broza Tita, kosovski Albanci počeli su zahtjevati status republike za Kosovo. Srbijanski je državni vrh tijekom 1989/90. smjenjivao vlast u Crnoj Gori, Vojvodini i na Kosovu ljudima lojalnim Miloševiću, dobivajući tako kontrolu nad 4 od 8 glasova u predsjedništvu Jugoslavije. Razdor je nastao 1990..kada nije postignut dogovor oko sastava federalne vlade: Srbija je htjela centraliziranu federaciju kako bi zadržala dominantnu ulogu u Jugoslaviji, dok su Slovenija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina htjele labavu konfederaciju kako bi mogle uživati u većoj autonomiji.Hrvatska, Slovenija i Makedonija nakon toga proglašavaju neovisnost 1991, a godinu poslije to će učiniti i Bosna i Hercegovina.¹⁷

JNA je preoblikovana u srpsku vojsku i stavljena u funkciju stvaranja Velike Srbije, u obliku centralizirane Jugoslavije, krunje Jugoslavije ili proširene Srbije. Srpski politički i vojni vrh (JNA) nastojao je savezne države zadržati silom u Jugoslaviji: ubrzo nakon proglašenja nezavisnosti počeo je desetodnevni rat u Sloveniji, a zatim rat u Hrvatskoj (1991.-1995). Ipak, i Slovenija i Hrvatska i Bosna su stekle nezavisnost i priznanje od međunarodne zajednice. Vojni vrh djelovao je u tim sukobima bez suglasnosti vrhovnog zapovjednika, predsjednika SFRJ, Stjepana Mesića : najkasnije 3. novembra 1991., nakon odlaska četvero od osam predstavnika predsjedništva SFRJ - Janez Drnovšek (Slovenija), Mesić (Hrvatska), Vasil Tupurkovski (Makedonija) i Bogić Bogićević (Bosna i Hercegovina) - krunje predsjedništvo, tzv. "srpski blok" - Borisav Jović (Srbija), Branko Kostić (Crna Gora), Jugoslav Kostić (Vojvodina) i Sejdo Bajramović (Kosovo) - pod *de facto* kontrolom Slobodana Miloševića, preuzeo je potpunu vojnu i finansijsku kontrolu nad vojskom Jugoslavije.¹⁸

6.1. Obnova velikosrpskog pokreta

Inicijativa Srbije za reviziju Ustava nije ni u mašti mogla uspjeti. Titoistička rukovodstva ostalih republika i pokrajina odmah su "pročitala" prave namjere Srbije. Pokazalo se da je najveća prepreka Kardeljev institut prava na veto. To je bio "glogov kolac", zaštitnik ustavnog poretku Jugoslavije. Dovoljno je bilo da samo jedna republika ili čak i srpska pokrajina stavi svoj veto i inicijativa ne prolazi.

U proljeće 1985. Komisija za politički sustav završila je rad. Predstavnici republika i pokrajina u komisiji složili su se da se politički sustav ne mijenja nego da se dalje razvija na temeljima Ustava iz 1974., uz manje promjene koje bi ga učinile efikasnijim i racionalnijim.

¹⁶ Zaključak Badinterove komisije prema Begić Kasim, „Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma“, Sarajevo: Bosanska knjiga, 1997.

¹⁷ UN-ov izvještaj IV, paragraf 56

¹⁸ Poglavlje rađeno na osnovu: - Čekić Smail, Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: Planiranje, priprema, izvođenje, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2004.

Rasprava o promjenama u političkom sustavu bila je veliki izazov za Jugoslaviju s obzirom na proces njezine dezintegracije. Trebalo je postići sporazum, i to točno po ustavnoj proceduri dogovaranja i usuglašavanja svih republika i pokrajina u novoj povijesnoj situaciji kada s jedne strane više nije bilo nekadašnjeg moćnog Politbiroa i lidera Jugoslavije Josipa Broza Tita, a s druge strane kada se istopio nekadasnji monolitni blok jedinstvenih revolucionarnih snaga stvoren u pripremama i izvođenju narodno-oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije u Jugoslaviji. Usuglašeni stavovi da se ne mijenja politički sustav dali su nadu da će se održati federalizam Ustava 1974.

Prvi udar Srbije na konfederalno ustavno uređenje Jugoslavije nije uspio. Srbija nije uspjela poništiti ni autonomiju svojih pokrajina, u njima su na vlasti i dalje ostali oni koji su sudjelovali u stvaranju autonomije i bili odlučni u njezinoj obrani, dobivši podrugljiv naziv autonomaši. Ako se uzme u obzir da je već bila svladana najteža faza gospodarske krize sredinom 1980-ih, te da je obranjen federalizam, izgledalo je da će se Jugoslavija održati kao konfederacija ili da će se možda mirno i dogovorno razdružiti.

Budući da Srbija nije ostvarila svoj nacionalni cilj, obnovu centralisticke federacije, nastupila je dilema glede dalnjih poteza. Projekt revizije Ustava nije ostvaren, prijašnje tendencije osamostaljenja republika su nastavljene, a novo je samo to da su nesrpski narodi postali svjesniji u pogledu velikosrpske opasnosti.

Poraz prvoga pokušaja revizije Ustava ostavio je težak dojam i izazvao frustrirajuću reakciju, te agresivnost i odlučnost da se nastavi borba. Jedna frakcija, koju je predvodio predsjednik Srbije Ivan Stambolić, bila je na putu da prihvati status quo, a druga, posebno inteligencija, bila je za nastavak borbe bez obzira na žrtve. Na toj frustraciji i agresivnosti ubrzan je proces jačanja velikosrpskoga pokreta pod parolom "Srbi na okup". Na čelo toga pokreta stat će 1987. Slobodan Milošević.¹⁹

¹⁹ Čekić Smail, Agresija..., str. 1118.

7. Agresija i genocid u Bosni i Hercegovini

Nakon osamostaljenja Slovenije, Hrvatske i Makedonije, situacija u BiH je postajala sve nestabilnija, tako da je već 9. i 10. oktobra 1991. srpsko vodstvo u BiH organiziralo plebiscit na kojem se *"srpski narod izjasnio o ostajanju u zajedničkoj jugoslavenskoj državi sa Srbijom, Crnom Gorom, SAO Krajinom, SAO Slavonijom, Baranjom i zapadnim Srijemom i s drugim koji se izjasne za taj ostanak"*. Već 9. junaura 1992. osnovana je, po uzoru na RSK, treća srpska država, Republika Srpska (RS), na neograničenom području koja se također uveliko preklapala sa Bosnom. Osnovana je i Hrvatska Republika Herceg-Bosna (HRHB) koja je prijetila otcjepljenjem ako BiH ostane u srpski dominiranoj Jugoslaviji. Mate Boban je zastupao priključenje HRHB Hrvatskoj, dok je Stjepan Kljujić zahtjevao višenacionalnu, nezavisnu Bosnu, 29. februara 1992. na referendumu o nezavisnosti BiH 99.4 % građana glasovalo je potvrđno, tako da je država proglašila neovisnost od Jugoslavije.

Usprkos ranijim incidentima - ubojstva u Sijekovcu nemiri između Srba i Bošnjaka u Goraždu - prvi masovni, sustavni i koordinirani ratni napad započeo je 1. aprila 1992. godine kada su srbijanske paravojne po naređenju šefa srbijanske državne službe sigurnosti Jovice Stanišića prešle srbijansko-bosanskohercegovačku granicu, napale grad Bijeljinu i izvršile prvi pokolj Bošnjaka. Fotograf Ron Haviv dobio je poziv od samog Arkana napraviti nekoliko fotografija tog događaja, od kojih se izdvaja slika srpskog vojnika kako nogom udara glavu bošnjačke žene na podu te neslavni prizor čovjeka koji moli za milost minutama prije nego su ga bacili sa četvrtog sprata zgrade.

Motiv rata bilo je stvaranje Velike Srbije od dijelova Hrvatske i BiH putem masovnog etničkog čišćenja - pokolj u Prijedoru, pokolj u Višegradu, masakri u Foči - nesrpskog stanovništva iz enklava koje bi povezivale RS i RSK sa Srbijom. Trogodišnja opsada Sarajeva i logor Omarska postali su neki od najozloglašenijih primjera rata te privukli pozornost svjetskih medija. UNPROFOR-ove snage razmjestile su se po zemlji, ali su većinom bile samo promatrači haosa.

Uprkos početnoj saradnji Armije BiH i HVO-a, 1993. izbio je sukob i trajao je godinu i pol, a u njemu je poginulo oko 10.000 ljudi. Sukob u Lašvanskoj dolini, pokolj u Ahmićima, pokolj u Stupnom Dolu i pokolj u Križančevu Selu te razaranje mosta u Mostaru neki su od najtragičnijih epizoda iz tog sukoba. U jednom trenutku, VRS je kontrolirala preko 70 %, a HVO 20 % teritorija BiH. HRHB kao politička i teritorijalna cjelina je ukinuta potpisivanjem Vašingtonskog sporazuma, 18. marta 1994. Postoje suprotni stavovi o njenom postojanju neki tvrde da nikada nije donijela ustav o raskidu odnosa s BiH, nije donijela ni svoj statut, a u svim je aspektima poštivala bosanski suverenitet. S druge strane, većina zapadnih promatrača, presude MKSJ-a, pa čak i hrvatski predsjednici Stjepan Mesić i Ivo Josipović, naveli su da je Tuđman planirao podjelu Bosne kako bi stvorio Veliku Hrvatsku.

Godine 1994. NATO po prvi put bombardira srpske položaje oko sigurnosne zone Goražda, no to nije donijelo značajnije rezultate. Ipak, zbog UN-ovih sankcija, Srbija je

postepeno prestala financijski i na druge načine pomagati bosanske Srbe u BiH. Opsada Bihaća područja u kojem se 170.000 ljudi našlo opkoljeno od VRS i SVK, uključivala je i granatiranje od RSK, "zaštićene zone UN-a", a glad i bombe odnijeli su 4.856 života u toj enklavi, "sigurnosnoj zoni UN-a".²⁰

25. aprila 1995. Srbi hvataju više od 370 vojnika UN-a i drže ih kao taoce. Posljednji je pušten tek mjesec dana kasnije. 11. jula VRS osvaja Srebrenicu i Žepu, gradove pod zaštitom UN-a, te deportira žene, djecu i starce, a procjenjuje se da je u narednih 10 dana ubijeno oko 7.000 Bošnjaka, što je najveći pokolj u Europi nakon završetka Drugog svjetskog rata. Neki izvršitelji pokolja, kao što su Dražen Erdemović i Momir Nikolić, kasnije su pred MKSJ-om priznali krivnju i svjedočili protiv svojih nadređenih, pa i protiv Karadžića. Nakon Oluje, hrvatska i bosanska vojska su ujedinile snage i krenule u protuofanzivu. Kako bi se spriječio egzodus bosanskih Srba i osvetnički pohodi padom RS, međunarodna zajednica je uspjela postići dogovor: potpisani je Daytonski sporazum kojim je Bosna ostala nezavisna država sastavljena od dva entiteta, RS (49 % teritorije) i Federacije Bosne i Hercegovine (51 % teritorije), čime je postignut mir. U ratu je poginulo oko 100.000 ljudi, a zločin u Srebrenici MKSJ je okarakterizirao kao genocid.

Na osnovu brojnih naučnih istraživanja, stranih i domaćih, temeljenih na izvorima različite provenijencije, mogu se utvrditi dvije nepobitne činjenice vezane za rat u Bosni i Hercegovini 1991 – 1995: „prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu je izvršena klasična agresija, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što znači da se radi o međunarodnom oružanom sukobu, i drugo, na okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine i gradovima pod opsadom, nad Bošnjacima je izvršen najteži zločin - zločin genocida.“²¹

„Kontinuitet teritorijalne, hegemonističke, osvajačko-ekspanzionističke i genocidne politike i krvave prakse prema Bosni i Hercegovini i Bošnjacima, nažalost, doživio je kulminaciju na kraju XX stoljeća, kada je Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) pokrenula oružanu agresiju, osvajački rat za teritorije, za životni prostor (lebensraum), za otimanje tuđe zemlje, protiv Republike Bosne i Hercegovine, i za istrebljenje Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Oružana agresija protiv Republike Bosne i Hercegovine bitna je komponenta srpskog velikodržavnog nacističkog projekta i genocidnog plana ujedinjenje svih srpskih zemalja i srpskog naroda i značajna odredba Miloševićeve državne politike, čijom je realizacijom najveći dio Republike Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci, u cilju njihovog istrebljenja, masovno (i pojedinačno) ubijani, protjerivani, silovani, ranjavani, odvođeni u koncentracione logore i druga mjesta zatočenja, a njihova imovina, stambeni i drugi objekti pljačkani i uništavani. Njihovi vjerski i kulturni spomenici su uništavani, a vjerski službenici među prvima ubijani. U skladu sa srpskim velikodržavnim projektom je i plan, utvrđen nastanku političkog rukovodstva Srbije (aprila ili maja 1991), da će na području 50 km zapadno od rijeke Drine sve biti srpsko, čisto srpsko. Eliminisanje Drine kao granice između srpskih država“ je, u skladu s formiranjem “Velike Srbije”, etnički čiste srpske države, jedan od strateških ciljeva srpskog naroda.

²⁰ Čekić Smail, Agresija..., str. 1118.

²¹ isto, str. 1119.

Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini je, u skladu s naredbama rukovodstva velikosrpskog pokreta i sporazumom o razgraničenju teritorija između Radovana Karadžića i Mate Bobana (u Gracu, krajem aprila, odnosno 6. maja 1992), 12. maja 1992, na 16. zasjedanju u Banjoj Luci, na prijedlog Radovana Karadžića, a u skladu sa smjernicama političke i intelektualne elite, državnog rukovodstva Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), posebno Slobodana Miloševića i Dobrice Čosića, donijela "Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini". Tada je taj kolaboracionistički organ otvoreno objavio velikosrpske planove o zauzimanju Bosne i Hercegovine. Naime, riječ je o šest "strateških ciljeva" fašističkog karaktera:

"

1. Državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice
2. Koridor između Semberije i Krajine
3. Uspostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država
4. Uspostavljanje granica na rekama Uni i Neretvi
5. Podjela Grada Sarajeva na srpski i muslimanski i uspostavljanje u svakom od dijelova efektivne državne vlasti
6. Izlazak Republike Srpske na more.²²

General Ratko Mladić je bio "u potpunosti svjestan" da je riječ o genocidu .On je u toku navedene sjednice "Skupštine srpskog naroda" sljedeći način prokomentarisao prvi „strateški cilj“ („odvajanje srpskog naroda od dvije druge nacionalne zajednice“): Ljudi i narodi nisu piljci niti ključevi koje možeš držati u jednom džepu i koje možeš prebacivati ovdje i тамо. To je nešto jednostavno reći, ali teško ostvariti ...mi ne možemo čistiti, niti mi možemo sijati kroz sito, tako da samo Srbi ostanu ili da Srbi prođu kroz njega, a ostali da odu ... Ja ne znam kako će gospodin Krajišnik i gospodin Karadžić objasniti ovo svijetu. Ljudi, to bi bio genocid. „U potpunosti svjestan“ ciljeva takvog zločinačkog plana, general Mladić je zahtijevao da ga treba držati u tajnosti. Stoga je na toj zatvorenoj sjednici "Skupštine srpskog naroda" izjavio: "Nemojmo samo imati na umu šta da radimo, nego da mislimo temeljito o tome, da budemo oprezni i da znamo kada ćemo šutiti. Ne. Stvar koju mi činimo treba zaštititi kao najdublju tajnu. Kako će naši predstavnici to predstaviti medijima za vrijeme političkih razgovora i pregovora, šta će oni govoriti, i oni treba da prezentiraju naše ciljeve na način koji će zvučati apelativno na uši onih koje mi želimo pridobiti za našu stranu, bez štete po naš srpski narod. Navedeni "strateški ciljevi" su dva dana kasnije (14. maja) razmatrani na sastanku "sa predstavnicima opština" u zoni odgovornosti 30. partizanske divizije. Predsjednik Skupštine opštine Mrkonjić-Grad (Milan Malidža) iznio je zaključke sa sastanka održanog 12. maja u Banjoj Luci. S tim u vezi, on je naveo sljedeće:

1. Mora biti državno razdvajanje tri nacionalne zajednice
(Krajina se mora spojiti sa Srbijom desnom obalom Save ito i u pojasu od 25-30 km)

²² Čekić Smail, Agresija..., str. 1119..

2. stvaranje koridora dolinom rijeke Drine da srpski narod kontroliše i lijevu i desnu obalu Drine
3. uspostavljanje granica od rijeke Une do rijeke Neretve
4. navedeno je da Sarajevo mora biti podijeljeno ili srušnjeno sa zemljom
5. da se ispita mogućnost izlaza Srpske republike Bosne i Hercegovine na more

Na kraju sastanka pukovnik Stanislav Galić (komandant 30. partizanske divizije), pored ostalog, predložio je “da se sprovedu zaključci sa sastanka u Banja Luci, ali da je iste potrebno dostaviti u k-de /komande - prim. S. Č./ jedinica i opština”.²³

Očigledno da je riječ o “strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini” koje je moguće realizovati samo uz upotrebu sile i (iz)vršenje genocida. Cilj je bio formiranje velikosrpske države, čime je postojala namjera da se izvrši genocid. Za praktičnu realizaciju tih genocidnih aktivnosti izvršen je u drugoj polovini 1991. i operativni raspored snaga i sredstava. Da bi se prikriло planiranje, pripremanje, organizovanje, učešće i odgovornost (države) Savezne republike Jugoslavije za genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini, najneposrednija realizacija navedenih ciljeva genocidnog karaktera zadata je političkom i vojnog rukovodstvu paradržavne, kolaboracionističke i petokolonaške Srpske republike Bosne i Hercegovine i lično generalu Mladiću, koji su te ciljeve pretvorili u operativne planove “Vojske Srpske republike BiH”, odnosno Vojske Jugoslavije. Ti ratni “strateški ciljevi srpskog naroda”, “koji su brzo definisani i postavljeni pred Glavni štab armije, komande i jedinice, služili su kao opšta vodilja” na osnovu koje je vojno rukovodstvo planiralo operacije. Za njihovu realizaciju bile su potrebne snage, a „za formiranje države i armije” – „čitav narod i njegova snaga”.

„General Ratko Mladić je Odlukom od 16. juna 1992. naredio da se istraje na osnovnim strateškim ratnim interesima srpskog naroda, od 12. maja. Ti su ciljevi naglašavani i u instrukcijama Glavnog štaba 'Vojske Srpske republike BiH', zatim u borbenim izvještajima i instrukcijama korpusa i drugih jedinica, u razgovorima na brojnim sastancima i izvještajima, objašnjavanim oficirima i vojnicima. U postizanju navedenih 'strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini', kao i 'povezanosti srpskih teritorija sa majkom Srbijom' velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti i petokolonaši u svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi (Republike Bosne i Hercegovine) izvršili su brojne zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid nad Bošnjacima. Velikosrpski agresor je od aprila 1992. pa do kraja 1995. preduzeo više masovnih i brutalnih ofanziva i na području srednjeg Podrinja. U te ofanzive direktno su bile uključene regularne jedinice srpsko-crno-gorske vojske, a posebno Užički i Novosadski korpus i druge jedinice Jugoslavenske narodne armije /Vojske Jugoslavije, te Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, kao i druge oružane formacije iz Srbije (arkanovci, šešeljevci...), uključujući i srpske kolaboracioniste i petokolonaše iz Bosne i Hercegovine. U tim ofanzivama agresor je zauzeo Podrinje i izvršio genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i među narodnog prava nad Bošnjacima. Približno jedna trećina bošnjačkog

²³ Čekić Smail, Agresija..., str. 1119.

stanovništva (preko 100.000) održala se u nekoliko enklava (Srebrenica, Žepa, Goražde, te trougao Cerska – Kamenica – Konjević-Polje), koje su 1993. i 1995, za razliku od Goražda, sigurne zone Ujedinjenih nacija, okupirane i u kojima je izvršen genocid.²⁴

Genocid i zločini u BiH nisu se odvijali samo na dijelu teritorije, iako su najizraženiji bili u istočnoj Bosni s naglaskom na Srebrenicu. Zločini su se odvijali i u drugim gradovima BiH što potvrđuje da se radilo o sistematskom pokušaju istrebljenja jedne grupe. Zločini u Prijedoru odnosi se na niz ubojstava i ratnih zločina te etničko čišćenje od oko 50.000 nesrpskih stanovnika koje su počinili JNA i srpska paravojska u okolini i u samom Prijedoru 1992. tijekom rata u Bosni i Hercegovini. To je drugi najveći masakr u ratu u Bosni, nakon genocida u Srebrenici.

Kako je 1991. započeo konačan raspad SFRJ, odnosi Srba, Bošnjaka i Hrvata su se pogoršali diljem Bosne, pa i u Prijedoru. Tokom ljeta 1991, teško naoružana brigada Pančevo je iz Srbije stigla u Prijedor. Navodni povod bio je rat u Hrvatskoj. Brojni tenkovi iz Banje Luke prošli su kroz Prijedor na svojem putu prema Kostajnici, Petrinji i Karlovcu. Razni rezervisti smjestili su se u obližnjem hotelu, što je počelo izazivati nemir među građanima.

Već krajem 1991., počeo se odigravati plan RAM prema kojem je srpska vojska, u suradnji sa SDS-om, distribuirao oružja srpskim stanovnicima Prijedora i okoline, većinom po noći. U augustu 1991., razotkrivena je vrpca razgovora između Slobodana Miloševića i generala Nikola Uzelca, koji je vodio vojsku JNA u Banja Luci. Tokom razgovora, Milošević je Uzelcu naredio davanje oružja na raspolaganje vođi Srpske demokratske stranke, Radovanu Karadžiću.

Bošnjaci i Hrvati su se počeli iseljavati iz Prijedora zbog porasta nesigurnosti i agresivnosti u općini usred sve veće srpske propagande: mediji su govorili da se Srbi moraju naoružati, a Hrvate i Bošnjake su počeli zvati "Ustašama" i "Mudžahedinima" ili "Zelenim beretkama". Paravojska "Vukovi Vućaka" preuzeli su u augustu 1991. radio odašiljač sa planine Kozara, čime su odsjekli vezu sa TV Sarajevom. Zamijenjena je emisijama iz Beograda i Banja Luke u kojima su emitirani intervjuji srpskih radikala te srpske nacionalističke pjesme, koje su donedavno bile zabranjene.

Sedmog januara 1992. srpski članovi mjesne skupštine Prijedor i predsjednici mjesnih odbora SDS-a proglašili su skupštinu srpskog naroda u općini Prijedor te proveli tajne upute izdate mjesec dana ranije. "Organizacija i aktivnost organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u iznimnim okolnostima" pribavila je plan za SDS-ovo preuzimanje općina u BiH te za krizni stožer. Milomir Stakić je izabran za predsjednika skupštine. 17. januara skupština je odobrila pristupanje općine Prijedor SAO Bosanskoj Krajini kako bi se provelo stvaranje zasebne srpske države u Bosni.²⁵

²⁴ Čekić, Smail, „Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini“; Univerzitet u Sarajevu; Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo; Sarajevo, 2012, str. 66

²⁵ Čekić, Smail, Genocid..., str. 66.

Sredinom marta, postavljenje su blokade na cestama Prijedora, što je otežalo putovanje. 23. marta, SDS je odlučio da svi Srbi moraju početi zajedno raditi na preuzimanju općine u koordinaciji sa JNA. Do kraja mjeseca, uspostavljene su tajne srpske policijske stanice a više od 1500 naoružanih Srba je bilo spremno za zauzimanje mjesta. Preuzimanje se naposlijetku dogodilo u noći sa 29. na 30. marta, kada su u Prijedoru nasilno preuzete funkcije predsjenika i potpredsjenika općine, ravnatelja poštanskog ureda, načelnika policije, suda, banke, itd.

Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (ICTY) je zaključio da je to samovoljno preuzimanje svih funkcija u Prijedoru bio nezakonit puč koji je planiran i koordiniran kroz dugo razdoblje kako bi se stvorila čista srpska općina.

„Vozio sam se dalje po lepom sunčanom vremenu prema gradu Prijedoru. Na samom ulasku u ovaj grad prolazi se pored fabrike Keraterm, koja je tokom proleća 1992. Bila pretvorena u okrutni logor. Polako se vozim ulicama. Kao i obično demonstrativno polako pored stanice milicije. Sa zloglasnim Drljačom koji je tu bio šef – mi smo ga zvali Drakula – uvek sam imao problema, a i njegova prošlost je bila isuviše poznata. Njega će kasnije kad sam ja već napustio svoju dužnost, ubiti britanski specijalac jer je pucao na vojnike poslate da ga hapse kako bi bio izведен za ratne zločine u Hagu.“²⁶

Hambarine su bile malo selo u kojem su Bošnjaci činili većinu. 22. maja 1992., JNA je izdala ultimatum prema kojem su se napadači sela na JNA morali predati. Stanovnici su odbili, nakon čega je JNA započela sa granatiranjem sela iz tri smjera. U napadu su sudjelovala dva ili tri tenka te oko tisuću vojnika. Granatiranje je trajalo tri sata, nakon čega su svi stanovnici napustili svoje domove. Zabilježeno je 400 izbjeglica, a vojnici su potom palili kuće i ubijali mještane.

Slična sudbina zadesila je i Kozarac, gdje su mještani htjeli zadržati kontrolu nad svojim gradom. Vodili su se pregovori oko predaje Kozarca srpskim ovlastima, no bez uspjeha. Nakon toga, grad je opkoljen a sve telefonske linije su odsječene. Napad je započeo 25. svibnja i završio za dva dana: vojni konvoj je otvorio vatru na kuće i kontrolne točke a istodobno je započelo granatiranje sa brda. Oko 5000 vojnika je sudjelovalo u napadu. Nakon akcije, vojnici su strijeljali preostale stanovnike u njihovim kućama, dok su drugi pobegli. Kuće su zapaljene ili sravnjene teškim topništvom. General potpukovnik Talić, zapovjednik Banjalučkog korpusa, obavješten je da je oko 800 ljudi ubijeno tokom napada na Kozarac, a 1200 zarobljeno. U jedinicama korpusa ubijena su četiri vojnika. Stanovnici koji su se predali su odvezeni u konvoju, no na cesti Prijedor – Banja Luka su žene odvojene i odvezene u logor Trnopolje, a muškarci u logore Omarska i Keraterm.

„Južno od Prijedora, na jednom brežuljku, leži selo Hambarine. To je bilo složno, i gotovo čisto muslimansko selo. Ono je bilo napadnuto nakon napada na Kozarac, najpre iz artiljerijskog oružja, a kasnije redovnim napadima, ali je, očigledno, bilo neophodno da se kontroliše, očisti i uništi, kako bi se dobila puna kontrola nad celim područjem prema

²⁶ Carl Bildt, *Zadatak mir*, Beograd: Radio B92, 1999, str. 26

Hrvatskoj i srpskim područjima u njoj. Na putu prema Hambarinama leže područja koja su granatirana dva puta. Prvi put na samom početku rata. Kasnije, u jesen 1996, kada se pokušavao sprečiti povratak Muslimana. Ovde nema više čak ni ruševina, samo hrpe cigli. Ali, kad smo se popeli do samih Hambarina, došli smo do ostataka škole, ogolele dvospratnice s pogledom na okolne predele. Kilometri i kilometri ruševina, bez ijedne žive duše. Priča se da su u školi vršena pogubljenja. U jednom uglu učionice leže hrpe izgorelih otpadaka svih vrsta. Začeprkam malo nogom. pojavi se crtež. Oštećen vlagom i plešnju od pet godina zaborava i nevremena. Crtež deteta koje je pre rata nacrtalo svoje selo. Džamija, pored nje kuća. i sunce što sija iznad svega. Polako podižem crtež. Okupljam se oko njega. Svi nemo postavljaju isto pitanje, a niko ne zna odgovor. Pažljivo ga odlažem u svoju fasciklu da se još više ne ošteti. Danas taj crtež visi uramljen u mojoj sobi u Riksagu u Stokholmu.“²⁷

Najviše stradanja stanovništva dogodilo se u logorima u okolini Prijedora. 1992., BBC je otkrio postojanje logora Omarska i zabilježio iskaze logoraša, koje je opisao kao "šokantne i nečovječne". EU je logore opisala kao "odurne i odvratne". U Omarskoj, nekadašnjem rudniku udaljenom 20 km od Prijedora, je držano između 4000 i 6000 zatvorenika, Bošnjaka i Hrvata. Tijekom ostanka u Omarskoj, ali i u Keratermu i Trnopolju, logoraši su premlaćivani i držani u neljudskim uvjetima. Zbog velikog pritiska međunarodne zajednice, logori su zatvoreni, no procjenjuje se da je stotine a možda čak i tisuće ljudi preminulo u njima.

„Na povratku prema Banja Luci, neposredno iza Kozarca, skrećemo prema selu Omarska. Ništa naročito ne bi se moglo za njega reći. Gotovo nedirnuto ratom. Socijalistička dosada u malo siromašnjem obliku. Nekad se tu živjelo od rada od rudniku, sada izgleda kao da se živi ni od čega. Prolazimo željezničku prugu i spuštamo se prema rudniku. Sa sobom nosim detaljnu kartu da bih se mogao snaći. Tražim gdje je bio koncentracioni logor Omarska. Nakon izvjesnog vremena nekoliko kolometara južnije pronalazim put za koji mi se čini da je pravi. Jeste, zgrade prepoznajem s aviosnimaka i iz sudskih papira. Zaustavlja nas vojnik. Velika crvena kuća – nekada natrpana hiljadama ljudi. Malo dalje – mala bijela kuća u kojoj su vođeni na mučenje, zlostavljanja ili brutalna pogubljenja. Tamo iza – polje gdje su tijela zakopavana. Ne znam koliko sam različitim opisa čitao o tome šta se dešavalo u toj maloj beloj kući, koja sada izgleda tako beznačajno i nedužno, ali koja je za mnoge ljude značila kraj života na odvratan način. Zavirujem kroz prozor. Što i nekoliko stolica. Prekrečeno. Tragovi krvi su isčezli.“²⁸

Noel Malcolm britanski pisac koji je pisao o događajima u BIH ovako je opisao propagandu o tom okrugu: „Pošto sam često putovao po Bosni, preko 15 godina, a ostajao sam u bošnjačkim, hrvatskim i srpskim selima, ne mogu vjerovati tvrdnji da je zemlja oduvijek bila obuzeta etničkom mržnjom. No nakon što sam gledao Radio-televiziju Beograd 1991.-1992., mogu razumijeti kako su obični bosanski Srbi počeli vjerovati da su bili pod prijetnjom od hordi Ustaša, fundamentalnih džihadista i čega sve ne. Kao što je to objasnio neovisni beogradski novinar Miloš Vasić za američku publiku, to bi bilo kao da su sve TV stanice u SAD-u preuzeli članovi Ku Klux Klana. 'Morate zamisliti SAD sa malo TV

²⁷ Carl Bildt, *Zadatak...*, str. 28

²⁸ Isto, str. 30

stanicama izuzev onih kojima je glavni urednik David Duke. I vi bi imali rat unutar pet godina“²⁹.

Prema svjedočenju Enesa Kapetanovića pred sudom BiH tijekom suđenja za zločine u logorima, nakon što su Srbi potpuno preuzeli Prijedor 1992., „svi nesrpski stanovnici su morali nositi bijele vrpce oko ruke ako su vjerni novoj vlasti. Svi su ih nosili, i djeca i odrasli.“

„Zapadno od Banjaluke nalaze se područja koja će u toku proljeća i ljeta 1992.postati zloglasna zbog etničkog čišćenja prilikom napada Srba na Muslimane,ali koja su isto tako nosila mračna i sumorna sjećanja na pokušaje istrebljenja i genocida nad Srbima, koje su 40-tih pokušali da izvrše uglavnom Hrvati.“³⁰

Primjetno je bilo da je u ovim akcijama bilo i revanšizma iz Drugog svjetskog rata, za zločine koje je NDH radila prema srpskom stanovništvu.

²⁹ Carl Bildt, *Zadatak...*, str. 32.

³⁰ Isto, str. 33

8. Neefikasnost i nejedinstvo Evropske unije u događajima u BiH

Evropska zajednica/unija nije imala jedinstvenu politiku prema „dešavanjima“ u Bosni i Hercegovini. Međutim, vodeću ulogu u tom trenutku, koje su ujedno i formirale zvaničnu politiku Evropske zajednice/unije prema Republici Bosni i Hercegovini, imale su Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska.

Članice EZ-a podijelile su se prije svega oko priznavanja nezavisnosti republika koje su željele da izađu iz Jugoslavije, naročito Slovenije i Hrvatske. Zemlje koje su i same imale problema sa regionalnim pokretima, Francuska, Velika Britanija i Španija, željele su da se očuva status quo, dok se Njemačka energično zalagala za priznavanje nezavisnosti. Njemačka je predlagala uvođenje ekonomskih sankcija protiv Srbije kako bi se izvršio dodatni pritisak da Srbija mora tražiti mirno rješenje za novonastalu situaciju i da odbaci svaki vid vojne sile. Ovakav prijedlog su ostale članice EZ-a odbile.

Tadašnji njemački ministar vanjskih poslova Hans Dithrich Genšer smatrao je da, nakon što ostale članice nisu prihvatile uvođenje ekonomskih sankcija protiv Srbije, priznavanje nezavisnosti ostaje jedino političko sredstvo pritiska na srpskog predsjednika Slobodana Miloševića. Genšerov cilj je bio da se zaustave borbe na hrvatskoj teritoriji, a prepostavka za to bilo je povlačenje JNA.

U suverenoj Hrvatskoj prisustvo JNA nije više bilo legitimno. Pošto se Njemačka energično zalagala za priznavanje Slovenije i Hrvatske, Berlin je optuživan od strane Velike Britanije i Francuske da jednostrano i preuranjeno podstiče razdvajanje jugoslovenskih republika. Kritičari iz Velike Britanije i Francuske tvrdili su da je time samo ubrzan raspad Jugoslavije. Međutim, raspad Jugoslavije podsticali su prvenstveno regionalni akteri. Ipak, kritički bi trebalo posmatrati činjenicu da je Njemačka priznala nezavisnost Hrvatske i Slovenije prije nego što su bili poznati rezultati rada nezavisne komisije eksperata koju je imenovala EZ, a na čijem je čelu bio sudija francuskog Ustavnog suda Robert Badinter. To je ozbiljno narušilo kredibilitet EZ-a i tu su se pokazala sva neslaganja između vodećih članica EZ-a.

Kada je nešto kasnije, u maju 1992. godine, započela otvorena agresija na Bosnu i Hercegovinu još nije bilo na vidiku zajedničke sigurnosne politike EZ-a. Umjesto političkih ili vojnih akcija uslijedila je humanitarna pomoć.

U javnosti onih zemalja čiju je nezavisnost podržavala Njemačka i danas uživa velike simpatije. Države koje su nastale disolucijom bivše Jugoslavije poštuju ulogu Njemačke kao privredne sile u EU i kao pokretačke snage evropske integracije.

S druge strane, uloga Velike Britanije u agresiji na Sloveniju i Hrvatsku, bila je u najboljem slučaju kontroverzna, ali svoje pravo lice će prikazati tek tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Osnovni temelj te politike se sastojao u stavu da su svi jednako krivi, odnosno u izjednačavanju žrtve i agresora. Prvo pojavljivanje takvog stava se javlja još u avgustu 1991. godine kada Francuska predlaže slanje zapadnoevropske vojske kako bi zaustavila agresiju na Hrvatsku, a Douglas Hurd, ministar vanjskih poslova Velike Britanije, to blokira i zahtijeva uvođenje naftnog embarga na sve jugoslavenske republike.

Slična situacija će se desiti deset mjeseci kasnije po pitanju Bosne i Hercegovine kada velike sile zahtjevaju slanje vojske, a Velika Britanija ponovno ulaže veto³¹, a ubrzo potom se protivi uvođenju zone zabrane leta nad Bosnom. Kada je navedena zabrana ipak izglasana, Britanija je blokira njeno provođenje. U skladu sa svojom politikom London će se pred UN-om više puta protiviti izjednačavanju etničkog čišćenja i genocida³².

Dobronamjerna očekivanja kako možda Velika Britanija nije imala dovoljno dobre informacije za svoju politiku padaju u vodu kada se pročita izjava višeg funkcionera ministarstva vanjskih poslova Douglasa Hogga koji izjavljuje u maju 1993: „Postoje očite sličnosti po moralnom pitanju između onoga što se danas događa u Bosni i Hercegovini i onog što se događalo na području Nacističke Njemačke“³³. Douglas Hogg se samo mjesec dana ranije usprotivio ukidanju embarga na oružje jer „Vlada Bosne i Hercegovine ne bi od toga imala nikakve koristi“³⁴.

Suprotno drugim očekivanjima britanska politika nije bila vođena srbofilskim osjećajima iako je bliski pomoćnik ministra odbrane Malcoma Rifkinda gajio takve osjećaje³⁵. Prvobitna politička želja je bila očuvanje Jugoslavije, a kada je to postalo nemoguće cilj su postali dobri odnosi sa Srbijom koja postaje najveća, a po tome i političko-ekonomski najvažnija novonastala država. Neupitna je činjenica o uspjesima srpskog lobija koji je imao otvorena vrata u ministarstvu odbrane, ali on nije stvarao neku novu sliku nego samo je jačao već postojeće ministarsko mišljenje³⁶.

To se najbolje vidjelo još 1992. godine kada Velika Britanija službeno priznaje Bosnu i Hercegovinu. Nakon priznavanja London će gotovo sljedeće dvije godine odbijati otvoriti ambasadu u Sarajevu, dok će te iste 1992. godine otvoriti ambasadu u Srbiji³⁷. Problem s tim ambasadama je u činjenici da je otvorena ona u državi koja ne postoji (tada je postojala Savezna Republika Jugoslavija, a ne Srbija), a nije ona u državi koja postoji – Republici Bosni i Hercegovini.

³¹ Independent: Britain isolated over Yugoslavia: France, Italy and the US back use of military force as Serbian thanks join fierce fighting in Sarajevo 8.7.1992.

³² Independent, 16.12.1992.

³³ Hansard, 24.05.1993, str. 580

³⁴ Hansard, 14.04.1993 str. 820. Napomena: Hansard je knjiga zapisa debata u parlamentu Velike Britanije

³⁵ David Leigh and Ed Vulliamy: Corruption in parliament, str. 118

³⁶ Isto

³⁷ Diplomatic List: HMSO, London 1993, str. 119

Na kraju, ne treba zaboraviti ni odlazak već pomenutog Douglasa Hogg-a u Beograd 1996. godine³⁸ po svoju nagradu za politiku prema istom 1991 - 1995. Prema vlastitim riječima, Hogg je otisao tamo kako bi pomogao u privatizaciji Srbije, „što je u interesu zapada“³⁹.

Britanska politika tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu postala je predmet dvije analize. Prvu još 1995. godine naređuje britanski ministar vanjskih poslova koji traži analizu utjecaja britanskih odluka na „rat u Bosni i Hercegovini“. Nakon što ju je dobio i pročitao, ova analiza je proglašena jednom od najvažnijih državnih tajni tako da je nedostupna javnosti do minimalno 2020. godine kada će se uzeti na razmatranje ukidanje državne tajne.

Druga analiza je ona Ujedinjenih nacija pod imenom „Srebrenica Report“. Ona se bavi cjelokupnim događajima tokom agresije, a iako je pisana diplomatski neutralnim rječnikom u skladu s politikom UN-a, mnoge izjave/optužbe imaju problematične tonove. Neke od njih su: „Problem koji je zahtjevao vojnopolitičko rješenje je zahtjevao prilično jednostavno rješenje. Država član UN-a ostavljena je bez mogućnosti za odbranu zbog embarga na oružje proglašenog od strane UN-a, bila je rasparčana od snaga odlučnih da je unište. Ovo nije bio problem sa humanitarnim rješenjem“⁴⁰.

Kada se govori o Ujedinjenim nacijama i embargu mora se naglasiti činjenica da je Generalna skupština UN-a glasala 20.12.1993. i 03.12.1994. za ukidanje embarga⁴¹. Niti jedna država koja nije bila članica Vijeća sigurnosti nije glasala za zadržavanje embarga, ali zbog protivljenja Ujedinjenog Kraljevstva, kao stalne članice Vijeća sigurnosti UN-a, embargo nije ukinut⁴².

Praktično, sve do okončanja agresije na Bosnu i Hercegovinu Velika Britanija će se žestoko protiviti svakoj akciji (ukidanje embarga na oružje, zračni napadi) koja bi zaustavila zločine protiv BiH, koristeći kao objašnjenje razloge kako nije vrijeme za akciju ili kako ona neće pomoći u razvoju situacije.

Ukratko, službeni London je najprije slao jasne i nedvosmislene poruke da se zalaže za jedinstvenu Jugoslaviju, oštro se protiveći osamostaljenju Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Makedonije, a onda, kad se Jugoslavija raspala, sabotirala je i spriječila svaki pokušaj da se Srbiji stane u kraj vojnom intervencijom ili sankcijama. Jedan je novinar tu strategiju definisao sljedećom rečenicom: „Ministri to neće javno reći, ali ostaje temeljno britansko uvjerenje da u konačnici samo jaka Srbija može jamčiti sigurnost na Balkanu“.⁴³

„Ovakvo ponašanje Velike Britanije može se objasniti, s jedne strane, strahom od širenja njemačkog utjecaja na jugoistok Europe, a s druge strane, tradicijom englesko-srpskog

³⁸ Banker Hurd to fund "Butcher of Belgrade", Sunday Telegraph 1. septembar 1996.

³⁹ Odgovor Douglasa Hurda na optužbe, Sunday Telegraph 8. septembar 1996.

⁴⁰ Srebrenica Report str. 492

⁴¹ Rezultat glasanja 1993 godine: 109 za ukidanje embarga, 57 neodlučno i niko protiv. Rezultat glasanja 1994. godine: 97 za ukidanje, 61 neodlučno i niko protiv.

⁴² Independent: US ponders Bosnia arms-ban snub 05.11.1994.

⁴³ http://www.tomislavjonjic.iz.hr/VII_10_britanija.html; 07.05.2014.

prijateljstva koje je u nemaloj mjeri također odraz britanske politike kontinentalnog uticaja i nastojanja da se blokira Njemačka. Englesko-srpsko prijateljstvo posebno intenzivno se promiče iz doba balkanskih ratova i Prvoga svjetskog rata (a kasnije je doživjelo prividnu preobrazbu u britansko idealiziranje kvazijugoslavenstva (najslikovitiji su primjeri Rebecca West s putopisom „Crno janje“ i „Sivi soko“ i, recimo, Sir Fitzroy Maclean sa svojim kvaziučenim priповijestima o junačkom jugoslavenstvu)⁴⁴.

Za razliku od SAD-a čiji diplomati su protestirali protiv odbijanja svoje vlade da riješi problem u bivšoj Jugoslaviji i zbog toga davali otkaze, u Britaniji je toga bilo mnogo manje zahvaljući vladnim propagandnim uspjesima u odnosu sa slobodnim medijima. Bez obzira na to ipak su postojali žestoki protivnici, kao što je bivši ambasador u Parizu Reginald Hibbert koji možda i zbog svog iskustva među partizanima izjavljuje: „Podrška Jugoslaviji je podrška Srbima jer oni insistiraju da Jugoslavija ostane ujedinjena“.

Sličnog mišljenja je bio i bivši ministar odbrane John Nott koji krajem 1994. godine uporedio britansku politiku tokom jugoslavenskih ratova s onom iz 1938. godine, ali broj protivnika je bio veoma malen. Najbolja šansa za promjenu je bila bivša premijerka Margaret Thatcher koja se svom snagom za to borila govoreći bez diplomatskog rječnika što misli: „Rat smo mogli spriječiti i još ga možemo spriječiti ako pošaljemo mali broj vojnika da spase Bosance prije nego što ih Srbi i zima ubiju...“; „Mi ovo tretiramo kao da je građanski rat, a ne napad Srbije...“ (decembar 1992) i „Mi smo malo više od suučesnika u masakru“ (april 1993).

Francuska također, po uzoru na Veliku Britaniju, nije zaostajala u nastojanjima da relativizuje agresiju na Bosnu i Hercegovinu. U tim nastojanjima posebno se isticao francuski predsjednik François Mitterrand. On u junu 1992. godine iznenada posjećuje Sarajevo, te uspostavlja zračni most s humanitarnom pomoći za opkoljeni grad. Cilj ove posjete je bio da se stvari dojam da opsade Sarajeva zapravo i nema, te tako spriječi zapadna vojna intervencija protiv agresora i prepusti Sarajevo i ostatak BiH uništenju. O njegovim ličnim motivima za ovakvo ponašanje govori i njegova izjava kako „u kršćanskoj Evropi nema mjesta za muslimansku državu“.

O ulozi „evropskih saveznika“ govorio je i sam Clinton. Naime, dvanaest funkcionera State Departmента SAD-a, među kojima i Marshall Harris, aprila 1993. uputilo je pismo državnom sekretaru Warrenu Christopheru i zatražilo ukidanje embarga na oružje i zračne udare, odnosno vojnu intervenciju „da bi se okončala srpska agresija u istočnoj Bosni“. Njihov plan da se okonča embargo „nadomješten je stvaranjem ‘sigurnih područja’ da bi se zaštitilo civilno stanovništvo pod opsadom“. O tzv. „sigurnim područjima“ Ujedinjenih nacija bit će više riječi kasnije, a za sada je dovoljno reći da je po ocjeni Marshalla Harrisa taj termin postao samo „okrutna šala“⁴⁵.

⁴⁴ Filipović, Muhamed, *Odgovornost međunarodne zajednice i posebno velike britanije i francuske za rat u Bosni i Hercegovini*; <http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-3-no-2-2008-april/reflections-on-the-responsibilities-of-the-international-community-for-the-war-in-bosnia-and-herzegovina/>; 07.05.2014.

⁴⁵ Smail Čekić, *Sprečavanje...*, str. 26

Naime, Clintonova administracija ispočetka je prihvatile zahtijev pomenutih dvanaest funkcionera, te je Warren Christopher krenuo na „evropsku turneju“ kako bi ubjedio saveznike da je neophodno naoružati Armiju RBiH. Međutim, kada su to odbile Velika Britanija, Francuska i Rusija, State Department je naglo promijenio retoriku, skidajući sa sebe odgovornost, pa je „srpska agresija“ odjednom postala „građanski sukob“ sa „zvjerstvima na svim stranama“. „Službena verzija za takav stav /evropskih sila/ je glasila da bi to pogoršalo humanitarnu situaciju, jer bi više oružja značilo i više krvoprolića“. Međutim, privatno ključni saveznici su se, tvrdi Clinton, „protivili nezavisnoj bosanskoj državi“⁴⁶.

Posebno sramna je i uloga Holandija kao članice Evropske zajednice/unije. U zločinima nad Bošnjacima u Srebrenici jula 1995. direktno su učestvovali pripadnici Holandskog kontingenta unutar UNPROFOR-a. Naime, nakon pada Srebrenice 11. jula, nakon što su prisilno premjestili sve civile i civilno stanovništvo koji su se nalazili ispred baze Ujedinjenih nacija u Potočarima, koji su tu tražili zaštitu od agresora, oficiri Holanskog bataljona naredili su civilima koji su se nalazili unutar baze da je napuste. Oni su, uz upotrebu sile, praktično natjerali, istjerali i izbacili civile iz baze Ujedinjenih nacija, te ih predali srpskim zločincima, znajući da će biti ubijeni. Među tim civilima nalazilo se i 239 muškaraca i dječaka čiji je spisak imena, s potpisom majora Roba Frankena, zamjenika komandanta Holanskog bataljona, postojao, što ga čini direktno odgovornim za iste.⁴⁷

„Istina je, dakle, da su predstavnici međunarodne politike, Europske zajednice i nekih utjecajnih zemalja Zapada, prije svega Velike Britanije i Francuske, gurali neke republike tadašnje Jugoslavije ka secesiji. Time su te zemlje i organizacije umnogome stvorile uslove u kojima je rat bio neizbjegjan. Kad je rat izbio, a povod za rat i agresiju na Bosnu i Hercegovinu Srbi i Srbija, odnosno Jugoslavija, našle su u međunarodnom priznavanju Bosne i Hercegovine kao samostalne i suverene države, koja je od strane tih zemalja bila primljena u Organizaciju ujedinjenih nacija, ove zemlje su posmatrale događaje kao da i same nisu u njima na posredan ali i veoma bitan način učestvovali i kao da nisu donijele odluke koje su, s jedne strane, značile ohrabrenje za novonastale države, a među njima i Bosnu i Hercegovinu da će biti podržane u slučaju srpskog napada, i kao da se nije dogodio rat u Europi, te nisu uopće intervenisale“⁴⁸.

Stavovi, odnosno postupci evropskih zemalja, članica EZ/U-a, navedeni iznad najbolje se oslikavaju kroz pogrešno tumačenje od Vijeća sigurnosti UN-a nametnutog embargo na ružje SFRJ na način da se isti odnosi i na RBiH, te kroz mirovne planove predvođene ovom organizacijom. Embargom na oružje Bosni i Hercegovini je oduzeto njeno neotuđivo pravi a samoodbranu garantovanu Poveljom UN-a. Pored toga, svi mirovni planovi i konferencije, prema hipotezi rada, a što ćemo provjeriti u sljedećem dijelu rada, zasnivali su se na priznavanju i legitimizaciji rezultata osvajačkog rata i genocida. Tome je najviše pridonijela

⁴⁶ G. Nice, „Priznanje Biljane Plavšić koristilo je samo njoj“; DANI, 19. novembar 2009, str. 32-36

⁴⁷ Annan: Srebrenica report

⁴⁸ Filipović, Muhamed, *Odgovornost međunarodne zajednice i posebno velike britanije i francuske za rat u Bosni i Hercegovini;* <http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-3-no-2-2008-april/reflections-on-the-responsibilities-of-the-international-community-for-the-war-in-bosnia-and-herzegovina/>; 07.05.2014.

činjenica da su mirovne pregovore, kao i uopšte politiku prema RBiH, što je već pomenuto, vodile Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska. Pored mirovnih planova i konferencija koji su vođeni katastrofalno od strane članica EU, u radu ćemo prikazati i ostale sramne pogreške kao što je embargo na uvoz oružja od strane UN, na koju su također uticale neke članice EU.

8.1. Embargo na uvoz oružja SFR Jugoslaviji

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija donijelo je, tokom perioda agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1991 - 1995, 83 rezolucije o bivšoj Jugoslaviji koje su se neposredno ticali Bosne i Hercegovine, odnosno koje su neposredno utjecale ili je trebalo da utječu na stanje u Bosni i Hercegovini. Međutim, kako je navedeno u hipotezi naučno-istraživačkog rada, Ujedinjene nacije nisu vršile svoje obaveze koje su ih slijedovale po tim rezolucijama, ili su rezolucije, pak, u praksi pogrešno tumačene – suprotno od odluka Međunarodnog suda pravde – čime su se, u velikom broju slučajeva, kršili određeni članovi Povelje Ujedinjenih nacija, kao i uopšte duh i osnovna načela Povelje, te Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida.

Navedeno je posebno vidljivo kada je riječ o prvoj donesenoj rezoluciji Vijeća sigurnosti o Bosni i Hercegovini, odnosno o SFRJ, tačnije Rezoluciji 713⁴⁹ od 25. septembra 1991. godine, a kojom je uveden embargo na oružje SFR Jugoslaviji. Stoga ću u elaboriranju pojedinačnih odluka i djela Organizacije ujedinjenih nacija kojom su kršene rezolucije Vijeća sigurnosti i Generalne skupštine, Povelja UN-a, te Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Generalne skupštine UN-a, početi od Rezolucije 713, odnosno njenog pogrešnog praktičnog tumačenja.

Kako je ranije navedeno, Vijeće sigurnosti sastavljen je od ukupno petnaest članica, od kojih je pet stalnih sa pravom na veto (Sjedinjene Američke Države, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije, Francuske, Rusija i Kina). Ono što je u kontekstu ovog rada bitno je članstvo Ujedinjenog Kraljevstva i Francuske koje su kao stalne članice Vijeća sigurnosti, te kao svojevrsni predstavnici Evropske zajednice u istom, učestvovali u ovim sramnim postupcima Ujedinjenih nacija, odnosno stalnih članica njihovog Vijeća sigurnosti.

Naime, Republici Bosni i Hercegovini Rezolucijom 713, odnosno njenim pogrešnim praktičnim tumačenjem, oduzeto je neotuđivo prirodno pravo na samoodbranu od djela genocida nabrojanih u Članu III Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, kao i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava koji su vršeni protiv nje tokom agresije od strane Savezne Republike Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore, a koja joj pripada prema članovima V i VIII Konvencije, te Članu LI Povelje Ujedinjenih nacija.

Prema Članu V Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, „ugovorne strane se obavezuju da će preuzeti potrebne zakonske mjere, shodno svojim ustavima, kako bi obezbijedile primjenu odredaba ove konvencije i naročito da će predvidjeti efikasne

⁴⁹ <http://www.un.org/en/>; 07.05.2014.

krivične kazne za lica kriva za genocid ili bilo koje drugo djelo navedeno u članu III⁵⁰. Također, prema Članu VIII Konvencije, „svaka ugovorna strana može se obratiti nadležnim organima Ujedinjenih nacija kako bi ovi, prema Povelji Ujedinjenih nacija, preduzeli mjere koje smatraju odgovarajućim za sprječavanje i kažnjavanje djela genocida ili bilo kojeg drugog djela navedenog u članu III⁵¹.

I prema Članu I Konvencije o genocidu, države potpisnice⁵², „potvrđuju da je genocid, bilo da je izvršen u vrijeme mira ili rata, zločin u međunarodnom pravu i obavezuju se da će ga spriječiti i kazniti“⁵³. Tumačeći ovaj član, profesor Francis A. Boyle⁵⁴, tvrdi da on jasno „pokazuje da sve države i potpisnice imaju međunarodnu zakonsku obavezu da spriječe genocid koji krnja Jugoslavija i njeni agenti i saradnici vrše nad Bosnom i Hercegovinom“⁵⁵. Ova pomoć podrazumjeva „oružje, vojnu opremu, hranu, odjeću i lijekove, vojne trupe i novčana sredstva“⁵⁶.

Jasno je da su nametanjem embarga na oružje i Republici Bosni i Hercegovini prekršeni pomenuti članovi Konvencije o genocidu. Pored toga, kako smo i ranije pomenuli, pogrešnim praktičnim tumačenjem Rezolucije 713, prekršen je i Član LI Povelje Ujedinjenih nacija.

Član LI Povelje kaže:

„Ništa iz ove Povelje ne može utjecati na neotuđivo pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu ukoliko dođe do oružanog napada na neku zemlju članicu Ujedinjenih nacija, ukoliko Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere neophodne za očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti“⁵⁷.

Dakle, Republici Bosni i Hercegovini je (ne)namjernim pogrešnim tumačenjem Rezolucije 713 oduzeto „neotuđivo pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu“. Bosna i Hercegovina je prema ovom članu Povelje, imala pravo da traži i dobije pomoć koja bi podrazumijevala „oružje, vojnu opremu, hranu, odjeću i lijekove, vojne trupe i novčana sredstva“⁵⁸ od država članica Ujedinjenih nacija. Međutim, Rezolucijom 713, odnosno njenim pogrešnim tumačenjem, zabranjena je bilo kakva pomoć, odnosno, isporuka oružja Bosni i Hercegovini.

⁵⁰ Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Generalne skupštine UN-a

⁵¹ Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Generalne skupštine UN-a

⁵² Sve države koje pristupe Organizaciji UN-a automatski postaju i potpisnice svih njenih ugovora. Dakle, sve članice Ujedinjenih nacija bile su i potpisnice Konvencije.

⁵³ Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Generalne skupštine UN-a

⁵⁴ Francis Antony Boyle, profesor međunarodnih odnosa i međunarodnog prava, bio je ko-zastupnik RBiH pri Međunarodnom sudu pravde u predmetu „Bosna i Hercegovina protiv SR Jugoslavije radi sprječavanja i kažnjavanja zločina genocida“

⁵⁵ Francis Antony Boyle, *Bosanski narod optužuje za genocid: postupak pred Međunarodnim sudom pravde u predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije radi sprječavanja i kažnjavanja zločina genocida*, Povelja UN-a, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2000, str. 183

⁵⁶ Isto

⁵⁷ Isto; str. 184

⁵⁸ Isto; str. 183

Ovu rezoluciju Vijeće sigurnosti usvojilo je 25. septembra 1991. godine, u vrijeme kada Bosna i Hercegovina nije postajala kao nezavisna država članica Ujedinjenih nacija. Embargo je potvrđen u Članu V Rezolucije 724⁵⁹ od 15. decembra 1991, te Rezolucijom 727 od 8. januara 1992. godine. Sve nabrojane rezolucije usvojene su, dakle, prije 6. marta 1992. godine kada je Republika Bosna i Hercegovina postala nezavisna država, odnosno prije 22. maja 1992, kada ju je Generalna skupština UN-a primila u svoje članstvo Rezolucijom 46/237⁶⁰. Stoga, embargo na oružje uveden SFR Jugoslaviji nije se nikako mogao odnositi na Republiku Bosnu i Hercegovinu. U protivnom, bilo bi prekršeno njeno „neotuđivo pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu“ koje joj slijedi prema Članu LI Povelje UN-a, što je, uostalom, i učinjeno.

Kako je, dakle, navedeno i u Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida i u Povelji Ujedinjenih nacija, „svaka ugovorna strana može se obratiti nadležnim organima Ujedinjenih nacija kako bi ovi, prema Povelji Ujedinjenih nacija, preduzeli mjere koje smatraju odgovarajućim za sprječavanje i kažnjavanje djela genocida ili bilo kojeg drugog djela navedenog u članu III“⁶¹, odnosno ima pravo da traži i dobije pomoć od država članica Ujedinjenih nacija, uključujući tu i vojnu opremu.

Tako je Bosna i Hercegovina zahtjevala od Međunarodnog suda pravde kao glavnog sudskog organa Ujedinjenih nacija da odmah „potvrdi i razjasni naše pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu“, te da donese privremene mjere zaštite, prema kojima, između ostalog, „(da) Vlada Bosne i Hercegovine mora imati načina 'da spriječi' vršenje zločina genocida protiv vlastitog naroda...“; „(da) su sve strane potpisnice Konvencije o genocidu obavezne prema Članu I Konvencije da 'spriječe' vršenje zločina genocida protiv naroda i države Bosne i Hercegovine“; te „(da) strane potpisnice, da bi ispunile svoje obaveze po Konvenciji o genocidu u sadašnjim okolnostima, moraju imati mogućnost da obezbijede oružje, vojnu opremu, materijal i ljudstvo (...) Vladi Bosne i Hercegovine na njen zahtijev“.⁶²

U vezi sa navedenim, a na osnovu zahtjeva Bosne i Hercegovine, Sud je 8. aprila 1993. godine donio privremene mjere prema kojima „Vlada Savezne Republike Jugoslavije, treba odmah (...) da poduzme sve mjere... koje su u njenoj moći da spriječi činjenje zločina genocida“; te „naročito da osigura da bilo koje vojne, paravojne ili neregularne oružane formacije, koje bi mogle biti pod njenom kontrolom ili koje ona možda podržava, kao i bilo koje organizacije i pojedinci koji bi mogli biti pod njenom kontrolom, komandom ili utjecajem, ne počine bilo koje djelo genocida (...)“⁶³.

Najbolji dokaz kako Vijeće sigurnosti uprkos izrečenim mjerama nije učinilo ništa da spriječi SR Jugoslaviju, odnosno Srbiju i Crnu Goru, u kršenju istih, je činjenica da je Republika Bosna i Hercegovina i drugi put podnijela Sudu zahtijev za uvođenje privremenih mjera zaštite, i to 27. jula 1993. godine. Sud je i ovaj put potvrdio ranije izrečene mjere, međutim, ni ovaj put Vijeće sigurnosti u provođenju istih nije učinilo ništa

⁵⁹ Originalni tekst Rezolucije na engleskoj jeziku priložen na str. 130 rada.

⁶⁰ Originalni tekst Rezolucije na engleskoj jeziku priložen na str. 133 rada.

⁶¹ Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Generalne skupštine UN-a

⁶² Francis Antony Boyle, nav. dj, str. 142-143, 346-347

⁶³ Isto; str. 275

uprkos tome što ako „*smatra da mjere predviđene u članu XLI ne bi odgovarale ili ako se pokazalo da ne odgovaraju, ono može, pomoći zračnih, pomorskih ili kopnenih snaga, poduzeti takvu akciju kakvu smatra potrebnom za održavanje ili uspostavljanje Međunarodnog mira i sigurnosti*“⁶⁴, i uprkos tome što se „*svaka ugovorna strana može (se) obratiti nadležnim organima Ujedinjenih nacija kako bi ovi, prema Povelji Ujedinjenih nacija, preduzeli mjere koje smatraju odgovarajućim za sprječavanje i kažnjavanje djela genocida ili bilo kojeg drugog djela navedenog u članu III*“⁶⁵.

Pored toga što je odlukama o privremenim mjerama zaštite Međunarodnog suda pravde dokazano da je Republika Bosna i Hercegovina zaista zahtijevala pomoć od Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, ove mjere dokazuju i to da je Vijeće sigurnosti, kao i sve države članice Ujedinjenih nacija, a samim time i države članice Evropske zajednice/unije, u potpunosti bilo svjesno zločina genocida, kao i drugih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, koje su protiv Bosne i Hercegovine (iz)vršile SR Jugoslavija, odnosno Srbija i Crna Gora.

Dakle, odlukama Međunarodnog suda pravde o privremenim mjerama zaštite, te Rezolucijom 47/121 Generalne skupštine UN-a bez ikakve sumnje je dokazano da je Organizacija ujedinjenih nacija bila u potpunosti svjesna činjenica o zločinu genocida i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava vršenih protiv Republike Bosne i Hercegovine.

Kada se govori o embargu na oružje, treba istaći da su postojali i zahtjevi za unilateralnim snabdijevanjem oružjem Republike Bosne i Hercegovine, u skladu sa Poveljom UN-a i Konvencijom o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, i to konkretno u Sjedinjenim Američkim Državama, čemu su se protivile upravo Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska.

Tako je dvanaest funkcionera State Departmenta SAD-a, među kojima i Marshall Harris, aprila 1993. uputilo pismo državnom sekretaru Warrenu Christopheru i zatražilo ukidanje embarga na oružje i zračne udare, odnosno vojnu intervenciju „da bi se okončala srpska agresija u istočnoj Bosni“. Njihov plan da se okonča embargo „nadomješten je stvaranjem ‘sigurnih područja’ da bi se zaštitovalo civilno stanovništvo pod opsadom“. O tzv. „sigurnim područjima“ Ujedinjenih nacija bit će više riječi kasnije, a za sada je dovoljno reći da je po ocjeni Marshalla Harrisa taj termin postao samo „okrutna šala“⁶⁶.

Naime, Clintonova administracija ispočetka je prihvatile zahtjev pomenutih dvanaest funkcionera, te je Warren Christopher krenuo na „evropsku turneju“ kako bi ubijedio saveznike da je neophodno naoružati Armiju RBiH. Međutim, kada su to odbile Velika Britanija, Francuska i Rusija, State Department je naglo promijenio retoriku, skidajući sa sebe odgovornost, pa je „srpska agresija“ odjednom postala „građanski sukob“ sa „zvjerstvima na svim stranama“. „Službena verzija za takav stav /evropskih sila/ je glasila da bi to pogoršalo

⁶⁴ Povelja UN-a

⁶⁵ Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Generalne skupštine UN-a

⁶⁶ Isto

humanitarnu situaciju, jer bi više oružja značilo i više krvoprolića". Međutim, privatno ključni saveznici su se, tvrdi Clinton, „protivili nezavisnoj bosanskoj državi”⁶⁷.

Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska spriječile su Sjedinjene Države u zaštiti nezavisne i suverene države Republike Bosne i Hercegovine, od otvorene oružane agresije i genocida koju su protiv nje i njenog naroda vršili „krnja Jugoslavija i njeni agenti i saradnici“. Naprotiv, ove dvije države, ne samo da nisu zaštitile Bosnu i Hercegovinu, već su ilegalnim nametanjem embarga na oružje u okviru Vijeća sigurnosti UN-a, očigledno služeći interesima velikih sila, a ne međunarodnog mira i sigurnosti, oduzele Bosni i Hercegovini njenu prirodno pravo na samoodbranu od agresije i zločina genocida.

8.2. Međunarodna konferencija za Jugoslaviju

S obzirom da je prostor Jugoslavije sve više ličio na bure baruta, Evropska zajednica, koja će kasnije prerast u Evropsku uniju, morala je hitno reagovati. Organizirana je Konferencija za Jugoslaviju u namjeri da se nađe mirno rješenja izlaska iz krize i izbjegnu velike patnje i stradanja naroda. Prvo zasjedanje Konferencije održano je 7. septembra 1991. Godine u Palati mira u Hagu. Konferenciju je predvodio Rud Luburs, premijer Holandije, a nakon njega riječ je uzeo Hans van den Bruk, ministar vanjskih poslova Holandije, treba napomenut da je predsjednik Konferencije bio britanski diplomat lord Karington. Na tom skupu svi akteri su imali priliku da iznesu svoje viđenje aktuelne situacije, razlike su bile nepomirljive. Hrvatski predsjednik Franjo Tuđman je stajao pri stavu nezavisne Hrvatske, s obzirom da je prošlo vrijeme da se sačuva jugoslovenska zajednica njenim konfederalnim transformisanjem u Savez suverenih država. Slovenski predsjednik Milan Kučera je rekao da hitno traži izdvajanje iz Jugoslavije i da je svako drugo rješenje za njega neprihvatljivo. Srpski predsjednik Milošević je iznio stav da je jugoslovenska kriza uvjetovana jednoglasnim secesionističkim proglašenjem republika, prvo Slovenije, pa potom i Hrvatske. Milošević je iznio stav da je za Srbe ostanak Jugoslavije najbolje rješenje, ali da ako žele Hrvati i Slovenci da izađu da to neće biti problem. U slučaju da se to desi tražio je za Srbe u Hrvatskoj da mogu izraziti svoju volju da ostanu u Jugoslaviji, navodeći da pravo na izlazak iz zajednice ne može biti jače od prava na ostanak. Predsjednik Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović zastupao je stajalište ostanka Jugoslavije, doduše transformisane kao savez suverenih država.

Nakon što je održano pet plenarnih sastanaka Konferencije na ministarskom nivou, ne računajući inauguralni sastanak na najvišem nivou od 7. septembra 1991. godine, nakon tri susreta predsjedavajućeg Konferencije lorda Karingtona sa predsjednicima Hrvatske Franjom Tuđmanom, Srbije Slobodanom Miloševićem, Bosne i Hercegovine Alijom Izetbegovićem i saveznim sekretarom za narodnu odbranu Veljkom Kadjevićem. Na ovom skupu, koji je sazvan na incijativu predsjedavajućeg lorda Karingtona sudionicima je dostavljen nacrt dokumenta pod imenom „Aranžmani za opća rješenja“. Ovaj dokument sadržavao je Opće

⁶⁷ G. Nice, „Priznanje Biljane Plavšić koristilo je samo njoj“; DANI, 19. novembar 2009, str. 32-36

rješenje, odredbe o ljudskim pravima i pravima etničkih i nacionalnih grupa, odredbe o ostalim oblastima saradnje (ekonomski odnosi, spoljna politika i bezbjednost, pravna saradnja) i odredbe o institucionalnim aranžmanima koje će republika uspostaviti radi ostvarivanja međusobne saradnje.

S obzirom na tok razgovora, primjetno je bilo da konferencija ima tendencije prema mirnom razlazu republika i da su postojale takve pretpostavke da nije moguće očuvati jugoslovensku zajednicu. Kao dodatno rješenje nametala se tendencije povezivanja određeni elemenata unutar Jugoslavije kroz carinsku uniju ili monetarnu uniju. Za carinsku uniju su bile Hrvatska, Makedonija i Bosna i Hercegovina. Srbija je u ovome vidjela korist koju bi moglo imati razvijanje republike poput Slovenije i Hrvatske, a Slovenija opet nije htjela nikakvo povezivanje osim slobodnog trgovinskog prostora unutar jugoslovenske zajednice. Posebno je bilo pitanje za koje je najviše Srbija bila zainteresovana, a koje se odnosilo na pravo onih republika koje žele ostati u ostatku Jugoslavije da im se prizna svojstvo pravnog nasljednika. Takvo nešto Slovenija i Hrvatska su kategoričko odbijale, smatrajući da su sve članice SFRJ jednakopravne i da su sve nasljednice, te da se ne može prihvati stajalište Srbije. Na ovom sastanku Srbija je stalno apostrofirala, da pravo izlaska iz Jugoslavije ne može biti jače od prava ostanka, i da volja nije data državama već narodima. Crna Gora i njen predsjednik Momir Bulatović su revidirali stavove nakon glasanja za Plan, nastupili su pritisci Slobodana Miloševića da promjeni odluku i da raspiše referendum, koji je na kraju potvrdio da Crna Gora ostaje u Jugoslaviji. Međutim, ovakva igra Miloševića nije nailazila na odobravanje iskusnog britanskog diplomata lorda Karingtona koji je u tome video namjeru da Milošević na mala vrata ugura projekat velike Srbije, zalažući se za zajednicu koja bi uključivala pored Srbije i Crne Gore, i područja u Hrvatskoj i Bosni na kojima žive Srbi u većini.

„Treći sastanak je održan 25. oktobra 1991. godine, dakle nešto prije podnošenja amandmana na član 1. Općeg rješenja od strane Srbije i Crne Gore. Zanimljivo je stajalište Franje Tuđmana, Predsjednika Hrvatske u vezi sa statusom Srba u Hrvatskoj. On je istekao da se hrvatski Sabor već izjasnio za priznanje svih međunarodnih dokumenata i standarda iz oblasti ljudski prava, te da je Hrvatska spremna priznati specijalni status onim oblastima gdje je srpsko stanovništvo u većini i spremna je da sprovođenje odredbi tog specijalnog statusa stavi pod međunarodnu kontrolu. Također, Tuđman tom prilikom nije propustio da kaže da Srbija traži za pripadnike srpskog naroda ono što ne priznaje drugima (misleći zasigurno na Albance na Kosovu), te da je iz toga i proizašla opća kriza na tlu Jugoslavije“⁶⁸.

Četvrti plenarni sastanak Haške konferencije koji je trebao da se održi 5. novembra 1991. godine nije u pravom smislu ni održan, iako je lord Karington svim sudionicima dostavio četvrtu izmjenjenu verziju prijedloga za rješenje krize, predložio je da se ona odloži do 8. novembra kako bi se vidjelo kakve će odluke biti Rimskog sastanka ministara Evropske zajednice u vezi sa daljom sudbinom konferencije. Ni ovaj četvrti sastanak nije donio neke spektakularne pomake za rješenje krize. Ono što je važno jeste da su svi Karingtonovi

⁶⁸ Laura Silber i Alan Little, *Smrt Jugoslavije*, Otokar Keršovani, Zagreb, 1996, str. 191.

prijedlozi dati sa tendencijom da se postigne saglasnost među sudionicima, te da nijedan nije bio na principu uzmi ili ostavi. Zaključak je bio da se računa sa nastavkom Konferencije.

Međunarodna zajednica nije bila zadovoljna rezultatima mirovne Konferencije, te se pokreće mirovni proces na više kolosijeka. Tako krajem novembra 1991. godine kao mirovni pregovarač ispred Organizacije ujedinjenih nacija (UN), pojavljuje se Sajrus Vens kojeg je na to mjesto postavio generalni sekretar UN Butros Gali. On je obećao raditi paralelno sa lordom Karingtonom, a ne protiv njega. Vensova prednost u odnosu na Karingtona je bila što je mogao ponuditi mirovne snage UN kao tampon zonu u razdvajaju srpskih i hrvatskih snaga u Hrvatskoj. Tuđman je dobio snage UN za održanje mira, dok se JNA morala povući. Oružje krajiških Srba bilo je pod kontrolom oružanih snaga UN. Milošević je bio zadovoljan, znao je da JNA ne može ostati na teritoriji Hrvatske ukoliko dodje do priznavanje Hrvatske. Situacija u kojoj bi UN držao tampon zonu između srpske i hrvatske strane po Miloševićevom razmišljanju moglo je potrajati, što bi krajiškim Srbima dalo vremena da rade na odcjepljenju teritorija pod njihovim nadzorom od Hrvatske.

Pošto su svi uslovi za sprovođenje Vensovog plana bili ostvareni, on je 12. februara 1992. godine preporučio generalnom sekretaru UN razmještaj 12.000 mirovnjaka UN. Rezolucijom 743 Vijeća sigurnosti od 14. februara 1992. godine njegov prijedlog je odobren. Druge po veličini, ikad upućene, međunarodne snage imale su zadatak da nadgledaju prekid vatre, razoružanje srpske paravojske i nadzor nad povlačenjem JNA. Ove snage su 8. marta 1992. godine pod zapovjedništvom generala Satiša Nambijara započele svoje razmještanje u četiri sektora u Hrvatskoj. Interesantno je da je Nambijar svoj komandni štab smjestio u Sarajevu, budući centar zbivanja.⁶⁹

Treći smjer djelovanja na razrješenje jugoslovenske krize dolazio je od nedavno ujedinjene Njemačke. Zbog razaranja Vukovara, te granatiranja Dubrovnika i 500.000 iseljenih hrvatskih građana iz svojih domova njemačko javno mnjenje je bilo protivsrpsko.

Njemački kancelar Helmut Kol i ministar vanjskih poslova Hans Ditrih Genšer zalađali su se za priznavanje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske smatrajući da samo Srbija kupuje vrijeme kako bi njene snage predvođene JNA nastavile sa svojim osvajačkim pohodima. Njemačka je nastojala nametnut svoj stav, uprkos otporu Britanije,a i Holandije, koje su smatrale da eventualno priznavanje jugoslovenski republika, bez uspostavljanja mira, može donijeti katastrofalne posljedice i dodatno destabilizovati region. Ipak pritisci Njemačke su urodili plodom, jer se нико nije htio zamjerati sa jednom od najjačih evropskih sila, jer im je bitniji bio savez dvaneastorice nego jugoslovenski mirovni proces.

Evropska zajednica pod pritiskom Njemačke je popustila i pristala da se pozovu sve jugoslovenske republike, koje žele zatražiti priznanje da to učine do 24. decembra 1991. godine. Određeno je da njihove zahtjeve razmatra petočlana Arbitražna komisija koju će sačinjavati pravni autoriteti ustavnih sudova: Njemačke, Italije, Francuske, Belgije i Španije.

⁶⁹ <http://www.un.org/en/>; 07.05.2014.

Za predsjedavajućeg ovog tijela određen je francuski sudija Robert Badinter zbog čega se ova komisija u kolokvijalnom žargonu često zvala Badinterova komisija. Ona je usvojila veći broj mišljenja koji su imali značaj i uticaj u rješavanju jugoslovenske krize. Ova komisija je trebala da odredi uslove koje svaka republika treba da ispunjava prije nego što je prizna Evropska Zajednica.,,Karington je smatrao da su time potkopani temelji mirovne Konferencije o Jugoslaviji, te da više nema smisla nastavlјati, jer kad Hrvatska i Slovenija dobiju nezavisnost dalji pregovori ih neće zanimati, a slično će biti i sa Srbijom.“⁷⁰

Bosna i Hercegovina se također protivila preranom priznavanju Hrvatske i Slovenije. Nalazila se u situaciji u kojoj je morala da bira jedno od dva loša rješenja. Ako traži nezavisnost, bilo je očigledno da će ući u rat sa bosanskim Srbima potpomognutim Srbijom i Crnom Gorom. Ako odustane ulazi u svu neizvjesnost koju nosi život u ostatku Jugoslavije pod prevlašću Srbije. Vlada i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine su 20. decembra 1991. godine odlučili da zatraže priznanje od Evropske zajednice. Dvojica srpskih predstavnika u predsjedništvu su glasali protiv. „Predsjednik Izetbegović je, tom prilikom na sarajevskoj televiziji rekao da Bosna i Hercegovina nema drugog izbora: “Ili to, ili Velika Srbija. Jugoslavije više nema.“⁷¹

Tako je Bosna i Hercegovina zajedno sa Slovenijom, Hrvatskom i Makedonijom, uputila zahtjev za priznavanje nezavisnosti. Badinterova komisija je početkom 1992. godine podnijela izvještaj, nametnula uslove koje Hrvatska nije mogla ispuniti i preporučila priznavanje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske. Pritisak Njemačke na Badinterovu komisiju Evropske Zajednice je nastavljen pa su Hrvatska i Slovenija priznate, a Makedonija nije zbog sporova sa Grčkom oko naziva sjeverne pokrajine. Njemački pritisak da se priznaju Slovenija i Hrvatska bio je odlučujući. Sjedinjene Američke Države se nisu pridružile EZ u priznanju Slovenije i Hrvatske, pa su neki čelnici izrazili žaljenje što se nisu snažnije suprostavili Njemačkoj o tom pitanju. SAD su bili mišljenja da ne treba doći do priznavanja nezavisnosti, dok se ne postigne globalno rješenje jugoslovenskih republika, jer ostale odluke mogu samo pogoršati situaciju i dovest do novih sukoba. Jasno je bilo da uprkos komentara od strane SAD nije bilo direktnog upitanja, jer su oni smatrali da je jugoslovenska kriza isključivo evropski problem i da se Evropa sama mora suočiti s njim.⁷²

8.3. Kutiljerov plan

Srbija i Crna Gora su pripremale agresiju na BIH, te su u funkciju takve politike instrumentalizirali već srbiziranu JNA i najveći bosanski broj bosanskih Srba sa Radovanom Karadžićem na čelu, što se kasnije i pokazalo odbijanjem Srbije i Crne Gore da priznaju nezavisnost Bosne i Hercegovine. Njihov cilj je bio da ratnom politikom svršenog čina stave međunarodnu zajednicu u poziciju da opozovu priznanje ili da politikom etničkog čišćenja

⁷⁰ Laura Silber i Alan Little, nav. dj., str. 195.

⁷¹ Isto, str. 215.

⁷² Kurtćehajić, Suad i Ibrahimagić, Omer, *Politički sistem Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2001., str. 113.

učine da se izgubi svaki smisao i razlog priznanja Bosne i Hercegovine. U tom smislu predlagani su sljedeći međunarodni mirovni planovi: Kutiljerov plan, Vens-Ovenov plan, Vašingtonski sporazum, Plan Kontakt grupe. Svi ovi planovi, osim Vašingtonskog sporazuma, kojim je napravljeno parcijalno rješenje uspostavljanjem Federacije Bosne i Hercegovine(na osnovu dogovora Bošnjak i Hrvata), doživjeli su kolaps.

Značaj Kutiljerovog plana bio je u tome što je u sebi nosio mogućnost mirnog raspleta. Naime, pregovori za razrješenje bosanskohercegovačke krize započeli su u februar 1992. godine pod vodstvom portugalskog diplomata Hoze Kutiljera koji je u to vrijeme presjedavao Evropskom zajednicom. Po njemu se ovaj plan i nazvao „Kutiljerov plan“ mada je u javnosti zbog angažovanja lorda Karingtona na ovom projektu poznat i kao „Karington-Kutiljerov“ te kao „Lisabonski sporazum“ po mjestu gdje su se neke sesije pregovora zainteresovanih strana održane .Ovdje je potrebno ukazati na sljedeće, iako se stalno operisalo terminom plan, prije bi se moglo reći da je u pitanju evropski radni prijedlog, s obzirom da su nedostajali određeni elementi poput prihvaćenih ustavnih principa, utvrđene karte razgraničenja, prelaznih aranžmana, te da su brojni razgovori o budućnosti Bosne i Hercegovine svodili na dogovorenog, ali ne i potpisano. S obzirom na izuzetno tešku situaciju u Bosni i Hercegovini, koja je bila bure baruta, lord Karington je u februaru 1992. godine kao predsjedavajući Konferencije o Jugoslaviji ,po prvi put nagovjestio razgovore o budućnosti BIH uz posredovanje Evropske zajednice. Ti razgovori su trebali da daju najbolji odgovor na pitanje kakva vrsta nezavisnosti i suverenosti predstavlja najbolje rješenje za BIH. Ti razgovori su sveli na razgovore tri vladajuće nacionalne stranke koje su imale različite poglede na budućnost BIH. Za SDA kao predstavnika najvećeg broja Bošnjaka, nezavisna i unitarna BIH uz visok stepen decentralizacije bilo bi najbolje rješenje. Takvo stanovište na najbolji način odražavalo prirodu BIH koja je bila izmješena poput leopardove kože i gdje je svaka podjela po etničkoj osnovi predstavljala nasilan rezultat. HDZ je prije svega, bio na stanovištu nezavisne BIH jer bi svako drugo rješenje dovelo u nepovoljan položajne samo Hrvate u Bosni i Hercegovini nego i sudbinu Hrvatske.

U drugom planu im je bilo unutrašnje uređenje u pogledu kojeg su satajali na stanovištu da BIH treba transformirati u složenu državu. SDS, kao predstavnik najvećeg broja bosanskih Srba, stajao je na poziciji da je ostajanje Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji, pa ako treba i skraćenoj (dakle bez Hrvatske i Slovenije) najbolje rješenje s obzirom da su stalno pozivali na volju srpskog naroda izraženu plebiscitom za ostanak u Jugoslaviji. Svrha prvog kruga pregovora je bila da se pokušaju naći rješenja koja bi bila prihvatljiva za sve u nezavisnoj Bosni i Hercegovini. Jedini dogovor koji je tom prilikom postignut, je bio da će se nastaviti razgovori o budućnosti Bosne i Hercegovine, što je uslijedilo u Lisabonu 21. i 22. februara 1992.godine. U Lisabonu je postignut određeni napredak s obzirom da je usaglašen dogovor u tri tačke: buduća Bosna i Hercegovina ostaće u okviru sadašnjih granica buduće ustavno rješenje zasnivat će se na nekoliko entiteta, pregovori će se nastaviti uz posredovanje Evropske zajednice. Tumačenje ovih načelnih dogovora je svaka strana vidjela na način koji joj odgovara. Predstavnici SDA su u ovom dogovoru vidjela da je potvrđen teritorijalni integritet i nepromjenjivost granica BIH. Bolan kompromis je bio prihvatanje unutrašnje reorganizacije Bosne i Hercegovina na etničkoj osnovi.HDZ je u Lisabonskom dogovoru

vidio transformaciju BIH u federaciju, a čelnici SDS u ovom dogovoru vidjeli konfederaciju Bosne i Hercegovine koja će biti sastavljena iz srpskog, hrvatskog i bošnjačkog dijela. Treći nastavak razgovora uslijedio je u Sarajevu 28. februara 1992. godine gdje se uz učešće oponizacionih stranaka diskutovalo o lisabonskom dogovoru koji u osnovama nije doveden u pitanje.

Međunarodna zajednica djelovala je na dva kolosijeka. U prvom redu tražila je opći referendum svih građana Bosne i Hercegovine kako bi se mogle sagledati volja većine. To je od strane međunarodne zajednice za Bosnu i Hercegovinu bio uslov i prepostavka njene nezavisnosti je bio zakazan za 29. februar i 1. marta 1992. godine. Sve analize su govorile da će referendum uspjeti, odnosno da će se većina građana Bosne i Hercegovine izjasniti za nezavisnost. Djelovanje međunarodne zajednice na drugom kolosijeku sastojalo se od prevazilaženja jakih antagonizama između predstavnika tri nacionalne partije u pogledu koncepcije koje su imale o Bosni i Hercegovini i iznalaženja modela zajedničkog življenja življenja koji će predstavljati kompromisno rješenje.

Kutiljerovim planom Bošnjaci bi dobili nezavisnost, čime bi bili umireni njihovi strahovi da ne završe u krnjoj Jugoslaviji koju su doživljavali kao veliku Srbiju, ali bi izgubili najprirodniju unitarnu formu za BIH njenom transformacijom u federaciju, čime je trebalo zadovoljiti interes druga dva naroda u BIH. Treba istaći da je sama podjela Bosne i Hercegovine na kantone po etničkom principu duboko neprirodna njenom biću s obzirom na izmjehanost bosanskohercegovačkog stanovništva, ne samo u svakom gradu, ili selu, već i svakoj ulici, pa i zgradi. Najidealnije rješenje za BIH, što je njen prirodno ustrojstvo bio s vojnog aspekta u potpuno podređenom položaju u odnosu na bosanske Srbe. Međunarodna zajednica je bila spremna priznati Bosnu i Hercegovinu, ali ne i braniti nezavisnost. Lider bosanski Srba dali su dovoljno znakova da će sve učiniti da rođenje bosanskohercegovačke državnosti bude istog časa mrtvorodenče. Bosanskim Hrvatima bi nezavisnošću Bosne i Hercegovine prestali strahovi od ostajanja Bosne i Hercegovine u skraćenoj Jugoslaviji koja bi ih odvojila od matice Hrvatske, a istovremeno dovela u pitanje samu sudbinu Hrvatske.

Dalje je usaglašeno da Vlada BIH kao i vlade konstitutivnih jedinica, neće ohrabrivati bilo kakav zahtjev koji dovodi u pitanje teritorijalni integritet BIH putem secesije i priključenjem dijela teritorije nekoj od susjednih država. Karta koja je uz Izjavu o principima za novo uređenje kao prilog bila prihvaćena kao osnova za rad radne grupe u cilju definitivnog određivanja teritorija konstitutivnih jedinica bila je karta zasnovana na apsolutnoj i relativnoj nacionalnoj većini u Bosni i Hercegovini. Tu se ne radi ni o kakvoj posebnoj Kutiljerovoj karti, već je na sceni bila etnička karta prema popisu od 1991. godine. To je bila i jedina karta zvanično prihvaćena kao radna osnova u okviru višekratnih pregovora tri vladajuće partije o budućnosti Bosne i Hercegovine. Sarajevska izjava je u pogledu realizacije plana, predviđala donošenje ustavnog zakona koji će susdržavati dogovorene principe, ali i izjašnjavanje građana na referendumu o ustavnim principima, što je dodatno komplikiralo buduću implementaciju dogovora. Međutim, kao najsnažnija karakteristika dogovorenog plana bila je ta što se nasilno uvodi dominantno etnička struktura u državno uređenje Bosne i

Hercegovine ,time se budućnost dugoročne egzistencije takve Bosne i Hercegovine dovodi u pitanje.

To je vjerovatno, bio najveći razlog zašto je lider SDA i Predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović opozvao svoj potpis na ovaj plan. Predsjednik Izetbegović je nesumnjivo htio miran rasplet. Prihvatio je Kutljerov plan, mada je bio duboko nezadovoljan rješenjima za Bosnu i Hercegovinu koja su njime određena. Bio je to nepravedan mir. Međutim i Dejtonski sporazum, kojim je okončana agresija na Bosnu i Hercegovinu bio je također nepravedan. U sličnoj situaciji se nalazio i u pogledu Kutiljerovog plana. Međutim, u ovom slučaju rata, sa svim njegovim strahotama, još nije bilo, on se tek naslućivao. Vjerovatno je Izetbegović imao jak pritisak unutar rukovodstva SDA da odustane od tog plana. Dilema je bila hamletovska „biti ili ne biti“. Psihološku podršku za odustajanje od plana Izetbegoviću je dao bivši američki ambasador u Jugoslaviji Voren Cimerman. Kada je agresija na Bosnu i Hercegovinu doživjela dramatične razmjere Cimerman je priznao da je uticao na predsjednika Izetbegovića da odustane od Kutiljerovog plana, ali je i dodao da je kojim slučajem znao kakve će drame zadesiti Bosnu i Hercegovinu, da mu ne bi bilo na kraj pameti da odvraća Izetbegovića od dogovorenog plana. Interesantno je u tom pogledu stanovište tadašnjeg lidera SDS-a Radovana Karadžića. On navodi da su bosanski Srbi prihvatali Lisabonski sporazum. Pritom zaboravlja da su bosanski Srbi odbili briselsku varijantu ovog sporazuma od 7. marta 1992. godine, čime bi također Bosna i Hercegovina uplovila u mirnu luku.

Ostajanje pri Kutiljerovom planu, značilo bi prihvatići Bosnu i Hercegovinu kao zajednicu tri nacionalna entiteta. Bosna i Hercegovina bi bila u takvoj situaciji složene države u kojoj bi se miješali federalni i konfederalni elementi. Ovo su sve nedostaci s obzirom da bi prirodno tkivo Bosne i Hercegovine, koju krasi izmiješanost bilo perom podijeljeno. Pri tome treba imati u vidu da bi se lomila još mnoga kopinja da je pitanje teritorijalnog razgraničenja tek trebalo da se rješava, jer bi radna grupa svoje djelovanje zasnivala na osnovama etničke karte prema popisu iz 1991. godine. Nije isključeno da bi sudbina i ovog plana doživjela krah u kasnijoj perspektivi ,jer bi bosanski Srbi, morali da se zadovolje sa 43% teritorije Bosne i Hercegovine, dok bi Bošnjačkom kantonu pripala teritorija u sličnom omjeru, ali bi obuhvatala najveće gradove u BIH i bila bi mnogo kvalitetnija u svakom pogledu. Veliko pitanje se postavlja kako bi bosanski Srbi prihvatali takvo rješenje, na to pitanje vjerovatno nikad nećemo dobiti valjan odgovor.

Pretpostavka je, također da bi nakon ovog rješenja politika bosanskih Srba zaigrala na kartu odvajanja svog entiteta od Bosne i Hercegovine i njegovog prisjedinjavanja Srbiji. Vjerovatno bi slično bilo i sa bosanskim Hrvatima mada bi ih potpis da neće djelovati u tom pravcu obavezivali pred međunarodnom zajednicom. Bošnjaci bi praktično bili jedini unutrašnji faktor opstanka Bosne i Hercegovine. Normalno, sama Evropska zajednica bi dala veliku podršku opstanku Bosne i Hercegovine s obzirom da je postignuto rješenje njen projekt. Da je kojim slučajem Izetbegović ostao pri Kutiljerovom planu i da je taj plan u daljem periodu njegove realizacije omogućio mir, teško je vjerovati da bi Izetbegović dobio zahvalnost tog čina. Vjerovatnije bi bilo da bi dugo bio napadan što je prihvatio BIH

sastavljenu od tri nacionalna dijela. Ipak, mora se istaći da bi pozitivno bilo to što bi se izbjegla agresija na Bosnu i Hercegovinu.

Iako nije postignut dogovor oko unutrašnjeg uređenja Bosne i Hercegovine, međunarodna zahednica je 6.4.1992. godine, priznala BiH u postojećim granicama. Priznanje je počelo teći sljedećeg dana kad su i SAD priznale Bosnu i Hercegovinu. Činom priznanja Bosne i Hercegovine započela je agresija Srbije i Crne Gore, oslonjena na bosanske Srbe, na njen suverenitet i nezavisnost. U takvim okolnostima Kutiljer zakazuje nove susrete 10. aprila u sarajevskom Konaku ,te u Lisabonu 29. aprila kao i tokom maja. Rezultat tih susreta u uslovima agresije na BiH nema. To su mjeseci velike drame u Bosni i Hercegovini kada bosanski Srbi, koji su prihvstili pozicije velikosrpske politike, potpomognute JNA, i pravojnim jedinicama iz Srbije, vrše neviđen teror nad nesrpskim stanovištvom u Bosni i Hercegovini. Svijet koji je priznao Bosnu i Hercegovinu nije ništa efikasno učinio da zaštiti njenu nezaavisnost, niti da zaustavi masovna stradanja bošnjačkog naroda koji je bio osnovica postojanja Bosne i Hercegovine. Aktivnost svijeta svela se na dopremanje hrane i vršenja drugih humanitarnih aktivnosti. U uslovima potpunog bezumlja, koji je stvorio virus velikosrpskog nacionalizma, lord Karington dolazi u Sarajevo 3. jula 1992 godine kako bi nastavio pregovore. Međutim, iz Sarajeva odlazi razočaran, jer mu je predsjednik Izetbegović, kao uslov nastavka pregovora, tražio sedmodnevni prekid vatre i stavljanje teškog naoružanja, koje pripada JNA, pod kontrolu UN. Lider SDS-a saopćio mu je da je on Kutiljerov plan prihvatio kao osnovu za pregovore, ali da su događaji u posljednjih šest nedelja uticali da on taj plan nije više spremam prihvati.

Već sutradan, 4. jula u Grudama proglašena je "hrvatska zajednica Herceg-Bosna" sa upravnom, sudskom i privrednom vlašću. Time bosanski Hrvati kreću u realizaciju Tuđmanovog sna o Hrvatskoj banovini, čime se udaljavaju od Kutiljerovog plana. Predsjednik Izetbegović u konačnici predlaže lordu Karingtonu da je jedino buduće rješenje za Bosnu i Hercegovinu – multireligiozna, multinacionalna i multikulturalna zajednica, parlamentarna država. Pritom se poziva na platformu Predsjedništva Bosne i Hercegovine od 15. juna prema kojoj stoji da će ustavno uređenje Bosne i Hercegovine biti zasnovano na regionalnoj i lokalnoj samoupravi koja uvažava ekonomski, kulturne, historijske i etničke kriterije.

Pregovori poznati kao Kutiljerov plan se definitivno završavaju 28. jula 1992.godine potpunim neuspjehom i ustupaju mjesto novoj Konferenciji o bivšoj Jugoslaviji koja je zakazana za 26. august u Londonu.⁷³

8.4. Londonska konferencija

U Londonu je od 26. do 28. augusta 1992. godine održana međunarodna Konferencija o bivšoj Jugoslaviji predsjedavali Evropska zajednica i Ujedinjene nacije.

⁷³ Kurtćehajić Suad i Ibrahimagić Omer, nav. dj., str. 134.

Bosanskohercegovačka delegacija je prije toga definirala stavove na zajedničkoj sjednici Predsjedništva i Vlade BiH 22. augusta 1992. godine o četiri suštinska 1) pitanja:o miru, gdje je zauzet stav da treba ispoštovati sve rezolucije koje je Vijeće sigurnosti UN donijelo u vezi s agresijom na BIH,2) o principima za ustavno uređenje, s naglaskom da BiH treba da bude decentralizirana država sa razvijenim regionalnom i lokalnom samoupravom,3) o sukcesiji da Savezna Republika Jugoslavija ne može biti nasljednik SFRJ,4) o odnosima među državama nastalim disolucijom SFRJ gdje se stalo na stanovištu da treba u potpunosti prihvati mišljenje Bedinterove komisije i ostvarivati saradnju na principima ravnopravnosti i dobrosusjedski odnosa. Stavove Bosne i Hercegovine na ovom skupu iznio je predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović 26.08.1992.

Na ovom skupu preko trideset zemalja i organizacija uzelo je učešće kako bi se zaustavila agresija na Bosnu i Hercegovinu. Ovom skupu su pored izvješaja o masovnom ubijanju,protjerivanju, silovanjima, koje su vršile srpske snage u Bosni i Hercegovini, prije svega prema Bošnjacima, prethodila otkrića o srpskim logorima koja su asocirala na fašističke logore smrti i drugog svjetskog rata. Govornici su jedan za drugim osuđivali srpsku i agresiju. Beogradski režim je bio svjestan da će naići na oštре kritike.

Otvaramo konferenciju britanski premijer Džon Mejdžo je upozorio Srbiju, koja je od 30.maja 1992.godine već bila pod sankcijama Vijeće sigurnosti UN,da će se,ne bude li saradnje sa njihove strane, taj pritisak neumoljivo pojačati. Saveznoj Republici Jugoslaviji je stavljeno do znanja da se ne može računati na nikakvo međunarodno priznanje, te da će uslijediti potpuna ekonomski, kulturna, politička i diplomatska izolacija .Iako su se na ovom skupu učesnici bavili problemima na prostoru bivše Jugoslavije, ipak je centralna uloga data događajima u Bosni i Hercegovini. Humanitarna pomoć, od koje je Bosna i Hercegovina ovisila, bila je pod upitnikom. Dolazak prve ratne zime je zabrinuo svijet. Sarajevski aerodrom samo što je otvoren, s obzirom da je bio pod učestalom paljbom srpske artiljerije, bio je stalno zatvaran.

Londonska konferencija je trebala da umiri rastući pritisak međunarodnog javnog mnijenja za primjenu sile protiv Srba .S obzirom da u tom momentu nije postojala ozbiljna volja da se interveniše, ovim skupom trebalo je pokušati izvršiti pritisak na srpske političare kako bi se agresija zaustavila, čime bi vodeće svjetske sile opravdale svoju savjest. Međutim, u usvojenim dokumentima na ovom skupu nije se spominjala mogućnost upotreba sile kao vrsta pritiska, radi kažnjavanja strane koja se ogluši o dogovorene principe. Protagonistima velikosrpske politike se nije moglo stati na kraj oštrim rijećima već jedino ozbiljnim prijetnjama upotrebe sile.

Pri kraju konferencije lord Karington je dao ostavku na svoju funkciju predsjedavajućeg Konferencije o Jugoslaviji, a s njim će se solidarisati i izaslanik Hoze Kutiljero. Kao novi pregovarač imenovani su Sajrus Vens, bivši američki državni sekretar u vrijeme predsjednika Kartera, kao predstavnik Ujedinjenih nacija, i lord Dejvid Oven, bivši britanski ministar vanjskih poslova ispred Evropske zajednice. Oni su bili u funkciji kopredsjednika Konferencije za bivšu Jugoslaviju. Sajrus Vens je imao iluziju da će

pregovarački posao u Bosni i Hercegovini biti završen za četiri mjeseca. Odmah nakon što je imenovan za pregovarača Sajrus Vens je izjavio da će na dolazećem skupu u Ženevi biti razmatrane sve sugestije, ali da se koncept podjele BiH na srpske, hrvatske i muslimanske teritorije pokazao neprihvatljiv.⁷⁴

8.5. Vens-Ovenov mirovni plan

Krajem marta 1993. godine kopredsjednici Konferencije u bivšoj Jugoslaviji Dejvid Oven i Sajrus Vens ponudili su kompletan mirovni plan u četiri dokumenta: Sporazum o BiH, Sporazum o miru u BiH od 30. januara 1993. godine, Mape provincija i Sporazum o prijelaznim rješenjima od 25. marta 1993. godine. Ako se ima u vidu sadržina ovih dokumenata i njegovi elementi nameće se zaključak da se radi o cijelovitom mirovnom planu.

„Prema mišljenju Karla Bilta ovaj plan je bio posljednja mogućnost da se spasi kolikotoliko cijelovita Bosna, te da je prilika propala, jer plan nisu prihvatali bosanski Srbi, ali ni nova američka administracija koja je bila na čelu sa predsjednikom SAD-a Bilom Klintonom koji je početkom 1993. godine zamjenio Džordža Buša u Bijeloj kući.“⁷⁵

Treba imati u vidu da su dokumenti koji čine cijelovit Vens-Ovenov plan potpisivani sukcesivno. Najprije su 30. januara u Ženevi stavljeni potpisi svih strana u sukobu na Sporazum o miru u BiH. Bosanski Hrvati su bili oduševljeni ponuđenim rješenjima, a posebno mapama provincija, tako da je njihov predstavnik Mate Boban već u Ženevi potpisao sva tri dokumenta. Preostao je samo potpis na Sporazum o prelaznim rješenjima. Za predsjednika Predsjedništva i lidera Bošnjaka Aliju Izetbegovića ostalo je da potpise neke elemente ustavnog uređenja, mape provincija i Sporazum o prelaznim rješenjima, što je on i učinio na njujorškoj rundi pregovora koja je završena 25. marta 1993. godine kada je i predstavnik Hrvata stavio potpis na Sporazum o prelaznim rješenjima.

Lider bosanskih Srba Radovan Karadžić tokom njujorške runde pregovora odbija staviti svoj potpis na Sporazum o mapama kao i Sporazum o prelaznim rješenjima čime pregovore dovodi u čorsokak. Savjet sigurnosti UN zbog takvog stanja usvaja 31. marta 1993. godine Rezoluciju kojom se odobrava primjena sile u zoni zabrane letova iznad BIH, te 17. aprila Rezoluciju kojom se najavljuju pooštrenе sankcije protiv Srbije i Crne Gore ukoliko bosanski Srbi ne potpišu Vens-Ovenov mirovni plan do 26. aprila 1993. godine.

Ovaj plan je u pogledu uređenja predviđao Bosnu i Hercegovinu u međunarodno priznatim granicama, ali kao decentraliziranu državu sa deset autonomnih provincija kojima pripadaju značajne funkcije. Granice provincija bi bile unesene u ustav koji bi se usvojio u okviru Konferencije o bivšoj Jugoslaviji, i kao takav, predstavljao bi vrhovni zakon Bosne i Hercegovine i svih njenih provincija.

⁷⁴ Kurtćehajić Suad i Ibrahimagić Omer, nav. dj., str. 137.

⁷⁵ Carl Bildt, nav. dj, str. 41.

„Dalje je predviđeno da u neka od ustavnih tijela (Sud za ljudska prava, Ustavni sud, ombudsmeni) imaju biti postavljene ličnosti koje bi imenovala Konferencija o bivšoj Jugoslaviji.Također je predviđena međunarodna kontrola za neke funkcije (demilitarizacija zemlje, međuprovincijski koridori).“⁷⁶

Prema navedenim ustavnim rješenjima moglo bi se reći da Vens-Ovenov plan,u pogledu državnog uređenja, dovodi Bosnu i Hercegovinu u poziciju države koju bismo mogli označiti unitarnom sa visokim nivoom decentralizacije. S druge strane ovlašćenja koja su data provincijama (da imaju vladu sastavljenu od guvernera,viceguvernera i drugih članova,te da imaju ustav koji mora biti u saglasnosti sa Ustavom BiH) nalikuju ovlašćenjima koja u složenim državama pripadaju federalnim jedinicama tako da nije nimalo jednostavno odrediti pravu prirodu državnog uređenja koje bi egzistiralo planom. Argumentacija da se radi o unitarnoj državi sa najvišim stupnjem decentralizacije moglo bi se opravdati, ali isto tako ni argumentacija da se radi o federaciji,kao složenoj državi, ne bi bile bez osnove.

Planom je predviđeno da tri srpske provincije zauzimaju prostor od 42,23% površine BiH, što je bilo nesrazmjeri sa brojnošću bosanskih Srba ako se ima u vidu da su bosanski Srbi prema popisu stanovništva činili 31,33% stanovništva Bosne i Hercegovine. Nasuprot njima tri bošnjačke provincije zauzimale su prostor od 26,36% površine BiH, mada su prema popisu iz 1991. godine Bošnjaci činili 43,74% i bili najbrojniji narod. Bosanskim Hrvatima koji su činili 17,27% populacije u Bosni i Hercegovini pripale su tri provincije sa 25,87% teritorije Bosne i Hercegovine. Grad Sarajevo je predviđeno da bude disktrikt sa ukupno 5,54% površine Bosne i Hercegovine.

Iz ovog se moglo vidjeti da su kopredsjednici Vens i Oven prihvatali rezultate agresije na Bosnu i Hercegovinu nagrađujući teritorijalno srpsku stranu, iako se to kosilo sa principima dogovorenima na Londonskoj konferenciji. Zatim su nagrađujući bosanske Hrvate, dobili najkooperativniju stranu u mirovnom procesu. Bošnjaci su ovim planom najlošije prošli, ali su ga prihvatali vidjevši u njemu šansu za okončanje agresije i očuvanje Bosne i Hercegovine.

Iako su bosanski Srbi procentualno najviše dobili teritorije, plan nisu prihvatali. Razlog je jednostavan. Oni su u međuvremenu etnički očistili dobar dio Bosne i Hercegovine od nesrpskog življa. Teritorija koju su vojno kontrolisali zauzimala je oko 2/3 bosanskohercegovačkog prostora. Prema ovom planu, iako im je pripalo najviše teritorije, oni su značajan procenat morali vratiti Bošnjacima, prije svega glavninu Podrinja i velike dijelove sjeverozapadne Bosne. Drugi razlog je bio što im je uskraćen neprekinut teritorij koji je za njih prestavljaо strateško pitanje.

Kvantitativni podaci koji su za polazište imali etnički princip, nisu se zasnivali na etničkoj podjeli prema popisu stanovništva SR Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, već na, u datom momentu, zatečenoj situaciji na terenu („bošnjačkim provincijama“ dodijeljena je

⁷⁶ Begić, Kasim, nav.dj., str. 82.

teritorija pod kontrolom ARBiH-a, „hrvatskim“ pod kontrolom HV-a/HVO-a, a „srpskim“ pod kontrolom VJ-a/VRS-a), odnosno priznavanju rezultata oružane agresije i genocida.

Mišljenje da bi ovakva podjela Republike Bosne i Hercegovine bila nagrada za genocid, bila je i američka diplomacija. Tako prvi ambasador Sjedinjenih Američkih Država u Bosni i Hercegovini Victor Jackovich tvrdi: „Bio sam zajedno s Vanceom i Owenom u Ženevi, ne kao njihov partner, nego kao promatrač za američku vladu. Točno je da nismo podržavali prvi Vance-Owen plan. Pomalo je čudno sada, nakon Dayton, obrazložiti te razloge. Naime, mi smo tada vjerovali da Vance-Owen faktički znači podjelu Bosne i Hercegovine po etničkom principu. To je glavni razlog! Mi smo vjerovali da etnička podjela neće omogućiti da Bosna i Hercegovina postane funkcionalna država. Malo kad gledamo nazad, vidimo da taj plan i nije bio tako loš, ali, u tim okolnostima, nismo mogli dobro predvidjeti što će se dogoditi poslije toga“.

Ovakav stav Washingtona potvrdio je i Ivo Daalder, u to vrijeme rukovodeći Odjela za Evropu u vladinom Vijeću za nacionalnu sigurnost: „Administracija predsjednika Clinton-a nije nikada podržala Vance-Owenov mirovni plan (...). Pojavio se krajem 1992. i početkom 1993. kada je nova administracija tek preuzeila vlast i još uvijek bila u procesu tranzicije. U to su vrijeme Clitonovi ljudi smatrali da se Vance-Owenovim planom nagrađuje etničko čišćenje jer se dijelovi Bosne iz kojih su prethodno protjerani nesrbi, daju na upravu srpskoj većini. U to je vrijeme takav ishod bosanskoga rata za administraciju u Washingtonu bio potpuno neprihvatljiv. Ona se ni na koji način nije željela uključuti u međunarodne pregovore čiji bi ishod potvrdio rezultate etničkog čišćenja“.

Iz ovog se da vidjeti da je osnovni problem bio u tome što su bosanski Srbi osnov svog života tražili van Bosne i Hercegovine, odnosno u vezi sa Srbijom. Rezolucija o pooštrenju sankcija tzv. Jugoslavije nastajao je privoliti bosanske Srbe da prihvate plan poslavši u Bijeljinu svog ministra vanjskih poslova Vladislava Jovanovića, ali ovaj očajnički potez nije mogao zaustaviti ono što je davno započeto, bosanskim Srbima niko više nije mogao vladati. Jovanovićevi apeli su odbijeni, a bosanski Srbi su odbacili plan Milošević koji se bojao pooštrenja sankcija, koje se neumoljivo lomile srbijansku privredu i koje su ga motivirale da napravi uklon u politici i okonča agresiju za koju je on najviše kriv, izgubio je potpuno kontrolu nad bosanskim Srbima.

Dan nakon odbijanja mirovnog plana od strane bosanskih Srba, stupila je na snagu Rezolucija 820 Savjeta sigurnosti kojom se pooštavaju sankcije prema tzv. Jugoslaviji, a američki predsjednik Bil Klinton je istog dana donio Dekret o zamrzavanju svih američkih poslovnih interesa u samozvanoj Jugoslaviji i o zabrani američkim građanima i firmama da se bave transportom i drugim poslovima u dijelovima teritorija koje kontrolišu srpske snage. „Ruski šef države Boris Jelčić je također, istog dana izjavio da Ruska Federacija neće biti zaštitnik onome ko se konfrontira sa međunarodnom zajednicom.“⁷⁷

⁷⁷ Laura Silber i Allan Little, nav. dj., str. 123.

Posljednja nada je tinjala u sastanku kojeg je Oven predložio grčkom premijeru Konstantinu Micotakisu da Atina organizira sastanak na vrhu na kojem bi se nastojala postići saglasnost za mirovni plan bosanskih Srba. Micotakis je to prihvatio i u Atini je tokom 1. i 2. maja 1993. godine održana Konferencija o BiH. Ovom skupu pored bosanskih pregovarača, prisustvovali su i lideri iz Hrvatske i samoproglašene Savezne Republike Jugoslavije. Bosanski Srbi su očekivali novi krug pregovora, ali umjesto toga podvrgnuti su velikom pritisku da potpišu plan. Milošević ih je pokušao zaplašiti rekavši im da je iz tajnih izvora doznao da će NATO bombardovati srpske položaje u Bosni i Srbiji ako Karadžić ne potpiše.“Ubjeđivao ih je da je plan neostvarljiv, te da se u suštini nikad neće provesti.“⁷⁸

Pritisci na agresora je bio velik, posebno se isticao Vens, koji je bosanskim Srbima nedvosmisleno rekao da je američko vazduhoplovstvo spremno da opustoši Bosnu i Srbiju. Nakon toga je vodstvo bosanski Srba u sastavu Karadžić, Koljević i Krajišnik povuklo u kut apartmana na završene konsultacije.“Bilo im je jasno da ih neće pustiti dok ne potpišu. Dogovorili se se da, bude li trebalo, Karadžić potpiše uz uslov da će potpis imati vrijednost ukoliko ga potvrdi samoproglašeni srpski parlament.“⁷⁹

Shodno dogovoru Karadžić je potpisao. Usljedilo je veliko slavlje. Sajrus Vens, u uvjerenje da je uspješno obavio zadatku, napušta mjesto i na njegovu funkciju je imenovan Torvald Stoltenberg. Bosanski Srbi su na sastanku u svom samoproglašenom poarlamentu održanom 6.maja na Palama, odbili da ratificiraju potpis iz Atine svog lidera Karadžića. Uzaludna su bila silna ubjeđivanja Miloševića, Ćosića, Bulatovića i Micotakisa.

„Posebno ih je osokolio nastup njihovog zapovjednika generala Mladića koji je najpre pokazao linije vojnog razgraničenja i onog što su bosanski Srbi držali vojnom čizmom, a onda je te mape prekrio prozirnom mapom Vens-Ovenovog plana kako bi im slikovito pokazao koje sve teritorije bi bosanski Srbi morali da napuste ako bi prihvatali plan. Nakon što je izložio viđenje opasnosti koji se kriju u Vens-Ovenovom planu svoj nastup je završio riječima da se njegovi ljudi ne boje vojne intervencije Zapada.“⁸⁰

Milošević je svjestan budućih posljedica neprihvatanja plana, uzvratio neposluh bosanskim Srbima. Beograd je objavio da se srpskoj paratvorevini prekida svaka pomoć osim u hrani i lijekovima. Time je Milošević nametnuo blokadu bosanskim Srbima koja istina nije dugo trajala.

Umjesto mira, donio je još veće nevolji Bosni i Hercegovini koje se ogledaju u sukobima Armije BIH i HVO. Tako je kao posljedica Vens-Ovenovog plana i pokušaja nasilne implementacije došlo do izbijanje teških sukoba u Mostaru 8. maja 1993. godine između Bošnjaka i Hrvata. Bosanski Hrvati su potom 24. augusta proglašili Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu. Sve je ovo bila posljedica neprihvatanja Vens-Ovenovog plana i nespremnost SAD-a da kazni bosanske Srbe zbog odbijanje mirovnog plana strategijom koju

⁷⁸ Laura Silber i Allan Little, nav. dj., str. 123.

⁷⁹ Isto, str. 279.

⁸⁰ Isto, str. 282.

su sami najavljivali, a koja je bila sadržana u formuli „ukini i udari“ što je podrazumijevalo ukidanje embarga na naoružanje Bosni i Hercegovini i kompenzaciju zračnu akciju koja bi omogućivala Bošnjacima da se sa bosanskim Srbima mogu ravnopravno nositi.

Na slabljenje američke politike prema Bosni i Hercegovini i odustajanja od proklamovane formule, najviše je donijela britanska politika prema Bosni. Očigledno je britanska vlada mislila da će se problem brzo riješiti srpskom pobjedom ili sporazumnoj podjelom Bosne. Međutim to se nije desilo, rat je trajao, a Bosna i Hercegovina je i dalje zaokupljala međunarodnu zajednicu. Najveću zaslugu u pogledu opstanka Bosne i Hercegovine i njene prisutnosti na svjetskoj medijskoj sceni ima Armija Bosne i Hercegovine koja je svojim otporom onemogućila političko rješenje na način kako je to britanska politika zamišljala.⁸¹

8.6. Oven-Stoltenbergov mirovni plan

Od svih mirovnih planova za Bosnu i Hercegovinu Oven-Stoltenbergov plan je bio najgore rješenje. Nastao je u okolnostima propasti Vens-Ovenovog plana, gdje “srpska strana”, kao jedini krivac, za njegovo neprihvatanje nije kažnjena. Prijetnje zračnim udarima na srpske položaje i ukidanje embarga na naoružanje bosanskoj vlasti pokazale su se kao isprazna zastrašivanja. U međunarodnoj politici ako prijetite, a niste spremni da prijetnju realizirate, doživljavate mogućnost da ne budete ozbiljni shvaćeni. Tako da se Karadžićevi Srbi ismijavali cijelom civiliziranim svijetu koji nije bio u stanju da sankcioniše njihovu kooperativnost. Neosporno da je zvanična britanska politika izuzetno puno uticala na takav slijed dogadaja, oslabivši američku namjeru da pribjegne konkretnoj vojnoj akciji. Žalosno je bilo što se pred pragom ujedinjene Evrope ponavljaо najcrnji fašizam za koji se smatralo da nikad više neće ugledati svjetlo dana i u pogledu čega se cio antifašistički svijet zavjetovao da neće dozvoliti da se ponovi nešto slično. Međutim, to se dogodilo u Bosni i Hercegovini i svijet je teško mogao žimiriti na strašne scene iz bosanskohercegovačke stvarnosti, koje su svakodnevno, posredstvom malih ekrana, bile dostupne javnosti i atakovale na savjest čovječanstva.

Neprihvatanje Vens-Ovenovog plana od strane bosanskih Srbaca, ne samo da nije okončalo agresiju na Bosnu i Hercegovinu, već je dovelo do sukoba između Bošnjaka i Hrvata u Bosni i Hercegovini. Naime, nekažnjavanje bosanskih Srba zbog propasti mirovne incijative međunarodna zajednica je kod bosanskih Hrvata stvorilo predstavu da svijet, „ne samo što neće kazniti Srbe za sve što su počinili, već da će buduća rješenja ići njima u prilog, kako bi se ustupcima privolili na njihovo prihvatanje.“ Nametnuo se zaključak da će najbolje proći onaj ko bude pod vojnog čizmom kontrolisao najviše teritorija. To je motiviralo bosanske Hrvate da zauzmu teritorije koje su im trebale pripasti Vens-Ovenovim planom.

⁸¹ Kurtćehajić Suad i Ibrahimagić Omer, nav. dj., str. 144.

Incijatori novog mirovnog rješenja za Bosnu i Hercegovinu pojavljuju se srbijanski predsjednik Slobodan Milošević i hrvatski predsjednik Franjo Tuđman,dvojac koji je neprekidno radio na podjeli Bosne i Hercegovine. Njihov plan o konfederalizaciji Bosne i Hercegovine, koji su podnijeli u Ženevi 16. juna 1993.godine i njenom pretvaranju u zajednicu tri republike,nešto modificiran,postaje međunarodni mirovni plan poznat kao Owen-Stoltenbergov plan“. Ovaj sporazum je u svojoj prvobitnoj verziji imao četiri dijela: Ustavni sporazum Savezne republike Bosne i Hercegovine, Okončanje sukoba, Saradnja u pogledu humanitarnih djelatnosti i Preliminarni sporazum s Republikom Hrvatskom o primjeni konvencije iz 1965. o tranzitnoj trgovini zemalja bez izlaza na more.“⁸²

Prema ovom planu osnov državnog uređenja činio bi Ustavni sporazum kojim bi se od tri kontitutivne republike formirao Savez republika Bosne i Hercegovine. Sama forma ukazuje da se radi o konfederalnom ugovoru. Pravo određenja ovlašćenja za sebe i druge pripada kontitutivnim republikama iz čega se izvlači zaključak da je izvorni suverenitet koji uključuje ustavnu i zakonodavnu vlast u njihovim rukama. U nadležnost Saveza republika bi bile samo one ovlasti koje su Sporazumom utvrđene. U tom smislu predviđeno je da zajedničke institucije Saveza čine: Predsjedništvo Saveza, Savjet ministara, Skupština Saveza, Ustavni sud i Sud za ljudska prava. Međutim ako se ima u vidu dalja konkretizacija u pogledu navedenih organa, pada u oči njihov dekorativni karakter.

Imajući u vidu navedeno, treba istaći, iako se govorilo o transformaciji Bosne i Hercegovine u uniju,da je očigledno riječ o još labavoj konfederalnoj formi državnog uređenja koja je u sebi nosila mogućnost buduće dezintegracije. Mada je predviđeno da se secesija neće vršiti jednostrano, bez saglasnosti druge dvije republike, te da se u sličaju spora o tom pitanju predmet dostavi na razmatranje UN, glavni zagovarači takve ideje su bili srpska i hrvatska strana. U tom smislu se nije moglo vjerovati Karadžićevim Srbima koji su zasigurno, u prihvatanju mirovnog plana, vidjeli samo poboljšanu mogućnost za dovršavanje projekta velike Srbije na račun bosanske teritorije.

,Predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović je strahovao za sudbinu Bosne i Hercegovine. To se najbolje može vidjeti iz njegove izjave date u vrijeme aktuelnosti navedenog plana gdje on govori: “Osjećam se kao žednik koga šalju u pustinju po vodu.“⁸³

Dalje je na prvom zasjedanju Skupštine Bosne i Hercegovine, nakon početka agresije, koja je održana 27. I 28. augusta 1993. godine, a na kojoj je glavna tema bio Owen-Stoltenbergov plan, Izetbegović u uvodnom izlaganju izjavio: “Naš položaj obilježavaju dva ostrašćena nacionalizma u neposrednom susjedstvu i čudna nerazumljiva ravnodušnost ili pasivnost ostatka svijeta. U takvom kontekstu stalno suočeni sa alternativom nastavka rata, nismo više mogli braniti koncept jedinstvene Bosne i Hercegovine. Odlučili smo da odbranimo njenu cjelovitost za buduće, nadam se, razumnije generacije. U međuvremenu se,

⁸² Kasim Begić, nav. dj, str. 149.

⁸³ Laura Silber i Allan Little, nav. dj., str. 302

izgleda, moramo podjeliti. Možemo to učiniti za pregovaračkim stolom ili na bojnom polju, u ratu u kome, na žalost, postepeno svi zakoni prestaju da važe. Mislim da je bolje da to učinimo za pregovaračkim stolom. Ipak, za historiju treba da ostane upamćeno mi nismo htjeli podjelu, ona nam je nametnuta.“⁸⁴

Razlika između Oven-Stoltenbergovog plana i Vens-Ovenovog plana, očitovala se u pogledu državnog uređenje, gdje se nailazi na granice visokodecentralizirane unitarne države ili federacije. Oven-Stoltenbergov plan konfederalizira Bosnu i Hercegovinu, čime pitanje unutrašnjih granica dobija mnogo veći značaj. “Tu postoji dva prijedloga. Prvobitni prijedlog je predviđao da republici sa većinskim bošnjačkim stanovništvom pripadne 28,29% teritorije Bosne i Hercegovine, republici sa većinskim hrvatskim stanovništvom 16,59%, a republici sa većinskim srpskim stanovništvom 52,08% teritorije Bosne i Hercegovine. Oblast Sarajevo bi obuhvatala oko 3% teritorije, s tim što bi ovaj prostor pripadao republikama sa većinskim bošnjačkim i srpskim stanovništvom u omjeru 2:1. Mostar bi činio posebnu zonu 0,4 % teritorije Bosne i Hercegovine.“⁸⁵ Ovdje možemo zapaziti veliku neproporcionalnost između broja stanovnika i predviđene teritorije.

Sve ovo ukazuje da je svijet zaboravio na principe Londonske konferencije, na kojoj je osnovni čimbenik bio da se neće priznati rezultati ostvareni vojnim pohodima i silom. Međutim, upravo se to implementirlo kroz mirovne planove. Bosanski Srbi, ne samo da nisu kažnjeni zbog politike koja je dovela do ogromnih patnji svih naroda u Bosni i Hercegovini, a posebno bošnjačkog, sljed masovnog ubijanja, masakriranja, silovanja i mučenje u koncentracionim logorima i protjerivanja ljudi sa njihovih ognjišta, već su, s obzirom na osnove teritorijalne podjele, očigledno trebali biti nagrađeni. Bosanskim Srbima su trebale pripasti značajne teritorije u kojima su prije agresije na Bosnu i Hercegovinu Bošnjaci bili ne samo relativna većina već i absolutna.

Da bi se bošnjačka strana privolila da prihvati plan na ministarskom sastanku članica Evropske unije održanom 22. decembra učinjene su sitne korekcije mapa razgraničavanja. Prema drugom prijedlogu bošnjačkoj strani bi pripalo 33,33%, hrvatskoj strani 17,50%, a strani sa većinskim srpskim stanovništvom 49% od ukupnog procenta teritorije Bosne i Hercegovine. Međutim ni drugi prijedlog nije doživio bolju sudbinu od prvobitnog rješenja. Na pregovorima 18. januara i 12. februara 1994. godine nije se postigla saglasnost oko deset spornih područja, prije svega oko gradova kao što su: Neum, Dobojski, Mostar, Brčko itd, tako da Oven-Stoltenbergov plan pada u drugi plan, a mirovnu inicijativu preuzima Kontakt grupa.

Ovoga puta, u cilju „postizanja mira“, „nije izostala ni obrada terena, odnosno podešavanje i ratnih i političkih prilika u BiH, kako bi se postiglo što veće suglasje između faktičkog stanja i projektiranog mirovnog plana“.

⁸⁴ Kasim Begić, nav. dj, str. 143

⁸⁵ Kasim Begić, nav. dj, str. 143

Naime, prvo se počinje sa amnestijom agresorskih genocidnih akata, i to od strane UNPROFOR-a. Oni preuzimaju sistem koji je započeo dvojac Vance-Oven, nastojeći da „potvrde“ priču o „tri strane u sukobu“, te tako legitimisu svoj plan o etničkoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine, odnosno podjeli po faktičkim linijama razgraničenja na terenu (između Armije Republike Bosne i Hercegovine i okupatorskih sila), a koje su nastale kao rezultat agresije i genocida.

Tako je novi glavnokomandujući UNPROFOR-a, belgijski general Francis Briquemont, odbio prijetnju predsjednika Sjedinjenih Američkih Država vojnim udarima NATO-a po agresorskim položajima, insistirajući da se nijedna odluka ne može donijeti bez njegovog pristanka. „Tridesetak dana nakon preuzimanja uloge glavnokomandujućeg, general Briquemont će u intervjuu za belgijski radio (16. augusta) dati izjavu kako u BiH ne boravi kao general NATO-a, nego kao general UN, i da smatra da onoliko dugo koliko on bude u BiH neće biti ništa odlučeno bez njegovog pristanka“. Ovim potezom su Ujedinjene nacije direktno spriječile Sjedinjene Američke Države, odnosno NATO, u njihovoj namjeri da udarima na agresorske položaje, spriječe dalje akte agresije i zločina genocida, kao i drugih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

U (o)pravdanju svog stava da udari nisu potrebni, general Briquemont je započeo sa pomenutim amnestiranjem agresorskih dejstava. Tako je na konferenciji za štampu UNPROFOR-a na Međunarodnom aerodromu Sarajevo 5. avgusta brigadir Hays, prenoseći zvanični stav generala Briquemonta, izjavio da je „pad Igmana i Bjelašnice zapravo (je) irelevantan za opsadu Sarajeva, jer je to bila srpska ofanziva u vojničkom smislu, a ofanziva koja otežava ionako problematičnu situaciju je ofanziva Armije BiH na području Gornjeg Vakufa i Prozora (...). Ili, u istom pravcu je izjava od 16. augusta potpukovnika B. Fuera glasnogovornika UNPROFOR-a da Sarajevo nije u blokadi već u vojnem okruženju“ .

„Isti ovaj general, desetak dana prije ispraćaja, optužiće 'bosansku stranu' za sijanje smrti po Sarajevu, a optužnica se temeljila na desetak granata kao odgovor na 1650 ispaljenih agresorskih granata (prema podacima sa press konferencije UNPROFOR-a)“ . Također, na dan kada je Briquemont odstupio sa pozicije glavnokomandujućeg UNPROFOR-a 22. januara 1994, agresorska granata je ubila šestero djece na Alipašinom Polju (svega stotinjak metara od sjedišta UNPROFOR-a), a istraga UNPROFOR-a je okončana sa ocjenom „da se ne može pouzdano utvrditi koja je od strana ispalila ovu granatu“.

Također, kako smo i ranije napomenuli, i ovaj put „uočljivo je da su kopredsjednici u osnovi sankcionirali stanje na terenu, kao rezultat agresije i etničkih progona jer su republici sa većinskim srpskim stanovništvom dodijelili i područja koja su do početka agresije /i genocida/ bila sa izrazito većinskim muslimanskim stanovništvom, pogotovo na području istočne Bosne i Krajine“ . Tačnije, „srpskoj republici“ su opet, kao i po Vance-Owenovom planu, u najvećoj mjeri dodijeljena područja pod kontrolom VJ-a/VRS-a, dok su „hrvatskim“ i bošnjačkim“ dodijeljena područja pod kontrolom HV-a/HVO-a, odnosno ARBiH-a.⁸⁶

⁸⁶ Kurtćehajić Suad i Ibrahimagić Omer, nav. dj., str. 145. – 150.

8.7. Vašingtonski sporazum

Neuspjeh Oven-Stoltenbergovog plana, političkog rješenja potpuno neprimjernog Bosni i Hercegovini,bosanski Srbi kaznili su novim napadima na civilno stanovništvo širom BiH, a posebno u Sarajevu.Tako je minobacačka granata ispaljena sa srpskih položaja 5. februara 1994.godine na gradskoj tržnici "Markale" napravila masakr. Poginulo je šesdeset devet, a ranjeno više od dvije stotine osoba. Slike užasa su potresele svijet. Međunarodna zajednica se našla pod neviđenim pritiskom da mora djelovati i da mora konačno stati u kraj bosanskim Srbima. NATO je uputio bosanskim Srbima ultimatum da povuku svoje teško naoružanje oko Sarajeva. Lider bosanskih Srba Radovan Karadžić i njegova svita negirali su odgovornost za masakr,pripisavši zločin bošnjačkoj strani kao da je ona to sama izazvala, očekujući tim potezom stranu intervenciju. Takva podmetanja su bila užasna, ubijati, a potom optužiti da to činiš sam sebi, bio je vrhunac licemjerja i bezobrazluka.

Suočeni s mogućnosti zračnih napada Karadžić i Mladić su,nakon što ih je ruski predsjednik Boris Jeljcic 17. februara 1994. godine pozvao da povuku teško oružje oko Sarajeva uz garanciju da će poslati ruske jedinice na ona područja sa kojih će se oni povući. Konačno su bosanski Srbi krenuli s povlačenjem teškog oružja.

Amerikanci uvidjevši da evropske mirovne incijative propadaju jedna za drugom, odlučuju preuzeti glavnu ulogu u dešavanjima u Bosni i Hercegovini. Amerika je dugo bila pasivna prema događajima u Bosni i Hercegovini, kako bi dozvolila Evropskoj zajednici da riješi problem koji je nastao na njenim prostorima. Međutim, događaji su pokazali da ujedinjena Evropa nemoćna i nesposobna da riješi problem u Bosni i Hercegovini na pravičan način. Američko upitanje u događaje u Bosni i Hercegovini, odmah je dalo rezultate, ali to je bio šamar Evropi, jer je to značilo da Evropa Americi mora priznat superiornost u vođenju međunarodne politike.

Prvi rezultat američkog angažmana je bio sporazum između čelnika bošnjačkog i hrvatskog nacionalnog korpusa koji je potpisana u Vašingtonu 18.marta 1994. godine, a kojim je dogovorena uspostava Federacije Bosne i Hercegovine. Naime, ovim sporazumom su Izetbegović ,Tuđman, Silajdžić i Zubak ovjerili dokumente koji su garantovali postojanje Federacije Bosne i Hercegovine. Ovom činu, kao svjedoci, prisustvovali su predsjednik SAD Bil Clinton i drugi američki zvaničnici.

„Sastavni dio ovog sporazuma su: Prijedlog ugovora Federacije Bosne i Hercegovine, Preliminarni sporazum o uspostavljanju konfederacije između Federacije BIH I Republike Hrvatske,te Sporazum koji obezbjeđuje pristup Jadranskom moru kroz teritoriju Hrvatske i Sporazum kojim Hrvatska dobiva pravo tranzit kroz općinu Neum. Također je sastavni dio Vašingtonskog sporazuma i Vojni sporazum zaključen u Splitu“⁸⁷

Treba imati u vidu da su donošenju ovog sporazuma prethodile žestoke bitke koje su se vodile između Bošnjaka i bosanskih Hrvata kojima je pomagalo 30.000 vojnika hrvatske vojske. Bosna i Hercegovina se našla u dvostrukoj agresiji .Zbog prisustva regularnih trupa iz

⁸⁷ Kurtćehajić Suad i Ibrahimagić Omer, nav. dj., str. 157. – 158.

Hrvatske, pokrenuto je pitanje uvođenja međunarodnih sankcija Hrvatskoj po uzoru na sankcije koje su izrečene Saveznoj Republici Jugoslaviji. U tim okolnostima izvršen je snažan pritisak na Zagreb od strane Klintonove administracije.

Na nekoliko sastanaka sa Tuđmanom Čarls Redman, kao Klintonov posebni izaslanik, i Piet Galbrajt, u svojstvu američkog ambasadora u Hrvatskoj, stavili su do znanja Tuđmanu da ne može voditi dvostruku politiku, odnosno da ne može voditi borbu i animirati svijet za uspostavljanje nezavisne i cjelovite države, čija je još uvijek jedna trećina bila pod kontrolom Srba, a istovremeno raditi na komadanju Bosne i Hercegovine sa ciljem prisjedinjenjem nekih njenih dijelova Hrvatskoj.

„Tuđmanu je rečeno da ako Hrvatska želi oteti komad Bosne, onda neka zaboravi potporu Vašingtona za povrat svojih teritorija koje su pod kontrolom Srba u Hrvatskoj“⁸⁸.

Pored američke incijative drugi važan činilac koji je prethodio Vašingtonskom sporazumu je Sabor Hrvata Bosne i Hercegovine u Sarajevu od 6. februara 1994. godine. Poseban ton tom skupu dao je Ivo Komšić zaključivši da je međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine kao države kapitalno, i da se treba država uspostaviti na posve novi način, a ne da se dijeli i rasparčava dalje. „Shodno tome, na ovom skupu, u pogledu mapa, ponuđene su dvije varijante: trostepena sa sedamnaest kantona i četverostepena sa tri republike i isti broj kantona, te sa Sarajevom, Mostarom i Banjom Lukom kao eksteritorijalnim zonama.“⁸⁹

U posebnoj Odluci i pregovorima za razrješenje krize u Bosni i Hercegovini se navodi da predstavnici "Herceg Bosne" ne mogu zastupati Hrvate u cjelini, te se donosi odluka da predsjednik Sabora u daljim pregovorima zastupa Hrvate, te drugi predstavnici koje ovlasti Hrvatsko narodno vijeće. Značaj ovog skupa treba tražiti u činjenici što se moglo vidjeti da politika bosansko-hercegovački Hrvata, koju su promovisali hercegovački tvrdolinijaši nije jedina politika te da takva politika ne vodi računa o 2/3 Hrvata koji žive u cijeloj državi. Jako bitno za državu Bosnu i Hercegovinu je bila činjenica da glas Hrvata čuje cijeli svijet s porukom da i on želi Bosnu i Hercegovinu državu zasnovanu na principima multietničnosti i multikonfesionalnosti.

Američkom intervencijom u mirovni planovima, s jedne, i kanalisanjem jasno stava za cjelovitost Bosne i Hercegovine istaknuto od strane bosanskih Hrvata na njihovom Saboru, s druge strane, uspostavljene su realne šanse za okončavanje sukoba između Bošnjaka i Hrvata. Ovim događajima je data realna perspektiva za uspostavljanje Federacije Bosne i Hercegovine. Predsjedniku Hrvatske Franji Tuđmanu je pritom obećana pomoć u pogledu političke, ekonomске i vojne integracije Hrvatske od Strane Sjedinjenih Američkih Država. Na osnovama Vašingtonskog sporazuma, Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine je na sjednici održanoj 30. marta 1994. godine donijela Odluku o proglašenju Ustava Federacije Bosne i Hercegovine. Ovim aktom preoblikuje se teritorijalna struktura Bosne i Hercegovine sa većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom u Federaciju Bosne

⁸⁸ Laura Silber i Allan Little, nav. dj, str. 318

⁸⁹ Kasim Begić, nav. dj, str. 169.

i Hercegovine s tim da je otvoren poziv srpskoj strani da prihvati poziv za konstrukciju federalne Bosne i Hercegovine.

U pogledu teritorije koju je trebalo da zauzima Federacije, kao osnovni kriterij je ustanovljeno da je to teritorij sa bošnjačkom i hrvatskom većinom. U Vašingtonu, a potom u Beču, određeno je da prostor koji treba da podпадa pod teritorij Federacije Bosne i Hercegovine iznosi 55%. Na tom popisu stanovništva od 1991. Godine živjelo 65% stanovništva Bosne i Hercegovine. Teritorij s većinskim srpskim stanovništvom obuhvatala bi 42% teritorije Bosne i Hercegovine dok bi Sarajevo kao distrik obuhvatalo 3% teritorije Bosne i Hercegovine sa 11% stanovništva Bosne i Hercegovine.

Za razliku od Vens-Ovenovog plana i plana Oven-Stoltenberg, koji je mape pravio pod uticajem i uvažavanjem faktičkog stanja, koje je stvoreno agresijom i zločinom, kao osnovni kriterij teritorijalnog određenja Federacije korišteni su zvanični rezultati popisa stanovništva od 1991. godine. Kasnije, kao što ćemo vidjeti, mapa Federacije nastala na osnovama Vašingtonskog sporazuma bit će redefinisana u dva navrata i to planom Kontakt grupe, a zatim i Dejtonskim mirovnim sporazumom.

Uređenje Federacije je utvrđeno da se Federacija sastoji od federalnih jedinica sa jednakim pravima i odgovornostima, a da će se broj kantona i međusobno razgraničenje utvrditi federalnim propisima. Ono što je vodilo daljnjoj integraciji Federacije u jednu cjelinu, je činjenica da je određeno da kantoni imaju nazive isključivo po geografskim karakteristikama.

Ovim se htjelo izbjegći određivanje kantona po nacionalnim principima.⁹⁰

8.8. Plan Kontakt grupe

„Kontakt-grupa sa radom prvi put počinje 25. aprila 1994. godine kao četvoročlano tijelo sa zadatkom da usaglasi političko djelovanje koje bi dovelo do okončanja agresije na Bosnu i Hercegovinu. Već sutradan, 26. aprila 1994. godine, Kontakt-grupa u petočlanom izdanju dobija konačnu formu. Čine je predstavnici pet „najmoćnijih zemalja svijeta. U ime SAD Redman, u ime Njemačke Štajner, u ime Britanije Maning, u ime Francuske Marsej i u ime Rusije Nikiforov.“⁹¹

Tog dana posjetom Sarajevu zvanično otpočinje njen rad na traženju mirnog rješenja za Bosnu i Hercegovinu,

Ono što razlikuje ovaj plan od prethodnih jeste što je napravljena promjena u pogledu redosljeda poteza, te je najveći akcenat dat mapi razgraničenja koja je bila osnovni kamen spoticanja među zainteresiranim akterima dešavanja u Bosni i Hercegovini. Plan Kontakt-

⁹⁰ Kurtćehajić Suad i Ibrahimagić Omer, nav. dj., str., 157.

⁹¹ Isto, str., 159.

grupe finaliziran je u Londonu i predviđao je teritorijalnu podjelu 49% Federacija Bosne i Hercegovine, a srpski prostor 48% Bosne i Hercegovine i Sarajevo kao distrikt 5%. Mape razgraničenja su, već 30. juna predstavljene Miloševiću na uvid od strane ruskog izaslanik Nikiforova, a zatim u Ženevi suprostavljenim stranama u Bosni i Hercegovini.

Mape razgraničenja su kod bosanski Srba naišle na neodobravanje, mape su podrazumijevale da srpska strana vrati trinaest gradova, hidrocentrala i brojne fabrike koje su u ratu prigrabili, takvo rješenje za Karadžića je bilo neprihvatljivo. Sa druge strane, Miloševiću je bilo dosta sankcija, koje su uništavale Srbiju i prijetile samom opstanku režima Slobodan Miloševića, on je pod svaku cijenu tražio zaustavljanje rata s ciljem da deblokira Srbiju od nametnutih sankcija. Milošević je plan Kontakt grupe prihvatio 6. jula 1994. godine. Bošnjaci i bosanski Hrvati su na parlamentu Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine prihvatili mapu razgraničenja.

Nasuprot Bošnjacima i bosanskim Hrvatima koji su prihvatili prijedlog Kontakt-grupe, bosanski Srbi su i dalje uporno odbijali prihvatanje bilo kakvog plana. Kada su bosanski Srbi odbacili i treću rundu pregovora, najavili su referendum po tom pitanju za tri dana. Milošević je bio rezigniran na neposluh bosanski Srba, i ubrzo je donio odluku, koju je savezu jugoslovenske vlade objavio, o primjeni blokade bosanskim Srbima s početkom 4. augusta 1994. godine. Ona se odnosila na sve osim na hranu i lijekove.

Svi naporci Kontakt-grupe da bi ugrađenim rješenjima pridobili bosanske Srbe za prihvatanje plana su nailazili na zid odbijanja, vjerovatno bosanski Srbi osokoljeni ranijim iskustvima prema kojim su za odbijanje međunarodnih mirovnih planova nisu imali nikakve ozbiljne posljedice. Nemoć Kontakt-grupe nastoji okončati Ričard Holbruk koji je 13. septembra 1994. godine položio zakletvu kao pomoćnik državnog sekretara SAD za evropska i kanadska pitanja. Njegova uloga u svojstvu pregovarača za mir u BiH daje ogromna doprinos za uspostavljanje trajnog mira na ovim prostorima. Neumoran i usmijeren prema cilju da okonča agresiju na Bosnu i Hercegovinu neprekidno putuje na relaciji Beograd-Sarajevo-Zagreb nastojeći putem kompromisa pronaći cjelovito mirovno rješenje. U tim nastojanjima, uz mnogo dobrog, Holbruk je učinio i jednu ozbiljnu grešku koju je kasnije priznao, a odnosi se na pritisak na bošnjačku delegaciju da prihvati naziv Republika Srpska, naziv pod kojim su urađena najveća zlodjela u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Shodno tome Holbruk i njegova pregovaračka ekipa su od Slobodana Miloševića izvukli tri važna ustupka, i to: da će prihvati Bosnu i Hercegovinu u njenim međunarodno-priznatim granicama, da će prihvati tekst u kojem stoji "nastaviti legalno postajanje", što znači da će retroaktivno prihvati bosanski zahtjev za nezavisnošću i treće da će prihvati formulaciju "dalje međunarodno priznanje" u pogledu Bosne i Hercegovine, čime se eliminiše mogućnost dvosmislenog tumačenja i jasno daje do znanja da se prihvata Bosna i Hercegovina, koju su priznale mnoge zemlje i koja ima sjedište u Ujedinjenim nacijama.

Ono što je Holbruk i njegova pregovaračka ekipa insistirala od Alije Izetbegovića, i to na zahtjev Miloševića, jeste prihvatanje termina Republika Srpska, na takav zahtjev Alija

Izetbegović nevoljno pristao i to nakon dužeg ubjeđivanja Holbruka i njegove svite. Treba imati u vidu vrijeme kada se sve ovo dešava, i težinu odluke koju Alija Izetbegović mora prihvatići s cilje uspostavljanja konačnog mira u Bosni i Hercegovini.

Bosanski Srbi su koristeći nespremnost Zapada, izvršili par mjeseci ranije najveći masovni zločin u Evropi poslije Drugog svjetskog rata. Pogubili su nakon ulaska u Srebrenicu 11. jula 1995. godine preko 8.000 Bošnjaka.

Nastavak sveopšte bezobzirnosti bosanskih Srba šokirale su slike cijeli svijet, nakon masakra na Markalama sarajevskoj pijaci koji je izazvala granata bosanskih Srba. Poginulo je ukupno 27 osoba,a ranjeno je 48 nevinih civila. Slike sveopćeg užasa koji širi srpska strana, svijet nije mogao više tolerisati. NATO je bio konačno spremna na akciju. Vazdušni udari NATO-a počeli su prije zore 30. augusta 1995. godine i trajali su neprestano cijelu sedmicu. Generalu VRS Ratku Mladiću stavljen je do znanje, ili će podići obruč oko Sarajeva, ili će biti neprekidno bombardovan. Dat mu je rok u dužini od dva dana da povuče svo teško naoružanje oko Sarajeva. S obzirom da je i dalje odbijao takvo nešto, zračni udari su nastavljeni. Uporedo sa konstatnim zračnim udarima srpskih pozicija u Bosni i Hercegovina,u Ankari se odvijaju pregovori Holbruka i Izetbegovića. Vazdušni udari su dobro narušili srpsko teško naoružanje i sistem veza,skladišta oružja i municije, goriva, i time slabili vojnu moć bosanskih Srba kako na terenu tako i za pregovaračkim stolom.

Holbruk je zaista učinio mnogo da se pauza u NATO akcijama ne pretvori u trajnu pauzu. To je bio spremna učiniti i bez ustupka Izetbegovića u pogledu priznavanja imena Republika Srpska. Kasnije je i sam Holbruk priznao da je to bila velika greška ,i da nije bio svjestan značenja takvog imena za Bošnjake, koji su pod okriljem tog imena svjedočili golgotama koje su provodili bosanski Srbi. Holbruk je vidio šta ograničena intervencija na srpske položaje može da uradi pa je shodno tome i zabilježio: "Počeo sam shvatati paljanske Srbe, tvrdoglavi, skloni praznim teatralnim izjavama, ali nakraju, nasilnici kada blefiraju. Greška Zapada tokom prethodne četiri godine bila je što su Srbe tretirali kao razumne ljude s kojim se može razgovarat ,pregovarat, napraviti kompromis i dogovor. Ustvari, oni su poštivali samo silu ili nedvosmislenu i vjerovatnu prijetnju da će biti upotrebljena."⁹²

Sastanak u Ženevi 8. Septembra 1995. godine pod pokroviteljstvom Kontakt-grupe bosanski Srbi su prihvatali mape koje su do tada odbijali. Tako su se predstavnici sva tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini složili da će Bosna i Hercegovina postojati u svojim granicama, sastavljena od dva entiteta i to Federaciju Bosne i Hercegovine na koju otpada 51% teritorije, i Republike Srpske na koju otpada 51% ukupnog procenta teritorije Bosne i Hercegovine. Tako su dogovori ostvareni posredstvom Holbruka verificirani u Ženevi .Na sjednici u Njujorku 26. septembra 1995. godine potpisana je sporazum kojim su potvrđeni ženevski dogovori. Tom prilikom je predsjednik SAD Bil Clinton dao javnu izjavu: „Nema garancije za uspjeh, ali naš današnji sporazum vodi korak bliže krajnjem cilju i jasno pokazuje

⁹² Richard Holbrooke, *Završiti rat*, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 1998, str. 157

da će Bosna ostati jedinstvena međunarodno priznata država. Amerika će se snažno suprostaviti podjeli Bosne.⁹³

Razgovori o budućnosti Bosne i Hercegovine su trebali biti nastavljeni 14. septembra. Međutim, događaji na terenu su ih zasjenili. Vojska bosanskih Srba je bila u totalnom rasulu, gradove koje su zauzeli u protekle četiri godine, ekspresno su se vraćali pod kontrolu Armije BiH i HVO. U vrlo kratkom periodu vojna kontrola teritorije sa 70%, svela se na manje od 50%. Javno mišljenje je bilo među bosanskim Srbima ,da im je međunarodna zajednica za njihov neposluh u mirovnim sporazumima, sada namijenila poraz pa su stoga građani Banja Luke već bili spremni da napuste taj grad. Holbruk je bio zainteresovan da bošnjačko-hrvatska koalicija povrati kontrolu nad Sanskim Mostom, Prijedorom i Bosanskim Novim. U tom smislu nastojao je mobilizirati sve snage bosanske vojske, te vrbovati predsjednika Hrvatske Franju Tuđmana da angažuje snage HVO da pomognu bosanskoj vojsci u povratku određenih teritorija. Bio je protiv zauzimanja Banje Luke, koja se duboku nalazila u teritoriji Republike Srpske, i mišljenja je bio da preko dvije stotina izbjeglica ne bi ništa dobro donijelo, te da bi svakako Banja Luka morala biti vraćena bosanskim Srbima.

Holbruk je u svojoj knjizi nakon niza godina zapisao da više nije siguran da li se ispravno postupilo po pitanju Banja Luke ,te da su znali da će bosanski Srbi ignorisati ključne odluke u provedbi mira, da se onda on i njegov pregovarački tim ne bi suprostavljao združenom napadu Armije BiH i HVO, mada navodi da nije izvjesno da bi snage Federacije Bosne i Hercegovine mogle uzeti Banju Luku, čak i da su imali zeleno svjetlo za to.⁹⁴

8.9. Daytonska sporazuma

I najzad 5. oktobra, nakon što se situacija promjenila u korist snaga Federacije Bosne i Hercegovine,u mjeri koja je olakšavala teritorijalne dogovore, predsjednik SAD Bil Clinton je objavio da za pet dana nastupa prekid vatre koji će potrajati šezdeset dana ,a za to vrijeme vodit će se razgovoru o zbližavanju stanovišta sukobljenih strana do postizanja konačnog i definitivnog mira.Time je pokrenuta i konačna faza za zaustavljanje rata,ovim je utrt put Dejtonu. Definitivno kompletну ulogu u posljednjem mirovnom planu preuzimaju Sjedinjene Američke Države, organizujući u Rajt Petersonu vazduhoplovni bazi i najvećem centru američkog ratnog vazduhoplovstva za istraživanje i razvoj u blizini Dejtona. Pregовори u Dejtonu su se vodili od 1. do 21. novembra 1995. godine za okončanje agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Daytonska mirovna sporazuma (ili jednostavnije Dejtonski sporazum ili Dayton), pravni je akt sporazumnog karaktera parafiran u vojnoj zračnoj luci Right-Paterson kod Dayton, u američkoj državi Ohio, da bi se zvanično prekinuo rat u Bosni i Hercegovini, koji je trajao od 1992. do 1995. Sporazum se naročito bavio budućim upravnim i ustavnim uređenjem Bosne i Hercegovine.

⁹³ Isto

⁹⁴ Kurtćehajić Suad i Ibrahimagić Omer, nav. dj., str. 165.

Glavni učesnici su bili bosanski predsjednik Alija Izetbegović, srbijanski predsjednik Slobodan Milošević, hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, te glavni američki posrednik Richard Holbrooke i general Wesley Clark. Sporazum je zvanično potписан u Parizu 14 decembra. Sadašnja upravna struktura Bosne i Hercegovine i sastav vlade bili su neki od rezultata dogovora.

Dejtonski sporazum je bio kulminacija tzv. šatl (Shuttle) diplomatičke koju je otpočeo Richard Holbrooke sa svojim timom pod sponzorstvom SAD-a. Šatl se sastojao od posredničke diplomatičke između zaraćenih strana. Jednostavnije gledano kontakt grupa šatl diplomatičke je igrala ulogu kurira i moderatora koji su proslijedivali i moderirali zahtjeve zaraćenih strana.

„Ali kad se sve to sabralo, ispalo je da Federacija poseduje oko 55%, a srpska strana oko 45% od ukupne teritorije. Da bi se taj omjer korigovao, počelo se oduzimati teritorije koje je Federacija osvojila u zapadnoj Bosni i krpiti na srpsku stranu. Time je ne samo postignut sporazum, već je taj sporazum bio u granicama ranije dogovorenog.“⁹⁵

Mnoge osnove i preduslovi Dejtonskog sporazuma započeli su zapravo šatl diplomatičkom još godinu dana prije završne konferencije. Jedan od najosnovnijih principa na kojima je Dejtonski sporazum bio zasnovan je bila podjela Bosne i Hercegovine po ključu 51-49 (51% teritorije Federacije BiH i 49% Republići Srpskoj) koji je usaglasila tzv. kontakt grupa.

⁹⁵ Carl Bildt, nav. dj, str. 254

9. Zločini evropskih snaga unutar UNPROFOR-a u “sigurnoj” zoni UN-a Srebrenici

Mnoge zemlje angažovale su svoje trupe, tzv. „plave šljemove”, pod zastavom Ujedinjenih nacija. Francuska, Engleska i Holandija imale su najbrojnije kontingente. Oni su služili u sastavu UNPROFOR-a koji se nalazio pod komandom UNPF-a. Sa NATO-om su „postignuti dogovori oko bitnih vojnih pitanja, a naročito što se tiče zračnih udara”.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je 31. marta 1995. odlučilo da reorganizuje UNPROFOR, zamjenjujući ga sa tri odvojene, ali međusobno povezane misije u Republici Hrvatskoj, Republici Bosni i Hercegovini i Republici Makedoniji. Tri operacije bile su pod komandom i kontrolom specijalnog predstavnika generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Yasushija Akashija. Pod njegovom nadležnošću, komandant UNPF-a, sa sjedištem u Zagrebu, imao je potpunu komandu vojnim dijelovima tri operacije, od kojih je svaka imala svog komandanta.

Operacija u Republici Bosni i Hercegovini, sa sjedištem u Sarajevu, zadržala je svoj naziv UNPROFOR, a njen komandant je svoje izvještaje podnosio neposredno komandantu UNPF-a u Zagrebu.

U narednim redovima ćemo nabrojati nekoliko primjera direktnih akata genocida koje je počinio UNPROFOR u „sigurnoj zoni“ Ujedinjenih nacija Srebrenici, ali i one počinjene prije proglašenja srebreničke enklave „sigurnom zonom“ Ujedinjenih nacija, odnosno u periodu, kako ga naziva ambasador Arrie, „usporenog genocida“ nad Bošnjacima - muslimanima.

Francuski general UNPOFOR-a Philipe Morillon je 15. novembra 1992. godine sa generalom tzv. „Vojske Republike Srpske“, odnosno Vojske Jugoslavije, Ratkom Mladićem potpisao sporazum o dostavi humanitarne pomoći samo Srbima, odnosno područjima pod srpskom kontrolom. Ovaj zločin je otkrio José Mario Mendiluce, koji je 17. novembra uputio pismo predsjedniku tzv. „Republike Srpske“ Radovanu Karadžiću, u kome ga je obavijestio da UNHCR neće slati konvoje u istočnu Bosnu sve dok Srbi ne budu dozvolili dostavu humanitarne pomoći u Srebrenicu i Goražde.

Nakon pada Cerske, mjesta u opštini Vlasenica, početkom marta 1993. godine, Morillon je otvoreno lagao o genocidnim zločinima počinjenim nad njenim civilnim stanovništvom, braneći agresora. Oficiri Armije Republike Bosne i Hercegovine „bili su naročito ogorčeni i razočarani i insistirali su da je situacija u stvari mnogo gora nego što je general Morillon predstavio. Ponovili su svoju tvrdnju o masakru, da su ljudi bili spaljivani u svojim kućama i da je specijalna jedinica srpske vojske /nečitko/ došla prije generala Morillona da pokupi sve leševe i da ih sakrije” . „Time je Morillon, negirajući genocid nad Bošnjacima u Cerskoj, počinio genocid, jer je negiranje genocida jedna od faza (zadnja)

zločina genocida i što je taj zločin nad zločinima (genocid) svjesno nastojao prikriti, a što je u skladu sa /veliko/srpskom ideologijom, politikom i praksom, koju je on uporno podržavao.“⁹⁶

Glavnokomandujući UNPROFOR-a u periodu od marta do juna 1993. godine, švedski general-pukovnik Lars-Eric Wahlgren direktno je prekršio Rezoluciju 819 Vijeća sigurnosti UN-a, donijevši, ispostaviti će se kobnu, odluku o potpunoj demilitarizaciji grada (ne „sigurne zone“) Srebrenice. Ovaj zahtjev značio je razoružavanje zarobljenih Bošnjaka, pripadnika ARBiH, što, ustvari, nije značilo ništa drugo nego kapitulaciju. Naime, Rezolucija 819 ni u jednom svom dijelu nije spominjala demilitarizaciju Srebrenice u smislu Ženevske konvencije. Naprotiv, Rezolucija 836 od 4. juna 1993, čak je izričito izuzela jedinice Vlade Republike Bosne i Hercegovine od povlačenja iz sigurnih zona Ujedinjenih nacija. Pored toga, ovom Rezolucijom, paragrafom br. 9, utvrđena je obaveza UNPROFOR-a prema kojoj mora „otkloniti napade na sigurna područja“ i, „djelujući u samoodbrani“, preuzeti „sve neophodne mjere“, uključujući i „*upotrebu sile kao odgovor na bombardovanja sigurnih zona od bilo koje od strana ili na oružane upade u njih ili u slučaju svake namjerne opstrukcije u i oko tih područja slobode kretanja UNPROFOR-a ili zaštićenih humanitarnih konvoja*“⁹⁷. Dakle, UNPROFOR je imao zadatku reagovati i u slučaju „bombardovanja sigurnih zona“, a ne samo u direktnoj samoodbrani kako je to kasnije pogrešno tumačeno. Sve ovo, međutim, nije spriječilo general-pukovnika Wahlgrena da prisili generala ARBiH Sefera Halilovića da 18. aprila 1993. godine sa Ratkom Mladićem potpiše „Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice“. Pad Srebrenice 11. jula 1995. direktna je posljedica ovakve odluke Wahlgrena.

Sam generalni sekretar UN-a Ghali je, „polazeći od praktičnih, pa do pravnih razloga neupotrebe sile“, iznio svoja lična i pogrešna tumačenja Rezolucije 836 (1993), sa ciljem da, pored ostalog, „otkloni napade na sigurne zone“ Ujedinjenih nacija. Ghali je dao svoje tumačenje paragrafa 9, koji, po njemu, „definiše parametre upotrebe sile ‘u samoodbrani’, a mandat koji je dodijeljen UNPROFOR-u ne uključuje nikakvu odredbu za provođenje prisile“⁹⁸, iako je upravo taj paragraf 9, ponovimo još jednom, podrazumijevao „upotrebu sile kao odgovor na bombardovanje sigurnih zona“, te u slučaju „svake namjerne opstrukcije u i oko tih područja slobode kretanja UNPROFOR-a ili zaštićenih konvoja“⁹⁹, što se, u „sigurnoj zoni“ Srebrenica, kao i u ostalim „sigurnim zonama“ Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini, neprestano dešavalo.

Tako je 24. maja 1995. godine general UNPF-a Bernard Janvier, polazeći od „principijelne averzije protiv upotrebe zračnih udara protiv Srba“ i ocjene kako je „primarni zadat UNPROFOR-a samoodbrana“, a „odbrana civilnog stanovništva sekundarna“, što, kako je utvrđeno iznad, nije istina, pred Vijećem sigurnosti je iznio mišljenje da Ujedinjene nacije treba da se povuku iz svojih „istočnih sigurnih zona (Srebrenica, Žepa, Goražde)“ i, s tim u vezi, *predložio, „uprkos svečanim rezolucijama Ujedinjenih nacija“, predaju*

⁹⁶ Smail Čekić, *Genocid ...*, str. 85.

⁹⁷ Rezolucija 836 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija

⁹⁸ *Izvještaj o Srebrenici*, Izvještaj Generalnog sekretara UN-a prema Rezoluciji Generalne skupštine 53/35 (1998), 15. novembar 1999; paragraf 204

⁹⁹ Rezolucija 836 Vijeća sigurnosti UN-a

Srebrenice, sigurne zone Ujedinjenih nacija, s obrazloženjem „da i njenoj nedovoljno naoružanoj posadi prijeti opasnost da postanu taoci”, čime je prvi najavio zločin genocida, a što je „poslužilo kao zeleno svjetlo srpskim vojnim komandantima“. Već sljedećeg dana Holandski bataljon, smješten u Srebrenici, obavijestio je pretpostavljene da „nema goriva i municije”, te da „ne može izvršiti zadatak niti se suprotstaviti srpskom napadu“¹⁰⁰.

Janvier je u ovom, kao i svim drugim slučajevima kada je odbio da upotrijebi silu u cilju zaštite zarobljenog stanovništva „Sigurne zone“ UN-a, slijedio upute Yasushija Akashija. Akashi je, naime, polazeći od ocjene da je, „s obzirom na prijetnju zatočenim pripadnicima Ujedinjenih nacija i odlučnost bosanskih Srba od izuzetne važnosti ne komplikovati dalje sigurnosni položaj UNPROFOR-a“, Janvieru dao naredbu prema kojoj je „izvršenje mandata od sekundarne važnosti u odnosu na sigurnost pripadnika Ujedinjenih nacija“¹⁰¹.

Navedenu direktivu generala Janviera u praksi je proveo i britanski oficir general-pukovnik Rupert Smith. On je, u svom „Uputstvu o djelovanju po zračnim udarima (2/95)“ dao mogućnost povlačenja UNPROFOR-a ukoliko su osmatračke tačke ugrožene i ukoliko im prijeti životna opasnost. *Upotreba zračne podrške, kako bliske (Close Air Support - CAS), tako i zračnih udara (Air Strikes), po tom uputstvu „ubuduće će se tretirati kao zadnja opcija prema kojoj će se ophoditi sa krajnjom suzdržanošću“*¹⁰².

Iako su, dakle, napadi srpskog agresora na „sigurnu zonu“ Ujedinjenih nacija Srebrenicu nastavljeni, žrtvama, nakon što im je oduzeto oružje proglašenjem demilitarizacije, nikada nije dopušten povrat istog. Tako je početkom juna 1995, nakon što je srpski agresor ušao u sigurnu zonu Ujedinjenih nacija na području Jadra, zauzeo osmatračnicu E i ubio nekoliko civila, komandant Stanice policije u Srebrenici, Hakija Meholjić, od čete B Holanskog bataljona (stacionirane u gradu Srebrenici) zatražio povrat oružja namijenjenog policijskoj stanici. Komandant Holanskog bataljona, pukovnik Thom Karremans mu je 6. juna odgovorio „da će to izazvati eskalaciju trenutne situacije i da će 28. divizija dobiti nazad oružje tek kada Enklava bude pod teškom vatrom“¹⁰³.

UNPROFOR je direktno sarađivao sa srpskim agresorom u cilju zaštite svog osoblja, a bez imalo brige za civilno stanovništvo „Sigurne zone“, što im je bio primarni zadatak. U vrijeme kada je srpski agresor kao taoce držao veliki broj vojnika Ujedinjenih nacija, 4. juna 1995, general Janvier, u hotelu Vidikovac u Zvorniku, na sastanku s Ratkom Mladićem, predložio je tajni dogovor prema kojem bi *za oslobođanje talaca Ujedinjenih nacija obustavio zračne udare po agresorskim trupama* čime je sigurne zone Ujedinjenih nacija u Republici Bosni i Hercegovini u potpunosti prepustio agresoru.¹⁰⁴ Dogovor je verifikovan sedam dana

¹⁰⁰ Izvještaj o Srebrenici, Izvještaj Generalnog sekretara UN-a prema Rezoluciji Generalne skupštine 53/35 (1998), 15. novembar 1999; paragraf 187

¹⁰¹ Isto; parografi 192-193

¹⁰² Isto; paragraf 193

¹⁰³ Mient Jan Faber, nav. dj, str. 48

¹⁰⁴ Smail Čekić, Genocid..., str. 125

kasnije izjavom Yasushija Akashija da će se „Ujedinjene nacije striktno pridržavati principa očuvanja mira i da nemaju namjeru za zračne udare“. Taoci su oslobođeni 18. juna.

Neposredno uoči pada „Sigurne zone“ u agresorske ruke Ujedinjene nacije su prevarom spriječile i efikasniji pokušaj odbrane Enklave. Komandant Holandskog bataljona je u noći sa 10. na 11. juli 1995, na sastanku u Srebrenici, političko i vojno rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine u Srebrenici obavijestio kako je srpskom agresoru dat ultimatum da se povuče izvan „Sigurne zone“ Ujedinjenih nacija, te da se o ultimatumu mora izjasniti do 6h 11. jula. U slučaju da agresor ne prihvati ultimatum, uslijedili bi, prema obećanju Karremansa, zračni udari masovnog karaktera po agresorskim ciljevima, „a prostor od južnih prilaza gradu do Zelenog Jadra proglašen je ‘zonom smrti’ u kojoj će biti gađano sve što se kreće“. Snagama odbrane na sastanku je „preporučeno“ da stoga napuste trenutne položaje. Komanda snaga odbrane Srebrenice donijela je odluku da obustavi planirani protunapad u ranim jutarnjim satima, što je bilo tragično za odbranu „Sigurne zone“ Ujedinjenih nacija. Agresorske snage su to iskoristile i nastavile napredovanje prema gradu, a zračni udari do pada Srebrenice nikada nisu uslijedili.¹⁰⁵

Teškom artiljerijskom vatrom „Vojske Republike Srpske“ 11. jula bilo je obuhvaćeno i područje na kojem se nalazio kamp Holanskog bataljona. Zračna podrška NATO-a obustavljena je nakon što je „Vojska Republike Srpske“ zaprijetila da će „ubiti“ holandske vojнике koji su se nalazili u njenom „zarobljeništvu“, te da će granatirati bazu Ujedinjenih nacija u Potočarima, kao i okolna područja na koja je pobeglo 20.000 - 30.000 civila.

Kada su rano ujutro 6. jula 1995. počeli agresorski napadi na Srebrenicu, Bošnjaci su (ponovo) tražili od UNPROFOR-a da im se „vrati oružje, koje su predali kao dio 'Sporazuma o demilitarizaciji' od 1993“. Zahtjev je, međutim, odbijen uz obrazloženje da je „UNPROFOR odgovoran za odbranu Enklave, a ne oni“ - zarobljeni Bošnjaci, odnosno pripadnici ARBiH iz Srebrenice, iako je UNPROFOR u više navrata istakao da će silu koristiti, suprotno

¹⁰⁵ AIIZ, MUP Republike Srpske, RDB - Sarajevo, broj 05-1958/95, 10. juli 1995 - Zamjeniku ministra unutrašnjih poslova Republike Srpske i drugima; Isto, MUP Republike Srpske RDB - Sarajevo, broj: 55-1988/95, 12. juli 1995 - Zamjeniku ministra unutrašnjih poslova Republike Srpske i drugima; Isto, Armija RBiH, RI, frekvencija 785.000 MHz, kanal 5 i kanal 3, vrijeme 11.20 – 12.00 sati, od 10. jula 1995; Isto, Armija RBiH, RI, frekvencija 785.000 MHz, kanal 9, vrijeme 12.50 sati, učesnici: major Simić - Zlatar – y (Slaviša zebo), od 10. jula 1995; Isto, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Komanda 2. korpusa, str. pov. br. 02/8-01-1211, Tuzla, 10. juli 1995 - Komandi 28. divizije; Isto, inv. br. 2-1631, United Nations Protection Force, BiH - Sector North East - Tuzla, Civil Affairs, July 15, 1995 - UNPROFOR HQ Sarajevo; Isto, inv. br. 2-1636, Dutchbat Srebrenica, Nr: TK 95114, 12 July 1995 - Force commander Lgen Janvier Zagreb, Meetings with Gen Mladić on 11 and 12 July 1995; Isto, inv. br. 2-1640, Izjava potpukovnika Davida Tetteha; Isto, inv. br. 2-1641, Izjava majora Josepha Kingoria; Isto, inv. br. 2-1642, Izjava De Haan; Isto, inv. br. 2-1527, United Nations, Lieutenant General Bernard Janvier, Force, Commander UN Peace Forces, Zagreb, 11 July 1995 - Generalu Mladiću; Isto, inv. br. 2-1532, UN/NATO Close Air Support to Dutch Battalion at Potocari, 11 July 1995, Chronology of events; Isto, inv. br. 2-1533, Akashi, UNPFI - HQ, Zagreb, Z-1136, 11 July 1995 - Annan, UNations, New York, Situation in Srebrenica; Isto, inv. br. 4-247; Isto, Izjava Vejiza Šabića; :: SAMRTNO SREBRENIČKO LIETO '95, str. 121, 157 i 320; S. Čekić, M. Kreso, B. Macić, nav. dj, str. 160-169 i 335-350; R. Butler, nav. dj., paragrafi 3.17-3.18; ICTY, Presuda Krstić, paragrafi 34 i 123; KOMISIJA Vlade Republike Srpske, str. 7; J. W. Honig - N. Both, nav. dj., str. 38-46; M. J. Faber, nav. dj., str. 36-38 i 45-47; Médecins Sans Frontières, 1995: SREBRENICA, L' ABANDON, <http://www.msf.fr/histoire-sommaire/1995-Srebrenica-abandon>; H. Nuhanović, nav. dj., str. 205-222 i 234-244; Š. Hodžić, nav. dj., str. 262-263

rezolucijama Vijeća sigurnosti, samo u ličnoj samoodbrani. Ovo jasno upućuje na zaključak da je postojao plan o predaji „Sigurne zone“ UN-a i njenog stanovništva srpskom agresoru.

Zločini UNROFOR-a postali su još očitiji nakon pada „Sigurne zone“ UN-a. „Nakon što su prisilno premjestili sve civile i civilno stanovništvo koji su se nalazili ispred baze Ujedinjenih nacija, /koji su tu tražili zaštitu od agresora/, oficiri Holandskog bataljona naredili su civilima koji su se nalazili unutar baze da je napuste - oni su, uz upotrebu (pri)sile, praktično natjerali, istjerali i izbacili civile iz baze Ujedinjenih nacija - predali ih srpskim zločincima, znajući da će biti ubijeni.“¹⁰⁶ Među tim civilima nalazilo se i 239 muškaraca i dječaka čiji je spisak imena postojao (spisak s potpisom majora Roba Frankena, zamjenika komandanta Holanskog bataljona).

U radu je više puta pomenuta indicija koju je naveo Arrie, kako je Srebrenica „poklonjena“ srpskom agresoru u cilju okončanja mirovnih pregovora koji su se vodili u to vrijeme. Isto u svojoj knjizi tvrdi i Mient Jan Fabe . To potvrđuju i „Médecins Sans Frontières“ , organizacija čija su 22 člana jula 1995. ubijena na genocidnoj osnovi kao i Michael A. Sells, koji tvrdi da je Holandski bataljon „predao grad srpskoj vojsci“ . Tezu o „dogovorenem zločinu“ (između srpskog agresora i stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a) potvrdio je i američki mirovni pregovarač na pregovorima o Washingtonskom i Daytonском mirovnom sporazumu Richard Holbrooke. On je na sarajevskoj televiziji „Hayat“ 19. novembra 2005. godine to otvoreno priznao: „Što se tiče Srebrenice, nije se smjelo dopustiti da se ova velika tragedija dogodi, ali, ona se dogodila. Reći ću vam - imao sam inicijalne instrukcije (dobio sam instrukcije) da žrtvujem Srebrenicu, Goražde i Žepu i osjetio sam da je to pogrešno. Radujem se danu kada će Srebrenica biti u potpunosti u rukama izvornih stanovnika, Muslimana (...“.

9.1. Tužba protiv Velike Britanije

U radu je bitno spomenuti i slučaj od 15. decembra 1993. godine, kada je Republika Bosna i Hercegovina podnijela Međunarodnom sudu pravde „Izjavu o namjeri Republike Bosne i Hercegovine da pokrene sudski postupak protiv Ujedinjenog Kraljevstva pred Međunarodnim sudom pravde“. Naime, RBiH je, pored tužbe pred ICJ protiv SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) radi sprječavanja i kažnjavanja zločina genocida, odlučila da tužbu podnese i protiv drugih država, uglavnom stalnih članica Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, koje su, o čemu smo govorili u radu, bile odgovorne za nesprječavanje i nekažnjavanje genocida protiv, odnosno u Bosni i Hercegovini.

Tako je RBiH ovom Izjavom saopštila svoju „namjeru da pokrene sudski postupak protiv Ujedinjenog Kraljevstva pred Međunarodnim sudom pravde zbog kršenja odredaba Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine; Međunarodne

¹⁰⁶ AIIZ, inv. br. 2-1642, Izjava majora De Haana; Isto, inv. br. 2-1640, Izjava potpukovnika Davida Tetteha; Isto, inv. br. 2-1641, Izjava majora Josepha Kingoria SREBRENICA 1995, knjiga 1, str. 363-374; IZVJEŠTAJ O SREBRENICI ..., paragraf 348; M. J. Faber, nav. dj., str. 107; B. Jagger, nav. dj., str. 88; H. Nuhanović, nav. dj., str. 343, 356, 363-364, 387-401, 403-408, 411-420 i 459.

konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije; i drugih izvora opšteg međunarodnog prava navedenih u članu 38. Statuta Međunarodnog suda pravde“¹⁰⁷.

Republika Bosna i Hercegovina je optužila Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske, između ostalog, „da nije ispunilo svoje potvrđene obaveze i da je odbilo da 'spriječi' genocid nad narodom i državom Bosne i Hercegovine“ čime je prekršila Član I Konvencije o genocidu: „*Strange potpisnice potvrđuju da je genocid, bilo da se vrši u vrijeme mira ili rata, jeste zločin po međunarodnom pravu koji se potpisnice obavezuju da spriječe i kazne.*“; te da je „u svojstvu stalnog člana Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija nelegalno nametnulo i održavalo embargo na oružje prema Republici Bosni i Hercegovini“, čime je prekršen Član LI Povelje Ujedinjenih nacija¹⁰⁸.

U Izjavi je Republika BiH, također, najavila da će „tokom narednog postupka (...) imenovati i navesti i druge države članice Vijeća sigurnosti U.N. koje su podržavale ovaj nelegalni embargo na oružje (...) kao pomagači i saučesnici u genocidu nad narodom i državom Bosne i Hercegovine“¹⁰⁹.

Međutim, samo 35 dana nakon što je predala Izjavu, 20. decembra 1993. godine, Republika BiH je „Zajedničkom izjavom vlada Bosne i Hercegovine i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske“ „odučila“ da ne pokreće pomenuti sudski postupak. Prema Zajedničkoj izjavi, dvije države „ostaju pri ranije postignutim dogovorima o političkom rješavanju pregovaranjem“, „zajednički osuđuju sve neprijateljske akte susjednih država i daju podršku istovremenom prestanku neprijateljstava u cijeloj Bosni i Hercegovini“, a Vlada Bosne i Hercegovine čak „izražava zahvalnost Britanskim oružanim snagama, nevladinim organizacijama i pojedincima na svemu što su uradili u cilju unapređenja humanitarne pomoći“.

Već narednog mjeseca, 12. januara 1994. godine, prof. Francis A. Boyle, predstavnik Bosne i Hercegovine pred Međunarodnim sudom pravde, te inicijator pokretanje tužbe protiv Ujedinjenog Kraljevstva, biva smijenjen sa ove funkcije.

O pravom razlogu odustajanje od tužbe progovorio je upravo prof. Boyle: „Odluka Bosne i Hercegovine da povuče parnicu protiv Ujedinjenog Kraljevstva donesena je pod prinudom, prijetnjama i silom koje su Britanska vlada i vlade nekoliko drugih evropskih država provodile nad dužnosnicima najvišeg nivoa Bosanske vlade u Ženevi, Londonu i Sarajevu.“¹¹⁰ Iz tog razloga on sporazum sa Ujedinjenim Kraljevstvom proglašava „nevažećim ab initio“¹¹¹¹¹².

¹⁰⁷ Francis Antony Boyle, nav. dj, str. 519

¹⁰⁸ Član LI citiran na str. 8

¹⁰⁹ Francis Antony Boyle, nav. dj, str. 521

¹¹⁰ Isto, str. 525

¹¹¹ „ab initio“ = od početka

¹¹² Francis Antony Boyle, nav. dj, str. 525

Također, Boyle tvrdi kako je „Britanska vlada (je) zahtjevala da ja budem razriješen dužnosti generalnog zastupnika za Republiku Bosnu i Hercegovinu pred Sudom“, i to iz razloga što je „Britanska Vlada (je) itekako dobro znala da ja stojim iza strategije Bosne i Hercegovine pred Sudom“. Dakle, ovim je dokazano nastojanje Ujedinjenog Kraljevstva u negiranju odgovornosti za zločin genocida.

10. Komparacija vanjske politike SAD-a prema RBiH sa politikama članica EZ/U-a

U ovom dijelu rada nastojat ćemo službenu vanjsku politiku Sjedinjenih Država komparirati sa već analiziranom politikom članica Evropske zajednice/unije. Za Sjedinjene Države može se reći da spadaju u onu grupu država koja je u određenom trenutku imala namjeru zaustaviti agresiju i genocid protiv Republike Bosne i Hercegovine, međutim, što će pokazati vrijeme, nije bila spremna žrtvovati svoje nacionalne interese, što se u ovom slučaju prvenstveno odnosi na vojne resurse i odnos sa evropskim saveznicima, kako bi ostvarila isto. Tako su Sjedinjene Države od nacije koja se nominalno zalagala za ukidanje embarga Bosni i Hercegovinu postala saučesnik u agresiju i genocidu, kao i UK i Francuska, podijelivši u Daytonu Bosnu i Hercegovinu prema „etničkim“ linijama ostvarenim osvajačkim ratom i zločinom genocida.

Počnimo hronološki. Kada se govori o embargu na oružje, treba istaći da su postojali i zahtjevi za unilateralnim snabdijevanjem oružjem Republike Bosne i Hercegovine, u skladu sa Poveljom UN-a i Konvencijom o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, i to konkretno u Sjedinjenim Američkim Državama.

Tako je dvanaest funkcionera State Departmenta SAD-a, među kojima i Marshall Harris, aprila 1993. uputilo pismo državnom sekretaru Warrenu Christopheru i zatražilo ukidanje embarga na oružje i zračne udare, odnosno vojnu intervenciju „da bi se okončala srpska agresija u istočnoj Bosni“. Njihov plan da se okonča embargo „nadomješten je stvaranjem ‘sigurnih područja’ da bi se zaštitovalo civilno stanovništvo pod opsadom“. O tzv. „sigurnim područjima“ Ujedinjenih nacija ovdje je dovoljno pomenuti da je po ocjeni Marshalla Harrisa taj termin postao samo „okrutna šala“.

Naime, Clintonova administracija ispočetka je prihvatala zahtjev pomenutih dvanaest funkcionera, te je Warren Christopher krenuo na „evropsku turneju“ kako bi ubjedio saveznike da je neophodno naoružati Armiju RBiH. Međutim, kada su to odbile Velika Britanija, Francuska i Rusija, State Department je naglo promijenio retoriku, skidajući sa sebe odgovornost, pa je „srpska agresija“ odjednom postala „građanski sukob“ sa „zvjerstvima na svim stranama“. „Službena verzija za takav stav /evropskih sila/ je glasila da bi to pogoršalo humanitarnu situaciju, jer bi više oružja značilo i više krvoprolića“. Međutim, privatno ključni saveznici su se, tvrdi Clinton, „protivili nezavisnoj bosanskoj državi“.

Četiri službenika State Departmenta dali su ostavke zbog nezadovoljstva aktuelnom politikom prema Bosni i Hercegovini. Prvi među njima bio je George Kenney, vršilac dužnosti glavnog službenika za Jugoslaviju, koji je ostavku podnio za vrijeme mandata Georgea Busha, 25. avgusta 1992, navodeći neophodnost ukidanja embarga na oružje. Marshall Harris ostavku je podnio 4. avgusta 1993, obavijestivši državnog sekretara Christopera da ne može vršiti funkciju u Ministarstvu vanjskih poslova „koje prihvata nasilno komadanje jedne evropske države i što neće djelovati protiv genocida i srpskih

zvaničnika koji ga vrše” . U toku dvije sedmice Stephen Walker, analitičar u istraživačko-obavještajnom odsjeku, i Jon Western, službenik za Hrvatsku, podnijeli su ostavke iz istih razloga.

Kada je riječ o mirovnim planovima za Bosnu i Hercegovinu, Amerikanci odlučuju preuzeti glavnu ulogu u trenutku kada su uvidjeli da evropske mirovne incijative propadaju jedna za drugom. Amerika je dugo bila pasivna prema događajima u Bosni i Hercegovini, kako bi dozvolila Evropskoj zajednici da riješi problem koji je nastao na njenim prostorima. Međutim, događaji su pokazali da je ujedinjena Evropa nemoćna i nesposobna da riješi problem u Bosni i Hercegovini na pravedan način. Američko uplitanje u događaje u Bosni i Hercegovini, odmah je dalo rezultate, ali to je bio šamar Evropi, jer je to značilo da Evropa Americi mora priznat superiornost u vođenju međunarodne politike.

Prvi rezultat američkog angažmana je bio sporazum između predstavnika Republike Bosne i Hercegovine s jedne, te Republike Hrvatske i samoproglašene tzv. „Hrvatske Republike Herceg-Bosne“ s druge strane, koji je potписан u Washingtonu 18.marta 1994. godine, a kojim je dogovorena uspostava Federacije Bosne i Hercegovine. Naime, ovim sporazumom su Izetbegović, Tuđman, Silajdžić i Zubak ovjerili dokumente koji su garantovali postojanje Federacije Bosne i Hercegovine. Ovom činu, kao svjedoci, prisustvovali su predsjednik SAD Bil Clinton i drugi američki zvaničnici.

„Sastavni dio ovog sporazuma su: Prijedlog uatava Federacije Bosne i Hercegovine, Preliminarni sporazum o uspostavljanju konfederacije između Federacije BiH i Republike Hrvatske, te Sporazum koji obezbjeđuje pristup Jadranskom moru kroz teritoriju Hrvatske i Sporazum kojim Hrvatska dobiva pravo tranzit kroz općinu Neum. Također je sastavni dio Vašingtonskog sporazuma i Vojni sporazum zaključen u Splitu“.

Nakon Washigtonskog sporazuma formira se Kontakt grupa koja je nastojala posredovati u konačnom uspostavljanju mira u Bosni i Hercegovini. Svi naporci Kontakt-grupe da bi ugrađenim rješenjima pridobili srpskog agresora na prihvatanje plana su nailazili na zid odbijanja, vjerovatno iz razloga što je srpski agresor bio osokoljen ranijim iskustvima prema kojim za odbijanje međunarodnih mirovnih planova nisu imali nikakve ozbiljne posljedice. Nemoć Kontakt-grupe nastoji okončati Ričard Holbruk koji je 13. septembra 1994. godine položio zakletvu kao pomoćnik državnog sekretara SAD za evropska i kanadska pitanja. Njegova uloga u svojstvu pregovarača za mir u BiH daje ogroman doprinos za uspostavljanje trajnog mira na ovim prostorima. Neumoran i usmjeren prema cilju da okonča agresiju na Bosnu i Hercegovinu neprekidno putuje na relaciji Beograd-Sarajevo-Zagreb nastojeći putem kompromisa pronaći cjelovitno mirovno rješenje.

Shodno tome, Holbruk i njegova pregovaračka ekipa su od Slobodana Miloševića izvukli tri važna ustupka ,i to: da će prihvati Bosnu i Hercegovinu u njenim međunarodno priznatim granicama, da će prihvati tekst u kojem stoji „nastaviti legalno postajanje“, što znači da će retroaktivno prihvati bosanski zahtjev za nezavisnošću i treće, da će prihvati formulaciju „dalje međunarodno priznanje“ u pogledu Bosne i Hercegovine, čime se

ekiminiše mogućnost dvosmislenog tumačenja i jasno daje do znanja da se prihvata Bosna i Hercegovina koju su priznale mnoge zemlje i koja ima stolicu u Ujedinjenim nacijama.

Ono što je Holbruk i njegova pregovaračka ekipa insistirala od Alije Izetbegovića, i to na zahtjev Miloševića, jeste prihvatanje termina Republika Srpska. Na takav zahtjev Alija Izetbegović nevoljno je pristao i to nakon dužeg ubjeđivanja Holbruka i njegove svite. Treba imati u vidu vrijeme kada se sve ovo dešava, i težinu odluke koju Alija Izetbegović mora prihvatići s ciljem uspostavljanja konačnog mira u Bosni I Hercegovini.

Kada je naposljetku, nakon masakra na sarajevskoj pijaci Markale 28. avgusta 1995. kada je od agresorske granate ubijeno 37 civila, uslijedila zračna intervencija NATO-a po položajima srpskog agresora, ona je dovela i do okončanja agresije i potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma. U Daytonu su, međutim, legalizovani rezultati agresije i genocida, odnosno Republiku Bosnu i Hercegovinu su „iskomadale Ujedinjene nacije, Evropska unija i države njene članice, Sjedinjene Američke Države, Rusija i mnoge druge prisutne države“. Ta „egzekucija države članice UN-a, sankcionisana od strane tih istih UN-a“, prekršila je „fundamentalne principe međunarodnog prava koji se nalaze u Povelji UN-a, Nirnberške principe, Konvenciju o genocidu, četiri Ženevske konvencije i njihova dva dodatna protokola, Konvenciju o rasnoj diskriminaciji, Konvenciju o apartheidu, Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima“, zatim „dva Rješenja o zaštiti koje je izdao Međunarodni sud pravde u korist Bosne i Hercegovine, 8. aprila 1993. i 13. septembra 1993. Ovo drugo Rješenje Međunarodnog suda pravde zakonski zabranjuje takvu podjelu Bosne i Hercegovine glasanjem trinaest prema dva.“

11. Zaključna razmatranja

U završnom dijelu rada kompletirat ćemo sve rezultate istraživanja do kojih smo došli, te izvesti konačan zaključak i odgovoriti na problemsko pitanje: „Da li je Evropska zajednica/unija izvršila svoju pravnu obavezu, koja im pripada prema osnovnim načelima, o sprječavanju i zaustavljanju agresije i genocida u Bosni i Hercegovini?“, odnosno potvrditi ili demantovati unaprijed postavljene hipoteze.

Pored problemskog pitanja u radu je ispitano i pet postavljenih pomoćnih hipoteza koje će nam dati odgovor na našu generalnu hipotezu. Potvrđivanjem ili opovrgavanjem pomoćnih hipoteza konačno će se potvrditi ili opovrgnuti i generalna hipoteza. Tako ćemo u zaključnom razmatranju podsjetiti na činjenice dokazane u radu za pomoćne hipoteze, te naposljetu izvesti zaključak i za generalnu hipotezu.

Neefikasost Evropske zajednice/unije da spriječi agresiju i genocide protiv Republike Bosne i Hercegovine u najvećoj mjeri bio je plod nejedinstva njenih država članica. Ovo se očitovalo od samog početka procesa raspada SFR Jugoslavije i priznavanja novonastalih republika (prvenstveno Slovenije i Hrvatske), preko mirovnih planova predlaganih tokom agresije, te konačno, do nametanja nepravednog mira i potpisivanja Daytonskog sporazuma. Međutim, one države članice EZ/U, koje su štiteći svoje navodne nacionalne interese u određenim trenucima otvoreno stajali na stranu agresora - Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska - bile su i stalne članice Vijeća sigurnosti UN-a, te su kao takve vodile glavnu riječ u svim pregovorima o miru u Bosni i Hercegovini. U svakom slučaju, ova neefikasnost dovela je do posljedica koje su opisane u radu, a na koje ćemo podsjetiti i u narednim redovima.

Evropska zajednica/unija nije adekvatno reagovala kako bi spriječila izbijanje agresije na Bosnu i Hercegovinu, tada međunarodno priznatu i suverenu državu; Evropska unija nije spriječila rat na svom kontinentu, što je u suprotnosti sa ciljevima vanjske i sigurnosne politike Evropske unije; Evropska zajednica/unija nije adekvatno reagovala na sprječavanju zločina genocida nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini; svi mirovni planovi kojima je rukovodila Evropska unija imali su za cilj zaustavljanje rata i pronalazak odgovarajućeg političkog modusa na način koji bi najmanje ugrozio nacionalne interesa njihovih zemalja članica, a što je najčešće išlo u korist agresora, bez naglaska na sprječavanje zločina nad Bošnjacima i instiranjem da se isti istraže, a odgovorni procesuiraju.

Kroz različite mirovne planove konstantno je zanemarivana činjenica da jasno i nedvojbeno postoji strana koja vrši agresiju i međunarodno priznata država kao žrtva iste; neke mirovne konferencije vodile su se u jeku borbenih dejstava, a rezultati istih utjecali su i na ishod konferencija; mirovne konferencije nikada nisu uzimale u obzir historijsku pozadinu i postojanost Bosne i Hercegovine; na svim mirovnim planovima se etnička struktura uzimala kao polazna osnova u pregovorima, i to ona etnička struktura uspostavljena zločinom genocida od strane agresora; na većini ad hoc mirovnih konferencija pokušavalo se agresorskoj strani ispuniti osvajački apetiti.

Sve vrijeme agresije Evropska zajednica/unija nastojala se, pravdajući svoje (ne)djelovanje, vršiti relativizaciju i izjednačiti „sukobljene strane“ u Bosni i Hercegovini. Tako je ona svjesno umanjivala bro ubijenih i raseljenih tokom agresije na RBiH; konstantno vršila tendenciju da se agresija na BiH prikaže kao građanski rat; na mirovnim pregovorima jednako je postupala prema agresoru i žrtvi; konstantno negirala zločin genocida, kao i druge zločine nad bošnjačkim stanovništvom.

U radu su spomenuti i konkretni zločinački akti UNOROFOR-a. Glavnokomandujući UNPROFOR-a general-pukovnik Lars-Eric Wahlgren donio je odluku o demilitarizaciji grada Srebrenice što je bilo protivno rezolucijama 819 i 836 Vijeća sigurnosti UN-a, a koja je provedena na način da je oduzeto oružje zarobljenim Bošnjacima - pripadnicima Armije RBiH; general UNPF-a Bernard Janvier 24.05.1995. predlagao je pred Vijećem sigurnosti UN-a povlačenje snaga UNPROFOR-a i predaju „sigurne zone“ UN-a Srebrenice srpskom agresoru, što je bilo suprotno rezolucijama 819 i 836 Vijeća sigurnosti UN-a, a nakon čega je, dan poslije, Holandski bataljon obavijestio pretpostavljene da se „ne može suprotstaviti srpskom napadu“; Komandant Holandskog bataljona pukovnik Thom Karremans odbio je 6. juna 1995. zahtjev komandanta Stanice policije u Srebrenici Hakije Meholjića za povratom oružja zarobljenim Bošnjacima nakon zločina srpskog agresora nad civilma u području Jadra (isti zahtjev upućivan je više puta do pada Srebrenice i svaki put je odbijen); dogovor generala Janviera sa generalom „VRS-a“ Ratkom Mladićem o puštanju holandskih taoca u zamjenu za obustavu zračnih udara na položaje srpskog agresora; oficiri Holanskog bataljona predali su bošnjačke civile koji su se pokušali sakriti u i oko baze UN-a u Potočarima srpskom agresoru.

Na kraju rada, pomenuto je i svjedočenje pravnog eksperta Anthonyja Boylea, predstavnika RBiH pred Međunarodnim sudom pravde, prema kojem RBiH odustala od tužbe protiv UK Velike Britanije i Sjeverne Irske zbog kršenja Člana I Konvencije o genocidu i Člana LI Povelje UN-a od 15. decembra 1993, „pod prinudom, prijetnjama i silom koje su Britanska vlada i vlade nekoliko drugih evropskih država provodile nad dužnosnicima najvišeg nivoa Bosanske vlade u Ženevi, Londonu i Sarajevu“;

Za sve navedeno, u radu smo priložili jasne dokaze: dokumente međunarodnih organizacija, kao i svjedočenja učesnika dešavanja.

Na osnovu navedenog, može se izvesti jasan zaključak da Evropska zajednica/unija nije izvršila svoju pravnu obavezu o sprječavanju sukoba na evropskom kontinentu, a da se mirovnim konferencijama, čiji je cilj nominalno bio sprječavanje i zaustavljanje agresije i genocida u Bosni i Hercegovini, više pažnje posvećivalo zaštiti nacionalnih interesa određenih država članica Evropske unije, nego na vršenje proklamovanog cilja, odnosno zaštiti stanovništa u Bosni i Hercegovini, čime su određene članice EU-a, na prvom mjestu UK Velike Britanije i Francuska, postale saučesnici u agresiji i genocidu.

12. Bibliografija

Dokumenti

1. Izvještaji Komande UNPROFOR-a u Sarajevu
2. „Izvještaj o Srebrenici“, Izvještaj Generalnog sekretara UN-a prema Rezoluciji Generalne skupštine 53/35 (1998), 15. novembar 1999.
3. Izdvojeno mišljenje sudije Awna Shawkata al-Khasawneha prema: „Presuda Međunarodnog suda pravde“, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2008.
4. Organizacija ujedinjenih nacija, „*Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida Generalne skupštine UN-a*“, New York, 1948.
5. Pismo sudije ICTY-a Frederika Harhoffa upućeno kolegama prema: http://sense-agency.com/upload/documents/Harhoff_letter/Harhof_pismo_BCS.pdf, 07.05.2014.
6. Organizacija ujedinjenih nacija, „*Povelja UN-a*“, New York, 1945.
7. Organizacija ujedinjenih nacija, Rezolucije Generalne skupštine UN-a
8. Organizacija ujedinjenih nacija, Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a
9. <http://ec.europa.eu> , 07.05.2014.
10. <http://www.un.org/en/> , 07.05.2014.
11. <http://www.icty.org/>,07.05.2014. ,
12. Independent: US ponders Bosnia arms-ban snub 05.11.1994.
13. http://www.tomislavjonjic.iz.hr/VII_10_britanija.html; 07.05.2014.

Literatura

1. Aron, Raymond, „*Mir i rat među narodima*“, Zagreb: Golden marketing, 2001.
2. Bećirović, Hajriz, „*Genocid u savremenoj društvenoj znanosti*“, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2007.
3. Beridan, Izet, Tomić Ivo i Kreso, Muharem, „*Leksikon sigurnosti*“, DES Sarajevo, 2001.
4. Begić, Kasim, „*Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*“, Sarajevo: Bosanska knjiga, 1997.
5. Boyle, Francis Antony, „*Bosanski narod optužuje za genocid: Postupak pred Međunarodnim sudom pravde u predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije radi sprječavanja i kažnjavanja zločina*“, Sarajevo, 2000.
6. Bildt, Carl, „*Zadatak mir*“, Radio B92, Beograd, 1999.
7. Cirn, Mihael, „*Dvostruka uloga međunarodnih institucija*“, Filip Višnjić, Beograd, 2003.
8. Čekić, Smail, „*Agresija nad Bosnom i genocid nad Bošnjacima 1991-1993*“, Sarajevo, 1995.
9. Čekić, Smail, Kreso, Muharem, Macić, Bećir, „*Genocid u Srebrenici, 'sigurnoj zoni' Ujedinjenih nacija*“, jula 1995, Sarajevo, 2000.

10. Čekić, Smail, „*Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: Planiranje, priprema, izvođenje*“, Sarajevo, 2004.
11. Čekić, Smail i Termiz, Dževad, „*Žrtve zločina u Sarajevu 1992. - 1996.*“, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, KULT/B Sarajevo, 2007.
12. Degan Vladimir Đ, „*Međunarodno pravo*“, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002.
13. Dodig, Radoslav, „*Bosanskohercegovački panoptikum 1990.*“ Iz hrvatskog kuta, Status, broj 3., Udruga građana Dijalog, Mostar, juni/juli 2004.
14. Filipović, Muhamed, *Odgovornost međunarodne zajednice i posebno Velike Britanije i Francuske za rat u Bosni i Hercegovini*; <http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-3-no-2-2008-april/reflections-on-the-responsibilities-of-the-international-community-for-the-war-in-bosnia-and-herzegovina/>; 07.05.2014.
15. Heinrich Boell Fondacija, „*Evropska unija i Bosna i Hercegovina: Između upravljanja krizom i izgradnje države (2005)*“, Sarajevo, 2005.
16. Hodak, Ljerka Mintas, „*Europska unija*“, Mate d.o.o, Zagreb, 2011.
17. Hodge, Carol, „*Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas*“, Detecta, Zagreb, 2007.
18. Holbrook, Richard, „*Završiti rat*“, Šahinpašić, Sarajevo, 1998.
19. Kurtćehajić, Suad i Ibrahimagić, Omer, „*Politički sistem BiH*“, Sarajevo, 2008.
20. Kovačević, Živorad, „*Amerika i raspad Jugoslavije*“, Filip Višnjić, Beograd, 2007.
21. Lapenda, Stjepan, „*Srebrenica - paradigma genocida*“, Le Figaro, 2000 - 2006; Sarajevo, 2008.
22. Silber, Laura i Little, Alan, „*Smrt Jugoslavije*“, Otokar Keršovani, Zagreb, 1996.

Naučni i stručni radovi

1. Čekić, Smail, „*Bitne historijske činjenice o nezavisnosti Bosne i Hercegovine*“, Korak, Glasilo Udruženja za očuvanje tekovina borbe za BiH, broj 30, Sarajevo, april-mart 2013.
2. Čekić, Smail, „*Sprečavanje i kažnjavanje zločina genocida*”, Korak, Glasilo Udruženja za očuvanje tekovina borbe za BiH, broj 18, Sarajevo, januar-februar 2010.

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznat sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu.

Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisao samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju.

Saglasan sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum

Potpis
